

آشنایی با تاریخ معماری جهان

تألیف : علی خیری

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد رودهن

تهران ، ۱۳۸۶

خیری ، علی ، ۱۳۴۴ -

آشنایی با تاریخ معماری جهان / تألیف علی خیری . - رودهن : دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن ، ۱۳۸۶ .

۲۲۶ ص . : مصور (رنگی)

۲۲۵-۲۲۶ . کتابنامه : ص .

ISBN: 978-964-450-642-0

شابک :

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا

۱ . معماری - - تاریخ . الف . دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن . ب . عنوان .

ردہ بندي کنگره : NA۲۰۰/۹۶۹ خ

ردہ بندي ديوبي : ۷۲۰/۹

شماره کتابخانه ملي : ۱۱۳۰۳۰۸

آشنایی با تاریخ معماری جهان

تألیف : علی خیری

طرح روی جلد : محمد خیری

چاپ اول ۱۳۸۶ ، شمارگان ۲۰۰۰

چاپخانه سازمان مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی

Kheiri.ali@gmail.com

تقدیم به:
اساتید گرانقدر معماری
و دانشجویان پر تلاش ایرانی

فهرست مطالب

۱۳.....	درآمد
۱۵.....	مقدمه
۱۵.....	۱. عصر حجر
۱۶.....	۲. عصر مفرغ
۱۶.....	۳. عصر آهن
۱۷.....	(۱) هنر و معماری پیش از تاریخ
۱۷.....	۴. غار آلتامیرا
۱۸.....	۵. غارهای لاسکوا
۱۹.....	۶. استون هنج
۲۱.....	۷. دهلران
۲۲.....	۸. اریحا
۲۳.....	۹. چتل هویک
۲۵.....	(۲) تمدن بین النهرين
۲۶.....	۱۰. سومر
۲۸.....	۱۱. آکد
۲۸.....	۱۲. بابل

۳۰.....	آشور.....	.۱۳
۳۱.....	ایلام.....	.۱۴
۳۵.....	(۳) تمدن مصر.....	
۳۶.....	فرعون و مصر.....	.۱۵
۳۷.....	مصطفبه ها.....	.۱۶
۳۸.....	اهرام.....	.۱۷
۳۹.....	اهرام ثلاثة.....	.۱۸
۴۰.....	معابد ستونی و سردر دار.....	.۱۹
۴۵.....	ابلیسک.....	.۲۰
۴۵.....	نحوه برپا کردن ابلیسک.....	.۲۱
۴۷.....	(۴) ایران کهن و پارسی.....	
۴۷.....	په سیلک.....	.۲۲
۴۹.....	شهر سوخته.....	.۲۳
۵۰.....	مهاجرت آریائی ها به ایران.....	.۲۴
۵۱.....	قوم آریائی.....	.۲۵
۵۱.....	مادها.....	.۲۶
۵۵.....	تمدن مادها.....	.۲۷
۵۵.....	مقابر سنگی مادها.....	.۲۸
۵۶.....	هکمتانه.....	.۲۹
۵۷.....	هخامنشیان.....	.۳۰
۵۷.....	داریوش.....	.۳۱
۵۷.....	دین و عقاید پارسی.....	.۳۲
۵۸.....	خط و زبان پارسی.....	.۳۳
۵۸.....	طبقات اجتماعی پارسی.....	.۳۴

۵۸.....	هنر پارسی.....	.۳۵
۵۹.....	معماری هخامنشی.....	.۳۶
۶۰.....	پاسارگاد.....	.۳۷
۶۰.....	تل تخت.....	.۳۸
۶۱.....	کاخ دروازه.....	.۳۹
۶۱.....	پردیس پاسارگاد.....	.۴۰
۶۲.....	کاخ اختصاصی کوروش.....	.۴۱
۶۲.....	کاخ بارعام.....	.۴۲
۶۳.....	کوشک های باغ شاهی.....	.۴۳
۶۳.....	آرامگاه کوروش.....	.۴۴
۶۴.....	مقبره کمبوجیه۴۵
۶۴.....	پل پاسارگاد.....	.۴۶
۶۵.....	شوش.....	.۴۷
۶۵.....	کاخ آپادانا.....	.۴۸
۶۷.....	کاخ اردشیر.....	.۴۹
۶۸.....	ارگ و شهر شاهی.....	.۵۰
۶۸.....	معبد آپادانا در شوش.....	.۵۱
۶۹.....	(۵) ایران پارتی	
۷۰.....	پارتیان.....	.۵۲
۷۱.....	مذهب پارتیان.....	.۵۳
۷۱.....	طبقات اجتماعی پارتیان.....	.۵۴
۷۱.....	ساسانیان.....	.۵۵
۷۱.....	تشکیلات اداری ساسانیان.....	.۵۶
۷۲.....	طبقات اجتماعی ساسانیان.....	.۵۷
۷۲.....	مذاهب ساسانیان.....	.۵۸

۷۳.....	جامعه ساسایان.....	.۵۹
۷۳.....	معماری پارتی.....	.۶۰
۷۵.....	معماری اشکانی.....	.۶۱
۷۸.....	معماری ساسانی.....	.۶۲
۸۲.....	تفاوت های معماری اشکانی و ساسانی.....	.۶۳
۸۳.....	(۶) شرق دور.....	
۸۳.....	معماری هند.....	.۶۴
۸۴.....	معماری چین.....	.۶۵
۸۷.....	(۷) اژه و یونان.....	
۸۹.....	تمدن کرت.....	.۶۶
۹۰.....	تمدن میسن.....	.۶۷
۹۱.....	گنج خانه آترئوس.....	.۶۸
۹۲.....	دورین ها و آیونین ها.....	.۶۹
۹۳.....	سیستم معابد.....	.۷۰
۹۴.....	اردرهای معماری یونان.....	.۷۱
۹۴.....	اردر دوریک.....	.۷۲
۹۵.....	معابد مهم دوریک.....	.۷۳
۹۹.....	اردر آیونیک.....	.۷۴
۱۰۰.....	معابد مهم آیونیک.....	.۷۵
۱۰۱.....	اردر کورنتین.....	.۷۶
۱۰۴.....	بناهای مهم کورنتین.....	.۷۷
۱۰۵.....	دوره هلنی.....	.۷۸
۱۰۶.....	آکروپولیس.....	.۷۹
۱۰۸.....	مرکز شهری.....	.۸۰

۱۰۹.....	گنج خانه.....	۸۱
۱۱۰.....	تولوس.....	۸۲
۱۱۱.....	ادئون.....	۸۳
۱۱۱.....	قربانگاه.....	۸۴
۱۱۱.....	وضع سیاسی آتن.....	۸۵
۱۱۱.....	تئاتر یونانی.....	۸۶
۱۱۳.....	اصول طراحی شهری یونان باستان.....	۸۷
۱۱۵.....	(۸) اتروسک و روم باستان.....	۸۸
۱۱۵.....	معابد اتروسک.....	۸۸
۱۱۶.....	نظام توسکان.....	۸۹
۱۱۷.....	دوازده آگوست.....	۹۰
۱۱۹.....	روم باستان.....	۹۱
۱۲۰.....	معبد فورتنا ویری لیس.....	۹۲
۱۲۱.....	کولوسئوم.....	۹۳
۱۲۳.....	پانتئون.....	۹۴
۱۲۴	باسیلیکا.....	۹۵
۱۲۷.....	فوروم.....	۹۶
۱۲۷.....	دوموس.....	۹۷
۱۲۸.....	آپارتمان رومی.....	۹۸
۱۳۱.....	کanal آب رو.....	۹۹
۱۳۲.....	حمام های رومی.....	۱۰۰
۱۳۵.....	(۹) عجایب هفتگانه جهان باستان.....	۹
۱۳۶.....	هرم بزرگ خوفو.....	۱۰۱
۱۳۶.....	باغ های معلق بابل	۱۰۲
۱۳۷.....	مجسمه زئوس در معبد المپیا.....	۱۰۳

۱۳۸.....	معبد دیانا در افسوس.....	.۱۰۴
۱۳۹.....	آرامگاه موسولئوم.....	.۱۰۵
۱۴۰.....	مجسمه کولوسوس رودس.....	.۱۰۶
۱۴۰.....	فانوس دریابی اسکندریه.....	.۱۰۷
۱۴۳.....	(۱۰) هنر صدر مسیحیت و بیزانس.....	
۱۴۳.....	بیزانس.....	.۱۰۸
۱۴۹.....	(۱۱) هنر رومانسک.....	
۱۴۹.....	معماری رومانسک.....	.۱۰۹
۱۵۳.....	(۱۲) هنر گوتیک.....	
۱۵۴.....	معماری گوتیک.....	.۱۱۰
۱۶۱.....	(۱۳) هنر رنسانس.....	
۱۶۲.....	رنسانس.....	.۱۱۱
۱۶۶.....	رنسانس پیشرفته.....	.۱۱۲
۱۷۰.....	منریسم.....	.۱۱۳
۱۷۴.....	رنسانس در شمال.....	.۱۱۴
۱۷۹.....	(۱۴) هنر باروک.....	
۱۷۹.....	باروک بین المللی.....	.۱۱۵
۱۸۳.....	پالادیو و میراث او.....	.۱۱۶
۱۸۷.....	(۱۵) هنر روکوکو.....	
۱۸۷.....	معماری روکوکو.....	.۱۱۷

۱۹۱.....	هنر نئو کلاسیک.....	۱۶
۱۹۱.....	معماری نئو کلاسیک.....	.۱۱۸
۱۹۵.....	احیای رنسانس.....	۱۷
۱۹۵.....	احیای رنسانس و معماری.....	.۱۱۹
۱۹۹.....	هنرها و صنایع دستی.....	۱۸
۱۹۹.....	معماری و نهضت هنرها و صنایع دستی.....	.۱۲۰
۲۰۳.....	تجدید حیات باروک.....	۱۹
۲۰۳.....	تجدید حیات باروک و هنر های زیبا.....	.۱۲۱
۲۰۷.....	انقلاب ها و جنگ های قرن ۲۰.....	۲۰
۲۰۷.....	معماری بین دو جنگ.....	.۱۲۲
۲۱۱.....	آغازی نوین.....	۲۱
۲۱۱.....	معماری مدرن و پست مدرن۱۲۳
۲۱۵.....	ضمائیر	
۲۱۷.....	(۱) مرور سبکهای معروف جهان.....	
۲۱۷.....	معماری مصری.....	.۱۲۴
۲۱۸.....	معماری یونانی.....	.۱۲۵
۲۱۸.....	معماری رومی.....	.۱۲۶
۲۱۹.....	معماری صدر مسیحیت.....	.۱۲۷
۲۲۰.....	معماری بیزانسی.....	.۱۲۸

۲۲۰.....	معماری رومانسک	.۱۲۹
۲۲۱.....	معماری گوتیک	.۱۳۰
۲۲۲.....	معماری رنسانس	.۱۳۱
۲۲۳.....	معماری باروک	.۱۳۲
۲۲۴.....	معماری بین المللی	.۱۳۳
۲۲۵.....	منابع و مأخذ	

درآمد

یکی از مباحث بسیار مهم در معماری ، مبحث تاریخ معماری جهان است . با توجه به مدارک به دست آمده در مورد معماری از دوره نوسنگی تا کنون ، بهتر می توان به گستردگی و پیچیدگی موضوع پی برد .

کشف تاریخ معماری جهان کار ساده ای نیست و از آن سخت تر ، آموزش تاریخ معماری است که همواره دانشجویان و علاقمندان معماری به جهت تمایل به یادگیری و مطالعه ، خود را در برابر انبوهی از اطلاعات مانند : تاریخچه ها ، اسامی ، ابعاد و سبک های معماری می بینند و بعضاً در طی مطالعه دچار خستگی و دلزدگی می گردند که این خود ، یکی از آفات یادگیری است . این مشکل برای خود من نیز - که افتخار شاگردی استاد عالیقدر جناب آقای مهندس حسین شیخ زین الدین را داشته ام - به نوعی بوجود آمده بود . بعدها که توفیق تدریس آشنایی با تاریخ معماری جهان برای دانشجویان معماری دانشگاه آزاد اسلامی نصیب گردید ، سعی نمودم با تأکید بیشتر بر مفاهیم اصلی و فارغ از طول و عرض و ارتفاع بنها ، یک سری مفاهیم پایه را به دانشجویان آموزش دهم و همواره کوشش نموده ام ، همانند مدرس مشفتش باشم که با چراغی کم سو در دست ، تلاش می کند تا فقط راه را به پویندگان هنر و معماری نشان دهد .

اصل این کتاب ، در ابتدا به صورت جزو درسی تدوین و آماده گردیده بود ؛ ولی در طول سالیان تدریس ، بر اساس استقبال و نیاز دانشجویان مرتبأً اصلاح و مرتب گردید .

بدیهی است مؤلف ، ادعایی بر کامل و بی نقص بودن آن ندارد ؛ ولakin بر این باورم که متن فراهم آمده تا حد زیادی ، خوانندگان را از سردرگمی رها و شوق آموزش را در آنها بر می انگیزد ؛ البته این

مسئله با تأکید بیشتر بر آموزش بصری ، توسط فیلم و اسلاید بایستی همراه باشد که این روش همواره مورد استقبال دانشجویان عزیزم بوده است .

با عنایت به این موضوع که کتاب های جامع تاریخ معماری ، عموماً مربوط به جهان غرب هستند و لذا کمتر به معماری ایران اشاره می کنند ، و با توجه به این که معماری اسلامی نیز برای خود مبحث کامل و مستقلی است که می باید جداگانه به آن پرداخت ، لذا در این کتاب از تقسیم بندی شش گانه مکاتب معماری ایران - که توسط شادروان استاد محمد کریم پیرنیا انجام شده است و شامل شیوه های : پارسی ، پارتی ، خراسانی ، رازی ، آذری و اصفهانی است - فقط دو شیوه پارسی و پارتی را بررسی و به شیوه های معماری اسلامی ایران که برای خود دریابی از هنر و معرفت معماری است و بررسی جداگانه و کاملی را می طلبد ، پرداخته نشده است .

کتاب حاضر ، ذهنیت خواننده را با برخی مباحث تاریخ معماری که با فرهنگ ایرانی نیز سازگار است ، آشنا می سازد و چنانکه فردی علاقمند به فراگیری مطالب بیشتر و افزونتر از آشنایی با تاریخ معماری جهان باشد ، به کتاب های جامعی - که در فهرست منابع و مأخذ ، نام برخی از آنها برده شده است - می تواند مراجعه نماید ؛ که البته توصیه من به علاقمندان ، مطالعه آن کتاب ها پس از خواندن کتاب حاضر است که در آن صورت ، خوانندگان محترم با راحتی بیشتری خواهند توانست به مطالعات عمیق تر خود در این زمینه ادامه دهند .

لازم می دانم مراتب قدردانی و سپاس خود را از کلیه استادان ، نویسندها و مترجمانی که در عرصه هنر و معماری ایران و جهان فعالیت می نمایند و این کتاب بدون زحمات آنها هرگز به بار نمی نشست ابراز نمایم ؛ همچنین از همسر خوبم مینا ، به خاطر بازخوانی و اصلاح متون متشرکم . در خاتمه سپاس ویژه خود را تقدیم همکارانم سرکار خانم طاهره حسومی رئیس اداره انتشارات علمی دانشگاه ، جناب آقایان دکتر شهرام وزیری معاونت پژوهشی و دکتر غلامحسین حیدری ریاست محترم دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن - به خاطر مساعدت در نشر کتاب حاضر - می نمایم . مزید امتنان و سپاسگزاری نگارنده خواهد بود که از اشکالات احتمالی این کتاب مطلع گردد .

علی خیری
تهران ، ۱۳۸۶

مقدمه

دانشمندان عمر کره زمین را بیش از چهار میلیارد سال تخمین می‌زنند . بنا به فرضیه ای زمین در ابتدا مانند یک گوی آتشین بوده و بعدها در اثر باد و باران ، طوفان و برف لایه‌های مذاب قشر خارجی آن سرد شده و پستی و بلندیهای آن بوجود آمده‌اند .

از زمان پیدایش نخستین نیاکان ما بر روی کره زمین ، حدود یک میلیون سال می‌گذرد ؛ ولی نخستین آثاری که از انسان ابزار ساز بدست آمده ، مربوط به ۴۰۰۰ سال قبل است . عموماً باستانشناسان تاریخ را با توجه به نوع موادی که انسان به کار می‌برده است ، به سه دوره تقسیم می‌کنند : عصر حجر ، عصر مفرغ و عصر آهن .

۱. عصر حجر

ابزارها در این عصر عموماً سنگی هستند و به سه زیر دوره پارینه سنگی ، میانه سنگی و نوسنگی تقسیم می‌شود :

الف - پارینه سنگی : اقتصاد این دوره که سنگ قدیم یا عصر حجر قدیم نیز نامیده می‌شود و در ۳۲۰۰-۸۰۰۰ ق.م وجود داشت ، مبتنی بر شکار بوده و در اواخر این دوره یعنی حدود ۲۰۰۰ سال قبل است که نخستین آثار هنری خلق می‌شود ؛ این دوره در بین النهرين از قدمت بیشتری برخوردار است .

ب - میانه سنگی : این دوره که سنگ میانه نیز نامیده می‌شود و در ۸۰۰۰-۶۰۰۰ ق.م وجود داشت ، همزمان با عقب نشینی یخچال‌ها در اروپا و نابودی فیل‌های ماموت بوده است . در این دوره

آتش کشف گردید و انسان به اهلی کردن سگ پرداخت؛ این دوره مرحله گذر از پارینه سنگی به نوسنگی است.

ج - نو سنگی : این دوره که سنگ جدید یا عصر حجر جدید نیز نامیده می شود و در حدود ۳۵۰۰-۶۰۰۰ ق.م وجود داشت ، اقتصاد از شکار به دامداری و سپس به کشاورزی تغییر پیدا کرده و نخستین گروه های رومانی تشکیل می شوند .

در این دوره بشر از مرحله جمع آوری خوراک به مرحله تولید خوراک می پردازد و اولین خانه های گودالی مدور با پوشش گیاهی که (گودال سرپناهی) نامیده می شوند ، ساخته شدند .

۲. عصر مفرغ

پس از دوره نوسنگی و کشف مس که فلزی بسیار نرم بود ، انسان آموخت که اگر آن را با قلع ترکیب کند ، می تواند آلیاژ مفرغ را که به مراتب سخت تر است ، بدست آورد . با این کشف ، ابزار و سلاح ها مفرغی شدند که خود عامل مهم پیروزی در جنگ ها و گسترش وبقاء تمدن های فاتح بود .

۳. عصر آهن

پس از آنکه انسان ذوب فلزات را فراگرفت ، آهن را نیز کشف کرد که این فلز به مراتب سخت تر از مفرغ بود و تا قرن ها پس از آن سخت ترین فلزی بود که مورد استفاده بشر قرار داشت . در زمان حال نیز فولاد که آلیاژی از آهن است ، عمومی ترین فلز مقاوم بشر است .

۱

هنر و معماری پیش از تاریخ

در آغاز پیدایش زندگی انسان‌ها بر روی زمین، سه نیاز اصلی حاکم بر اندیشه انسان‌های نخستین بود: غذا، مسکن و امنیت. کلیه تلاش‌های جمعی انسان‌ها، صرف تأمین این نیازها بود که آن هم منجر به ظهور مراسم آئینی و دینی گردید. پس از غارنشینی و شروع کشاورزی انسان به خانه سازی روی آورد؛ زیرا محافظت از محصول کشاورزی، نیاز به سکونت انسان‌ها و جدایی از زندگی کوچ نشینی بود. سپس نخستین شهرها و معابد ساخته شدند و در نهایت تمدن‌های مختلف بوجود آمدند.

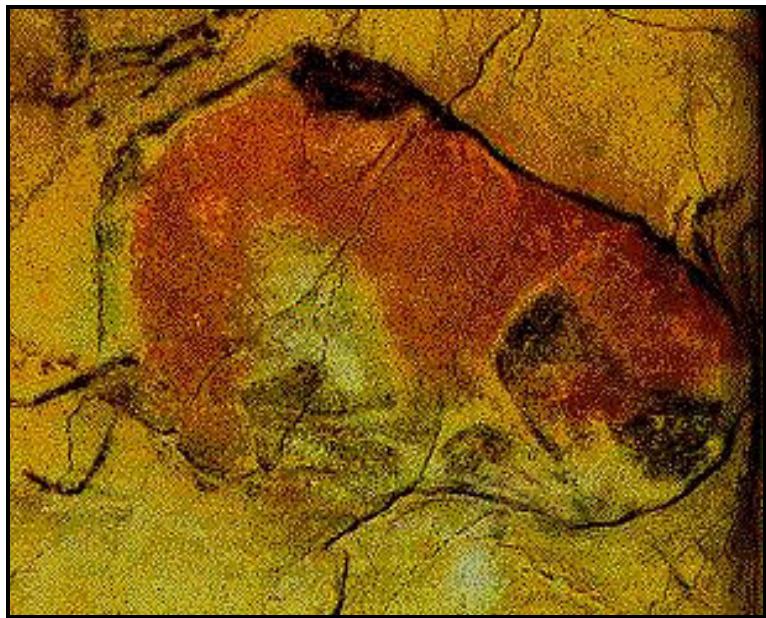
۴. غار آلتامیرا

در سال ۱۸۷۹ میلادی فردی اسپانیایی^۱ و علاقمند به آثار عتیقه، با کمک دختر کوچکش نقاشی‌ها و سنگ‌های چخماق و استخوان‌های تراشیده ای را از داخل غار آلتامیرا کشف کرد که مربوط به ۱۰-۱۵ هزار سال قبل بود، وی اولین انسان متمدنی بود که این نقاشی‌ها را کشف کرد و به سال ۱۸۸۰ م در کنگره باستان‌شناسی لیسبون کشف خود را مطرح کرد.

البته کشفیات وی مورد تردید و انکار باستان‌شناسان بود، چون گمان می‌کردند وی به دروغ داستانی ساخته است تا ملک پدری خود را به فروش برساند، تا اینکه در سال ۱۸۹۶ م در فرانسه نقاشی‌های مشابهی کشف شدند که روی آنها را الیه‌های آهکی پوشانده بودند و نشانگر آن بود که هزاران سال از عمر نقاشی‌ها می‌گذرد و به این طریق صحت نقاشی‌های غار آلتامیرا تأیید شد.

(تصویر ۱)

۱- نام آن مرد دستاور تولا بود.

تصویر ۱: نقاشی غار آلتامیرا

۵. غارهای لاسکوا

در سال ۱۹۴۱م دو پسر بچه که در حوالی این غار توب بازی می کردند و سگشان داخل گودال منتهی به غار افتاده بود ، نقاشی هایی بطور اتفاقی در عمق ۴۰۰۰۰ پایی^۱ زمین و در جایی که هیچ نوری نبود ، کشف کردند که بعدها یکی از با ارزش ترین آثار هنری بشر اولیه نام گرفت .

از نقاشی های غار که با گل اخراجی زرد و قرمز و خاکستر آتش رسم شده بودند چنین نتیجه گیری شد که بشر اولیه از آتش و احتمالاً چراغ سنگی که سوخت آن چربی حیوانات بود استفاده می کرده است . سبکی که بشر اولیه برای ارائه نقاشی حیوانات به کار می برد ، بسیار ناتورالیسم^۲ بود و بیانگر این واقعیت است که انسان اولیه دارای حافظه ای بسیار قوی بود . (تصویر ۲)

از طرفی چون این نقاشی ها در انتهای تاریک غار ترسیم شده بودند ، لذا حکایت از کاربرد سحرآمیز این نقاشی ها برای فراوانی شکار و روزی دارند و احتمالاً تیر و نیزه هایی هم به سوی آنها پرتاب می کردند . (عصر دیرینه سنگی)

^۱- هر پا معادل ۳۰/۴۸ سانتیمتر است.

3- Naturalism

تصویر ۲: نقاشی های غار لاسکوا

۶. استون هنج

در منتهی الیه غربی اروپا ، سازه های عظیمی از سنگ وجود دارند که مربوط به ۳۰۰۰ تا ۱۵۰۰ ق.م هستند و به علت جرمشان درشت سنگ ها^۴ نامگذاری شده اند . درشت سنگ ها انواع مختلف دارند .

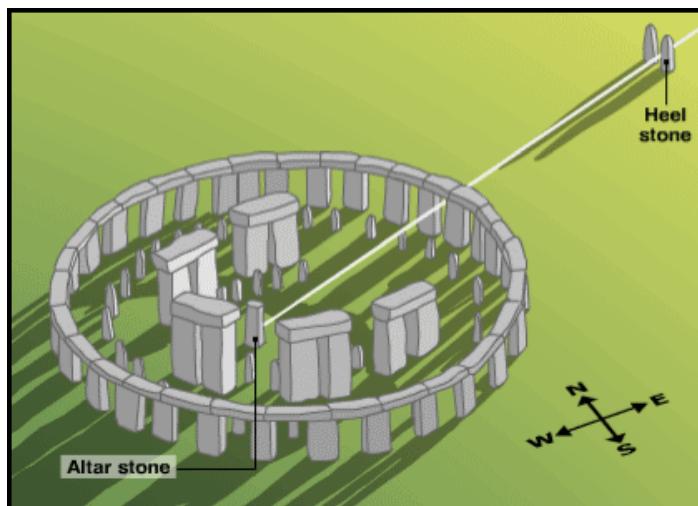
دلمن یا ساختمان تخته سنگی از چند سنگ بزرگ عمودی با یک تخته سنگ افقی به جای سقف تشکیل شده است . دلمن ها احتمالاً بقایای گورهای دالانی هستند که کپه خاک رویشان را باران و آب شسته و بردۀ است .

گاهی این سنگ های بزرگ را دایره وار برپا می داشتند و نام کرومملک بر آنها می نهادند . مشهورترین کرومملک ها استون هنج بوده و در سالزبوری (جنوب انگلستان) قرار دارد که از دایره ای به قطر ۱۰۰ متر با ۱۲۰ قطعه سنگ یکپارچه به ارتفاع ۵ متر و وزن ۵۰ تن ساخته شده است . مجموع سوراخ ها و حد فاصل سنگ ها ۵۶ متر است . این بنا در دوره رومی ها نیز مورد توجه بود ولی مطالعه جدی آن از سال ۱۶۶۶ آغاز گردیده است . دانشمندان حدس می زند از این محل به

عنوان رصدخانه استفاده می شده است . به طوری که در تابستان ها طلوع خورشید از محور تاسیسات بنا قابل روئیت بود و با استفاده از آن خسوف (ماه گرفتگی) و کسوف (خورشید گرفتگی) را پیش بینی می کردند و حتی تا نوزده سال زمان حرکات ماه را بررسی می نمودند . (تصاویر ۳-۴)

تصویر ۳: کرومک استون هنج

تصویر ۴: بازسازی کرومک استون هنج

۷. ده‌لران

انسان اولیه با بیرون آمدن از غارها شروع به خانه سازی کرد. در منطقه ده‌لران در نزدیک رو دخانه مَهمَه، پنج تپه باستانی واقع شده اند که یکی از آنها تپه موسیان است که برای نخستین بار در سال ۱۹۳۰ م (۱۳۰۹ هجری شمسی) گمانه زنی شد و دیگری، تپه علی کش است که حفاری در آن در سال ۱۹۶۱ م (۱۳۴۰ هجری شمسی) انجام گرفت. این تپه برای دومین بار در سال ۱۹۶۳ میلادی (۱۳۴۲ هجری شمسی) حفاری شد و سه دوره فرهنگی، از آغاز دوره نوسنگی تا پایان دوره استقرار کامل در روستاهای در آن تشخیص داده شد.

ده‌لران یکی از محل‌های مهم باستانی ایران است که می‌توان در آن مراحل مختلف تحول و تغییرات فرهنگی، از گردآوری تا تولید غذا را یک جا مورد مطالعه قرار داد. ساکنان اولیه این محل را شبانانی تشکیل می‌دادند که در فصل مناسب سال از ارتفاعات لرستان برای برداشت محصولات نباتی خودرو، به گوشش شمالي دشت خوزستان سرازیر می‌شدند. این تازه واردان در خانه‌های تک اتفاقی به سر می‌بردند که دیوارهای آن را سله^۵ می‌ساختند و پس از چرای احشام خود و برداشت غلات خودروی منطقه، هنگام آغاز فصل گرما به ارتفاعات لرستان مراجعت می‌کردند که این دوره را بزم‌مرده نامیده اند.

در دوره بعد یعنی، دوره علی کش ساکنان این محل علاوه بر جمع آوری غلات و حبوبات خودروی منطقه، به شخم زدن زمین می‌پرداختند و در کشت زمین‌های کشاورزی، فعالیت‌های محدودی داشتند. اینان همانند مردم دوره بزم‌مرده، به هنگام فرار سیدن فصل گرما منطقه را ترک می‌کردند. مردم دوره علی کش در خانه‌هایی زندگی می‌کردند که دیوارهای آن از سله ساخته می‌شد و بیش از یک اتاق داشتند و در حیاط منزل، اجاقی نیز برای تهیه غذا می‌ساختند. اینان اموات خود را داخل روستا و زیر کف مناطق مسکونی همراه با وسایل شخصی متوفی دفن می‌کردند. مردم دوره علی کش همانند دوره قبل ظروف خود را از سنگ می‌تراشیدند و از سنگ و چوب و استخوان ابزار مورد نیاز را تهیه می‌کردند؛ در این دوره، سفال هنوز تولید نشده بود.

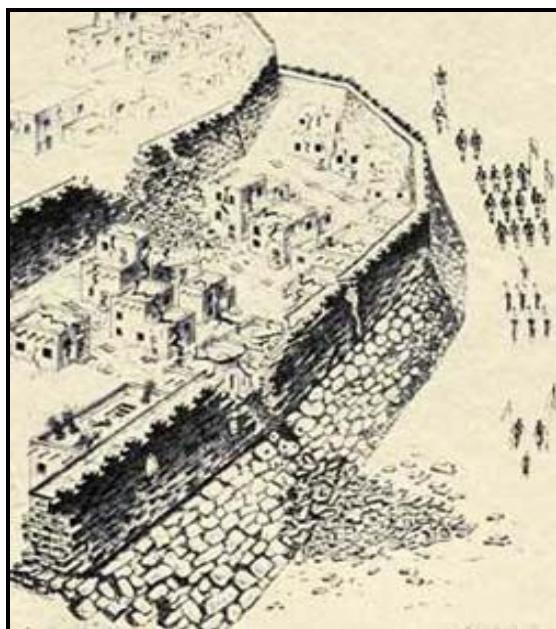
مردم دوره علی کش در آخرین مرحله گردآوری و ذخیره غذا و نخستین مراحل تولید کامل غذا و استقرار دائم در روستاهای زندگی می‌کردند.

۵- طبقه نازکی از لای که پس از بارندگی یا آب دادن اراضی رسی روی زمین می‌بنند و در زمینهای زراعتی مانع سبز شدن گیاه می‌شود، که باید آن را با وسایل مخصوص بشکنند.

سومین دوره فرهنگی مشخص شده در علی کش ، به نام محمد جعفر نامیده شده است که آنان مردمی کشاورز و دامدار بودند و در روستایی که منازل آن را با چینه^۱ می ساختند ، به سر می برند و از ظروف ساده سفالی استفاده می کردند . این لایه های فرهنگی ، که در ایران مورد بررسی قرار گرفته است و هر سه مرحله نو سنگی در یک محل را نشان می دهد ، یکی از شاخص های مهم چگونگی تغییرات فرهنگ دوره نو سنگی در خاور نزدیک و میانه می باشد .

۱. اریحا

در اوایل هزاره نهم پیش از میلاد دره اریحای رود اردن دارای دهکده ای نو سنگی و مسکونی بود . ۸۰۰۰ سال ق.م تحول عظیم در این منطقه به این شکل رخ می دهد که شهری جدید با خانه های خشتی بر پی های سنگی مدور یا بیضی شکل بنا شدند و اولین استحکامات سنگی شناخته شده در تاریخ بشر ایجاد گردید . (تصویر ۵)

تصویر ۵: اریحا

۶- گل رسی که با دست و بدون قالب به آن شکل می دادند.

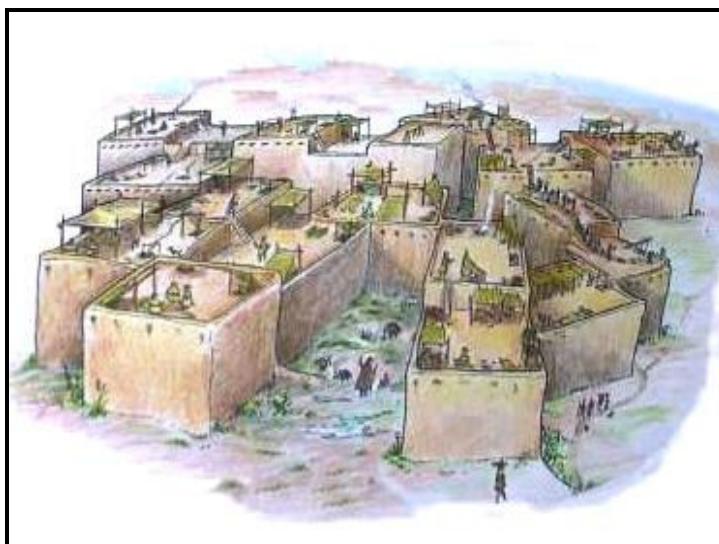
در اواسط هزاره هشتم ق.م جمعیت شهر تا دو هزار نفر می‌رسید و خندق عریض و سنگی با دیواری به عرض ۱/۵ متر به دورش کشیده شد. از ارتفاع دیواره اکنون ۳/۶ متر باقیمانده و یک برج سنگی بزرگ و مدور به ارتفاع و قطر ۹ متر در وسط آن قرار داشت.

در حدود ۷۰۰۰ سال ق.م ساکنان اولیه آن را تخلیه و مهاجران جدیدی خانه‌هایی با خشت‌های خام چهارگوش که دارای پی‌های سنگی و دیوارهای گچکاری شده بود بنا کردند. اینان معتقد به کیش باروری بودند والهه مادری برای خود داشتند، ولی جالب ترین کارشان گچ انود کردن جمجمه‌های انسان بود که با گچ صورت انسان را بازسازی می‌کردند و احتمالاً آن را تله روح می‌دانستند.

۹. چَتل هُويُك

در آناتولی ترکیه آثاری از زندگی شهری مربوط به ۷۰۰۰ تا ۵۰۰۰ سال ق.م به دست آمده است. در این مجموعه خانه‌ها به هم چسبیده و فاقد گذر و خیابان هستند و از پشت بام به یکدیگر راه دارند.

(تصویر ۶)

تصویر ۶: چَتل هُويُك

که این فرم خانه‌های مسکونی در برخی از روستاهای ایران نیز به چشم می‌خورد. به نظر می‌رسد به دلیل استحکام و ایستایی بنا و نیز حفاظت امنیتی بود، که خانه‌ها چنین ساخته شده‌اند و

اگر دشمنی به شهر حمله می کرد ، پس از تخریب دیوار اولین خانه به مانعی که دیوار خانه بعدی مجموعه بود برخورد می کرد و دفاع از شهر آسانتر می شد . در میان این خانه ها فضاهایی خالی به عنوان حیاط ایجاد کرده بودند ، مصالح از خشت خام بود و سقف خانه ها به وسیله تیرهای چوبی به هم اتصال داشتند . علاوه بر آن این مردم دیوار ها و کف اتاق ها را نیزرنگ و گچکاری می کردند . مزید بر اینها شهر دارای یک زیارتگاهی بود که با شاخ های گاو تزئین یافته بود و گویا هر چه تعداد شاخ ها بیشتر می شد ارزش زیارتگاه نیز افزایش می یافته است . در دیواره این معبد نقشه شهر با کوه آتشفسانی که در حال فوران است دیده می شود و احتمالاً نشانگر آنست که شهر بر اساس نقشه از پیش طراحی شده ساخته شده است ، علاوه بر اینها بت هایی کوچک به شکل انسان از این شهر بدست آمده که نمایانگر این است که آنها به خدایان خود صفات انسانی قائل بودند . (تصویر ۷)

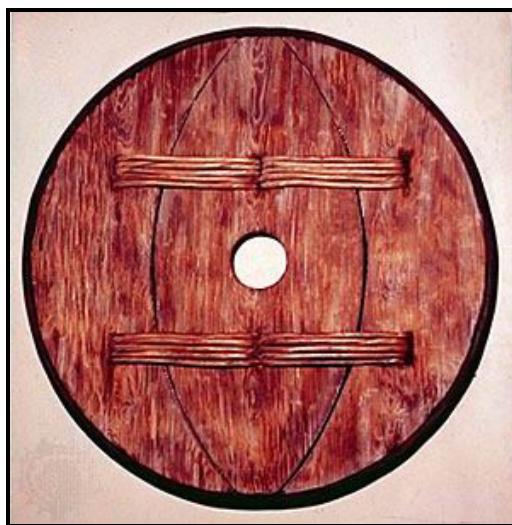

تصویر ۷: معبد شاخ دار

۲

تمدن بین النهرين

در اوایل هزاره چهارم قبل از میلاد دره های بزرگ رودخانه های بین النهرين به دلیل استعداد کشاورزی که داشتند ، برای سکونت بشر انتخاب شدند و این تحولی بزرگ در آغاز شهر نشینی بود . به موازات این تمدن در مصر نیز تحولات معماری شکل گرفت که هر یک از این تمدن ها ویژگی های خاص خود را داشتند . دره سفلای رودهای دجله و فرات کمک فراوانی برای استقرار بشر و زندگی اجتماعی او کرده است . در ابتدا دره بین النهرين به تصرف قوم سومر در آمد . (تصویر ۸)

تصویر ۸: قدیمی ترین چرخ از بین النهرين

۱۰. سومِر

سومری ها^۷ مردمی کشاورز بودند که شهرهای خود را با دیوارهایی ضخیم و حجمی می ساختند . سومری ها به همراه خود خط میخی را آوردند که در آن زمان اختراع بی مانندی بود و بر لوح هایی بر گل رس منقوش می شد . در دانش امروز آغاز خط نویسی مبنای انتقال دوران قبل از تاریخ به دوران تاریخ است . همراه با شروع خط نویسی طبقه دیر به عنوان یک مقام جدید اجتماعی ظهر کرد و بلا فاصله انعکاس آن در معماری به شکل مدارسی بود که در جنب معابد پدیدار گشت . هنر نوشتمن می دهد که هر مدرسه دارای چندین ردیف نیمکت بود و جوی آبی برای خیساندن خاک رس و تهیه لوح گلین در کنار داشت و با فشار نوک تیز نی بر لوح گلین مطالب خود را بر آن می نوشتند . شناخته ترین بنها در بین النهرين زیگورات^۸ بود که بر ارتفاعات مصنوعی که به دست انسان ساخته شده بودند ، بنا شدند . (تصویر^۹)

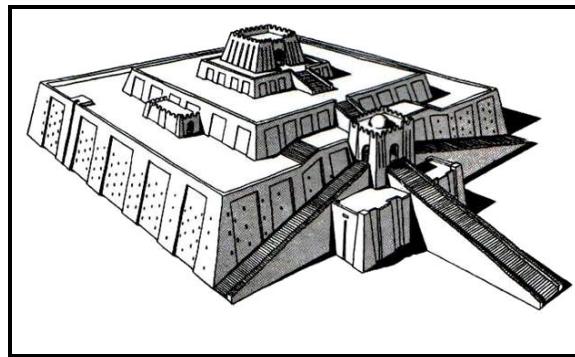

تصویر^۹: زیگورات اور

به عقیده مردم آن زمان ، منزلگاه خدایان در مکانی رفیع و بر قله کوه ها بود . ولی چون در سرزمین هموار بین النهرين ارتفاعات طبیعی وجود نداشت با بر پا داشتن ارتفاعات مصنوعی جایگاهی شایسته برای اقامت خدایان فراهم می آوردند .

تمدن هایی مانند اور^۹ ، سومر و ایلام^{۱۰} دارای زیگورات های عظیم بودند و با انهدام این تمدن ها زیگورات های عظیم نیز رو به ویرانی نهادند . زیگورات اور از معدود زیگورات هایی است که تاکنون برپا مانده است . (تصویر^{۱۰})

7- Sumer
8- Ziggurat
9- Ur

تصویر ۱۰: بازسازی زیگورات اور

این معابد چند طبقه شیوه اهرام مصر و رقیبان واقعی آنها بودند . آخرین طبقه ، مکانی به نام عبادتگاه قدسی^{۱۱} بود که مجسمه الهه شهر را در آن قرار می دادند و جز کاهن اعظم فردی اجازه ورود به آنجا را که محل معراج الهه به آسمان بود ، نداشت . زیگورات اور را اورنامو برای نانا خدای ماه و الهه محافظ شهر ساخت ؛ وی این بنای عظیم را که ۵۰۰۰ سال از عمر آن می گذرد در سه طبقه و به ارتفاع ۶۰ متر در طی ۱۷ سال حکومتش ساخت . بدیهی است زیگورات ها را با رایج ترین مصالح آن زمان که خشت خام بود ، می ساختند و نما سازی آنها را با آجر پخته و احتمالاً با ملات قیر انجام می دادند . زیگورات یا برج بابل یکی از عظیم ترین زیگورات های زمان خود بوده است . (تصویر ۱۱)

تصویر ۱۱: برج بابل (تخیلی)

10- Elam

۱۱- در زبان سومری به این فضا شخورو به معنی اتاق انتظار و یا اتاق گذرنگاه گفته می شد و در زبان بابلی گونو نام داشت .

۱۱. آکد

آکدی ها دسته ای از اقوام سامی نزد بودند که پس از مهاجرت از شبه جزیره عربستان به بین النهرين وارد شدند و با سومریان دولت کلده قدیم را تشکیل دادند. سومری ها در جنوب کلده می زیستند و آکدیان در شمال این سرزمین زندگی می کردند. در سال ۲۸۰۰ ق.م مانیشتو پاته سی^{۱۲} آکد^{۱۳} سلسله کیش را بوجود آورد ولی شکوفایی آکد از زمان سارگن اول و در ۲۵۰۰ ق.م آغاز شد. امپراتوری سارگن اول از کوه های ایلام تا دریای مدیترانه و آسیای صغیر وسعت داشت. نیم قرن بعد از مرگ سارگن اول کلده مغلوب قیله ای به نام گوتی از کوه های زاگرس ایران گردید. پایتحت سارگن اول اکنون زیر تپه ها و خاک پشته های نزدیک بابل پنهان است. بقایای ویران شده زیگورات الهه آکد مهمترین اثر آن است که در نزدیکی بغداد است.

۱۲. بابل

پس از انقراض سلسله پادشاهی سارگون اول، حمورابی یک بار دیگر آکد و سومر را متحد کرد و دولت بابل را بوجود آورد. در طول تاریخ پنج سلسله پادشاهی بر بابل فرمانروایی کردند و حمورابی ششمین پادشاه از سلسله اول بود که از ۲۱۲۳-۲۰۸۰ ق.م به مدت ۴۳ سال بر بابل حکومت کرد. (تصویر ۱۲)

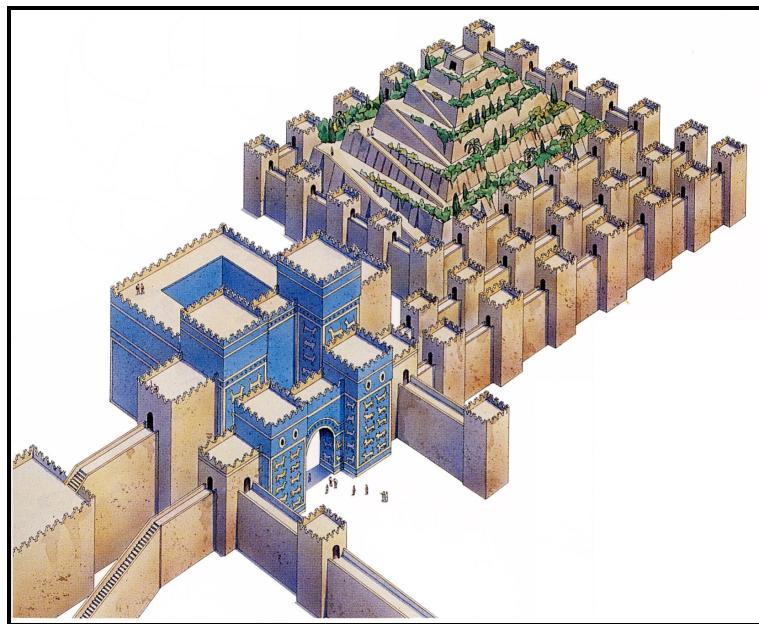
تصویر ۱۲: بخشی از لوح حمورابی

۱۲- پادشاه

۱۳- آکد یا آگاده شهری است که خاستگاه امپراتوران آکدی بود.

قوانین حمورابی قدیمی ترین قانون مدونی است که تمدن بشری سراغ دارد و در ستونی به ارتفاع ۲۴۵ سانتیمتر و به شکلی زیبا نوشته شده است . این سنگ نبشته در حمله ایلامی ها به غارت رفت ولی در ۱۹۰۲م در خرابه های شوش کشف و به موزه لوور پاریس انتقال داده شد .

بخت النصر^{۱۴} از دیگر پادشاهان بابل بود که جماعت یهود را اسیر و به بابل منتقل کرد ، که این اسیران پس از سقوط بابل بدست کوروش آزاد شدند . باغ های معلق بابل در زمان بخت النصر ساخته شد همچنین وی دروازه ایشتار^{۱۵} را برای ورودی شهر احداث کرد . (تصویر ۱۳)

تصویر ۱۳: باغ های معلق بابل و دروازه ایشتار

این دروازه با آجرهای لعابی زینت داده شده و بر دیوارهای آن نقش ۶۰ شیر افسانه ای با آجر لعابدار منقوش بود ، همچنین در این شهر تعدادی شیر سنگی هم بودند که احتمالاً مجسمه های حامی شهر بودند . این بنای سه هزار ساله دارای ۱۵ متر ارتفاع و ۱۰ متر عرض است .

۱۴- نبو کد نصر

۱۵- ایشتار

۱۳. آشور

آشوریان در شمال بین النهرين يا قسمت علیای آن سکونت داشتند و همواره با حکومت های جنوب (سفلای بین النهرين) مانند سومر، آکد و بابل برخورد داشتند، سرانجام آنها توanstند حکومت خود را دوام و بقاء بخشنده بعدها یکی از قدرت های بزرگ منطقه شدند. آشوریان نیروی نظامی بسیار قوی داشتند که کمتر کشوری را یارای مقابله با آنها بود. یکی از پادشاهان آشور که بسیار مقتدر و دایماً در حال جنگ با همسایگانش بود، آشور بانیپال نام داشت. (تصویر ۱۴)

تصویر ۱۴: آشور بانی پال

مردم آشور مانند بابلیان قدیم، در بند زیبایی ساختمان های خویش نبودند، بلکه خواستار عظمت و استحکام بودند. آشوریان در ساختمان بنا های خود از سنت های سرزمین بین النهرين پیروی می کردند، یعنی ماده اساسی ساختمان آجر بود ولی از خود ترکیبات دیگری بر این آجرها می افزودند و در نمای ساختمان بیشتر سنگ به کار می بردند. مردم آشور ساختن قوس و سقف گنبدی را از مردم جنوب به میراث برداشتند و آن را تکمیل کردند و در کار ستون سازی نیز تجربه هایی داشتند که مقدمه پیدایش ستون هایی به شکل زن و سرستون های مارپیچی شکل آیونیک^{۱۶} به شمار می رود.

۱۶- یکی از سه نظام ساختمانی یونان باستان است.

سارگن دوم یکی از پادشاهان آشور با ساختن کاخی بزرگ به نام خود در نزدیکی خرساباد^{۱۷} نام خود را به یادگار گذاشت. در دو طرف مدخل ورودی این کاخ مجسمه‌های گاوها بالداری به نام لاماسو قرار داشت و دیوارهای آن از نقش بر جسته‌ها و آجرهای لعابدار برآقی پوشیده شده بود. او در اطراف این کاخ چندین معبد ساخت و در پشت آن زیگورات (برج پله‌ای) هفت طبقه‌ای را تقدیم خدای شهر کرد. (تصویر ۱۵)

تصویر ۱۵: مجسمه نگهبان (لاماسو)

۱۴. ایلام

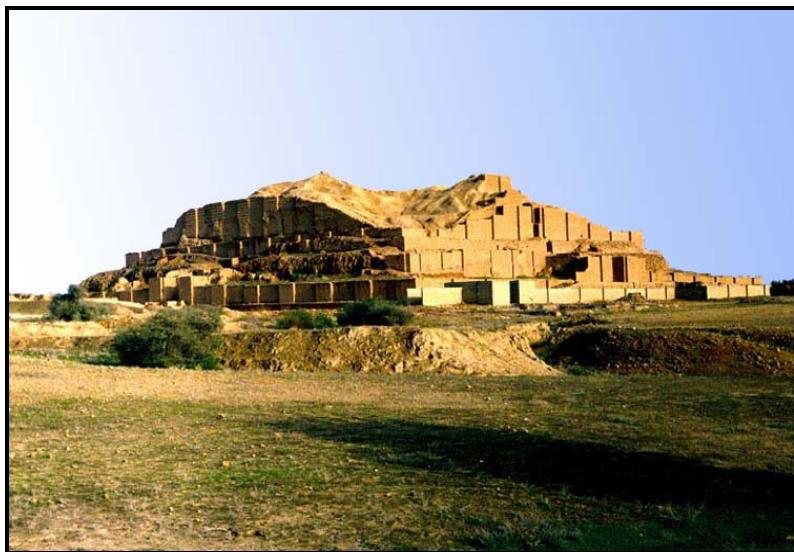
در هزاره دوم قبل از میلاد در منطقه خوزستان کنار رود کارون و در نزدیکی شوش مرکز مهم جمعیتی پدید آمدند که از میان آنها پادشاهی ایلام شکل گرفت. تمدن ایلام در بخش شرقی

. ۱۷- در حومه موصل عراق است.

تمدن های بزرگ سومر ، آکد و بابل قرار داشت و با آنان روابط و مناسبات ممتدی برقرار کرده بود . ایلام دارای خط و فرهنگ خاص منطقه و مردم خود بود . پادشاهی ایلام ، شهر شوش را به عنوان پایتخت برگزید .

یکی از نمونه های برجسته بناهای مذهبی که به دست ایلامیان ساخته شده بود ، به زیگورات چغازنبیل^{۱۸} معروف است . این پرستشگاه با شکوه که در قرن ۱۳ پیش از میلاد ساخته شده است ، نمونه بسیار باشکوهی از یک معماری تکامل یافته به شمار می رود .

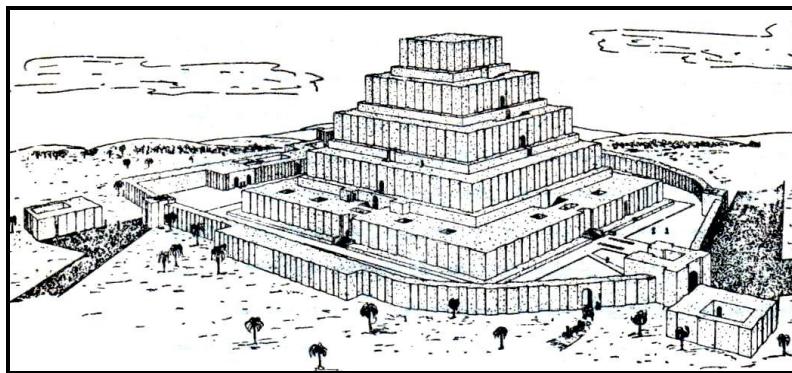
ساختمان این معبد که به شکل چهار گوش است ، دارای پنج طبقه بوده که هر یک از آنها نسبت به بخش زیرین خود کوچکتر شده و در نتیجه به ساختمان ، شکل هرم پله ای داده است . بر روی آخرین طبقه ساختمان ، اتاق اصلی معبد بنا گردیده و در طبقات زیرین ، تأسیسات وابسته به آن تشکیل شده است . مصالح عمده ساختمان معبد ، عبارت است از آجرهای پخته بسیار مرغوب که با ملات ساروج کار شده و درون دیوارها و در جاهایی که به منظور پر کردن صفحه های بنا نیازبوده است ، از خشت خام استفاده شده است . (تصویر ۱۶)

تصویر ۱۶: زیگورات چغازنبیل

۱۸- از سی و دو زیگوراتی که تاکنون در بین النهرين شناسایی شده اند ، ۵ زیگورات در ایران و ۲۷ زیگورات در عراق قرار دارد که ۲۱ نمونه آن در کشفیات باستانشناسی و ۱۱ نمونه باقیمانده بر اساس متون تاریخی شناسایی شده اند .

آنچه در این بنای باشکوه حائز اهمیت است ، وجود طاق های متعدد ضربی با طرح نیم دایره است که آنچنان با مهارت ساخته شده که پس از گذشت بیش از سه هزار سال هنوز به وضع شگفت انگیزی سالم مانده است . این طاق ها که بر روی دالان های طویل و بر فراز پلکان های داخلی معبد بنا گشته ، نشان دهنده پیشرفت فوق العاده فن ساختمان در ادوار بسیار کهن در کشور ما است . روی هم رفته این معبد عظیم که در شمار بزرگترین زیگورات های جهان محسوب می شود ، بهترین نمونه هنر معماری در ایجاد طاق قوسی در دنیا بستان را نشان می دهد . (تصویر ۱۷)

تصویر ۱۷: زیگورات چغازنبیل

۳

تمدن مصر

مصر در شمال شرق قاره افریقا در کنار دریاهای مدیترانه و سرخ و در همسایگی کشورهای لیبی در غرب و سودان در جنوب و فلسطین که در شمال شرق آن واقع شده است قرار دارد.

مصر روی هم رفته سرزمین کم ارتفاعی است و ارتفاعات آن عمدتاً در نواحی شرقی و جنوب غربی واقع شده اند. محدوده قابل کشت در مصروفات^{۱۹} و دره باریکی نزدیک نیل بود، دلتای رود نیل را مصر سفلی یعنی مصر کم ارتفاع که پست ترین منطقه مصر بود، می نامیدند و اراضی جنوبی مجاور دره نیل را مصر علیا که بلندترین منطقه مصر بود، به این نام می خوانند.

پس از عصر حجر، در ۶۰۰۰ ق.م مهاجران آسیایی که با استفاده از اصول و روش های نوسنگی زندگی می کردند و توانسته بودند برخی جانوران را هم اهلی کنند، وارد شمال مصر شدند. آنان که پیشرفت شایانی در سنگتراشی و کشاورزی داشتند در ۴۵۰ ق.م استفاده از مس را نیز آموختند.

ولی اندکی دیرتر در جنوب مصر، یک نوع تمدن نوسنگی عقب مانده تر از مصر سفلی بوجود آمد. اجداد هر دو گروه از آسیای جنوب غربی که منشاء سامیان^{۲۰} است، به مصر مهاجرت کرده بودند. یک گروه در دلتای رود نیل و برزخ سینا ساکن شدند و گروه دوم در نزدیکی دریای سرخ و مناطق افریقای شرقی که در واقع اراضی مجاور دره باریک نیل بود، سکونت گزیدند.

قبل از این که مصر حکومت ثابتی داشته باشد به بخش های مختلفی به نام اسپات تقسیم شده بود که هر اسپات برای خودش خدایی داشت، و در این دوران بود که کم کم روابط قومی اهمیت خود را از دست داد.

۱۹- جلگه های حاصلخیز مثیلی شکل را دلتا می نامند.

۲۰- اجداد اعراب، سامی خوانده می شوند که به زبان سامی تکلم می کردند و با زبان مصریان باستان هم ریشه است.

مصر سفلی در سنه ۴۵۰۰ ق.م دارای حکومت واحدی می‌گردد و پس از ۲۵۰ سال مصر علیا را تسخیر می‌کند. (غلبه مصریان شمالی به جنوبی) و در ۴۰۰۰ ق.م مصر علیا و سفلی مجدداً از هم جدا شدند. تا ۳۳۰۰ ق.م از تمدن مصر اطلاع قابل توجهی در دست نیست. در ۳۳۰۰ ق.م هر کدام از مصر سفلی و علیا برای خود پادشاه و در بار جدایگانه داشتند.

تاج شاهی مصر علیا سفید رنگ بود که تحت نگهبانی شاهینی بنام هورووس قرار داشت و نشان پادشاهی اش ساقه علفی خوش بو بنام سعد بود. تاج شاهی مصر سفلی قرمز بود که تحت حفاظت مار کبرایی به نام بوتو بود و نشان پادشاهی اش زنبور عسل بود.

۱۵. فرعون و مصر

در سال ۳۲۰۰ ق.م نخستین فرعون به نام نارمر^{۱۸} از مصر علیا به مصر سفلی لشکر کشی کرده و آنجا را فتح می‌کند که شرح آن در لوح نارمر آمده است. (تصویر ۱۸)

تصویر ۱۸: لوح آرایش نارمر

نارمر در آبادانی و اتحاد مصر بسیار کوشید ، وی اولین فرعون مصر بود و سلسله پادشاهی تین را ایجاد کرد که این سلسله تحولات و پیشرفت های سریعی از ۳۲۰۰ ق.م تا ۲۵۶۳ ق.م در مصر ایجاد می کند . پادشاهی تین به پایتختی شهر ممفیس دارای دو سلسله به ترتیب با نه و ده پادشاه بود ، که تا سال ۲۷۸۸ ق.م دوام یافت .

فرعون ریشه عبری دارد و به معنی خانه بزرگ یا کاخ است . مصریان کهن به دلیل ارزش والای رهبرشان محل اقامت وی را مظہر فرماندهی اش می خواندند . فرعون خداوند نیل و آفتاب و در حکم فرزند رع^{۲۲} تلقی می شد و پس از مرگش نیز به حیات ادامه می داد به شرطی که بدنش مویایی شود تا از فسادش جلوگیری گردد ، زیرا بنا به عقاید مصریان باستان با تولد هر انسانی همزاد وی نیز به نام کا متولد می گردید .

این همزاد می توانست به هنگام خواب جسم صاحبش را ترک گفته به سیاحت پردازد و دوباره پس از بیداری شخص در بدن وی حلول کند . چنانچه کسی جسمش از بین می رفت کا سرگردان گشته و در عذاب ابدی گرفتار می گردید . لذا جهت جلوگیری از این سرگردانی مصریان باستان اجساد را مویایی می کردند و البته مویایی مختص طبقه اشراف بود ، چون حتی مردی از طبقه متوسط هم نمی توانست مویایی شود . به طور کلی سه دوره در مقبره سازی مصر مطرح است :

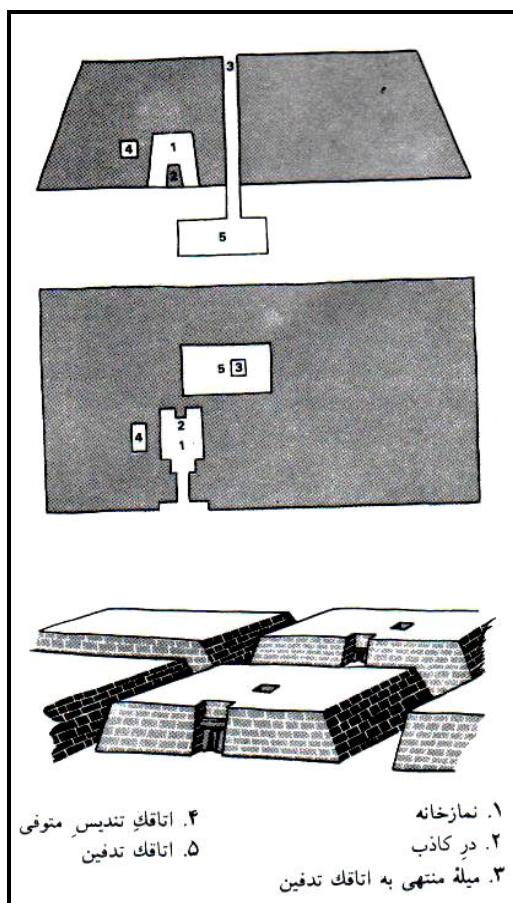
۱. مصتبه ها
۲. اهرام
۳. معابد ستونی و سر در دار

۱۶. مَصْطَبَهُ هَا

مصریان باستان در ابتدا مردگان خود را در خانه هایشان قرار می دادند و تمامی در و پنجره های بنا را مسدود می کردند ، ولی بعدها شاهان و اشراف را در مقابر ذوزنقه شکلی بنام مصتبه دفن می کردند . مصتبه واژه ای عربی است و به معنی درگاه خانه های اعراب است که به صورت سکو و نیمکت ساخته می شد .

مصطفبه ها اولین مانع و عاملی بودند که در برابر بیابان قد علم کردند و ارتفاع مصتبه ها معمولاً^{۲۳} کمتر از ۱۰ متر نبود . اولین مقابر مصتبه ای که مصریان داشتند بصورت زیر بود : (تصویر ۱۹)

^{۲۲}-رع یا خدای خورشید ، خالق همه چیز بود .

تصویر ۱۹: مصطبه

۱۷. اهرام

اولین معماری که نامش در تاریخ ثبت شده ایم هو تپ وزیر و مشاور زوسر شاه از سلسله سه بود .
وی مقبره زوسر^{۲۳} را که فرم آن هرمی به شکل مصطبه شش طبقه بود به ابعاد 900×1800 فوت در سقاره^{۲۴} شهر ممفیس به سال ۲۷۷۸ ق.م ساخت . وی اولین کسی بود که از سنگ های بریده شده به قطعات کوچکتر در ساختن هرم استفاده کرد . (تصویر ۲۰)

۲۳- جوسر

۲۴- گورستان باستانی مصر یا شهر اموات

تصویر ۲۰: هرم پله‌ای زوسر

مسئله دیگر حذف چاه تدفین بود که باعث گردید اتاق مومیایی در مرکز ثقل هرم که در یک سوم پایینی ارتفاع هرم است، قرار بگیرد. معماری مصر از این مرحله به بعد به سوی آسمان می‌رود ولی هنوز ستون‌ها چسبیده به دیوار است و معمار مصری، جرأت جدا سازی ستون از دیوار را ندارد و فقط بخشی از ستون بیرون از دیوار است که این ستون‌ها شبیه دسته‌نی پاپرووس^{۲۵} هستند. مسئله مهم ایجاد بازشو است که در زیر بارجم عظیم سنگ کاری بس دشوار بود و چون احتمال خرد شدن دهانه وجود داشت، لذا بهترین راه حل استفاده از روش ساختمانی تیر و ستون^{۲۶} سنگی بود.

۱۸. اهرام ثلثه

اهرام ثلثه که از عجایب هفتگانه جهان باستان است به سال ۲۶۰۰ ق.م و در زمان پادشاهی کهن، در ناحیه جیزه برای خوفو^{۲۷} و خفرع^{۲۸} و منکورع^{۲۹} به ترتیب ساخته شدند. (تصویر ۲۱)

این سه هرم که در پلان و ابعاد هم اندازه نیستند دارای خصوصیات زیر می‌باشند:

- ۱- در برابر صحراء ایستاده است.
- ۲- نسبت به همدیگر و محور ورودی طوری ساخته شده اند که با هم مقایسه نشوند.

۲۵- نوعی نی که در مردابهای مصر می‌روید.

۲۶- لنتو

۲۷- خوپس

۲۸- خفرن

۲۹- موکرینوس

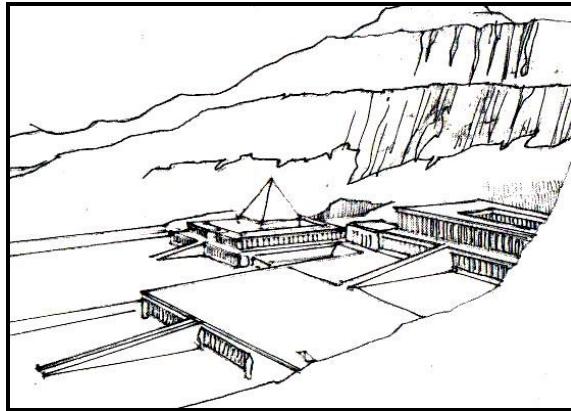
-۳- هرم کوچک دورتر ساخته شده تا در دید پرسپکتیوی مجموعه اهرام ، ناظر متوجه اختلاف اندازه ها و تفاوت ابعاد نگردد .

تصویر ۲۱: اهرام ثلاثة

۱۹. معابد ستونی و سردر دار

به سال ۲۳۰۰ ق.م و در زمان سلسله ۶ ، پادشاهی کهن در اثر هرج و مرج از هم می پاشد و هرم سازی رو به فراموشی و افول می نهد . طی ۱۵۸۰-۲۲۴۲ ق.م ، نه سلسله یعنی سلسله های ۹ تا ۱۷ با هفتاد پادشاه بر مصر حکومت کردند . این دوره را پادشاهی میانه می نامند که سلسله های ۱۱ و ۱۲ پادشاهی میانه از قدرت بیشتری بر خوردار بودند و معبد منتو حوتپ در دیر البحری به سال ۲۰۵۶ ق.م در دوره پادشاهی میانه ساخته شد . در این دوره به خاطر جلوگیری از دستبرد دزدان و حفاظت از مومنیابی ها مقابر را در شبکه ها و به صورت پله ای می ساختند . (تصویر ۲۲)

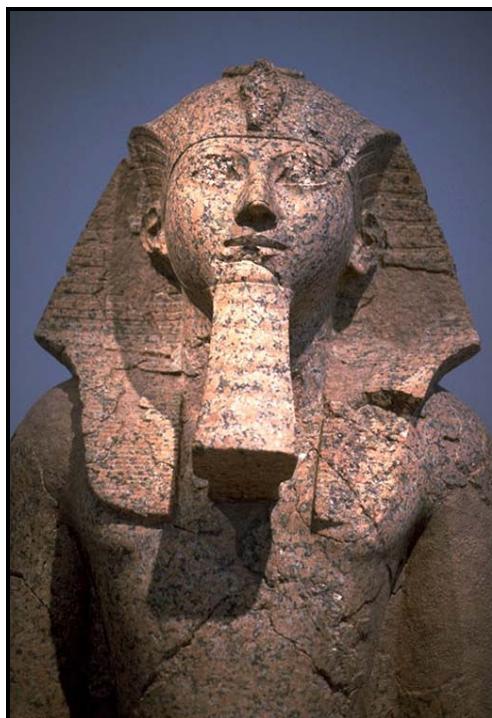
تصویر ۲۲: منتو حوتپ

حضرت یوسف(ع) در زمان اپو فیس^{۳۰} که از شاهان سلسله ۱۶ بود به عزیزی مصر رسید . طی ۲۲۰۰-۱۸۰۰ ق.م تجارت در مصر رونق گرفت . به سال ۱۳۲۰-۱۵۸۰ ق.م ، سلسله های ۱۷ الی ۲۰ که به سلسله جدید معروف هستند ، روی کار آمدند .

در زمان فرعون آمنوفیس سوم که یکی از مقندرترین فرمانروایان سلسله ۱۸ مصر بود ، نیروی نظامی مصر آنقدر افزایش یافت که یکی از قدرت های سیاسی زمانه شد و در این زمان بود که شهر تب به پایتختی مصر انتخاب شد ؟ شاهان مصر در این دوره رامسس نامیده می شدند . در ۱۵۲۰ ق.م مرقد و معبد ملکه حتشپ سوت جنب معبد متتو حوتپ در دیر البحری ساخته و تقدیم آمون شد . این اولین باری بود که ستون های معابد مستقل می شدند ولی کماکان فواصل ستون ها از هم دیگر کم بود . (تصاویر ۲۳-۲۴)

تصویر ۲۳: مقبره حتشپ سوت

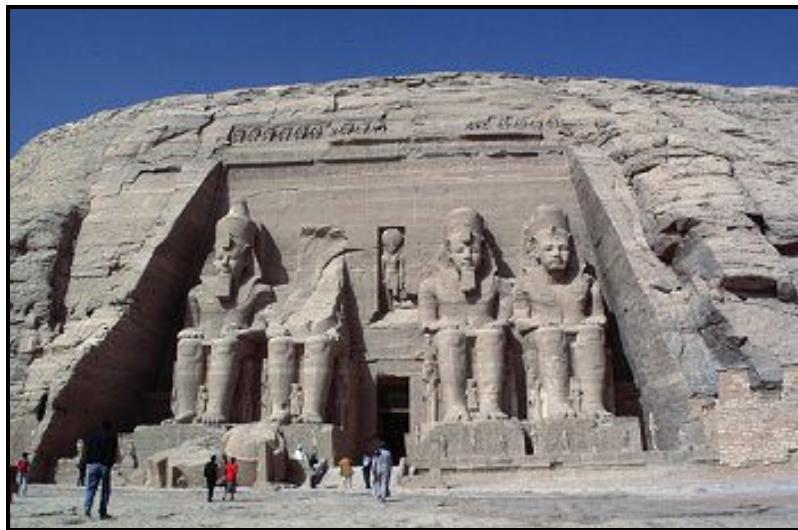

تصویر ۲۴: ملکه حتشپ سوت با آرایش مردانه

در ۱۴۶۸ ق.م سوریه و قسمت هایی از بین النهرين ضمیمه مصر گردید و در سال ۱۴۰۰ ق.م آمنوحوتب سوم از پادشاهان سلسله ۱۸ معبدی در الاقصر ساخت و آن را وقف آمون و همسرش موت و فرزندش خونسو نمود که کار اتمام آن تا صد سال طول کشید و رامسس دوم از پادشاهان سلسله ۱۹ کاخ و سردر آن را اضافه کرد.

در زمان رامسس دوم که یونانیان وی را سوسترپس می نامیدند، موسی (ع) متولد گشت . وی سومین شاه از سلسله ۱۹ بود و فرزند وی منفتح در ۱۲۳۲-۱۲۲۴ ق.م قدرت را بدست گرفت که در رود نیل و به هنگام جلوگیری از مهاجرت بنی اسرائیل از مصر به فلسطین غرق گردید . در این دوره معبد رامسس دوم در ابوسمبل ساخته شد که در نمای ورودی آن چهار^{۳۱} تنديس غول آسا از رامسس دوم حجاری شده است . (تصویر ۲۵)

۳۱- کلاً اعداد سه و چهار و مجموع آنها هفت از اعداد مقدس مصر باستان بودند. سه سمبل خانوارde یعنی پدر، مادر و فرزند بوده و چهار نماد چهار جهت اصلی است.

تصویر ۲۵: معبد ابوسمبل

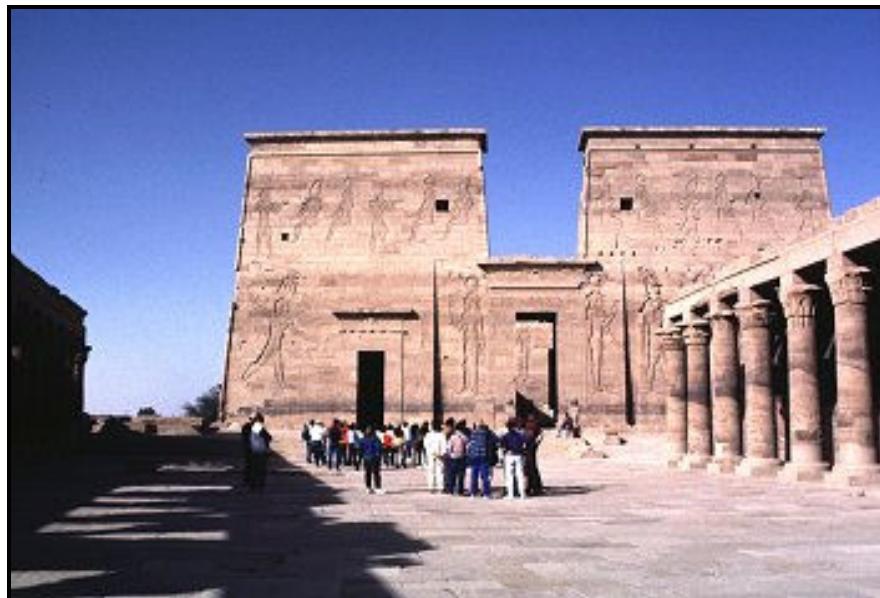
از این دوره به بعد کم شکل معابد تغییر می‌یابد و معابدی با دیوارهای حجیم و فضاهای ستوندار با سرستون‌هایی به شکل نیلوفرآبی باز یا بسته که دارای حیاطی رویاز بودند، ساخته شدند.

(تصویر ۲۶)

تصویر ۲۶: ستون‌های مصری

سردر عظیم بنا با ورودی اصلی در وسط و فرو رفته‌گی هایی به عنوان درب های کاذب در جناحين به بنا شکوه خاصی می بخشید ؛ به این معابد پیلون می گفتند .
معبد کارناک یکی از پیلون ها است که در ۱۱۰۰ ق.م ساخته شد ، توجه شود که در اینگونه معابد سردر ورودی بسیار بزرگتر از خود معبد است . (تصویر ۲۷)

تصویر ۲۷: پیلون و معبد سردر دار

طی ۳۴۱-۱۰۸۵ ق.م دوره آخر پادشاهان مصر است ، که ده سلسله از ۲۱ الی ۳۰ با چهل و پنج پادشاه بر مصر فرمانروایی کردند ، که شاهان سلسله ۲۷ مصر در ۴۰۴-۵۲۵ ق.م ایرانی بودند .
تسلط ایران بر مصر در زمان کمبوجیه جاشین کوروش کبیر صورت گرفت . در سال ۴۰۵ ق.م در مصر شورشی بر علیه ایران صورت گرفت که یکی از اعقاب فرعونه به اسم امیرته به حکومت رسید .
در ۳۸۵ ق.م جنگ مصر با عربستان شمالی شروع شد و فلسطین و فینیقیه جنوبی به تصرف مصر درآمد . در ۳۲۲ ق.م اسکندر مقدونی مصر را فتح کرد و مصر جزو قلمرو مقدونیان شد ، که به یادبود اسکندر شهر اسکندریه ساخته شد . در ۳۰۴ ق.م بطلمیوس اول یکی از سرداران اسکندر فرمانروای مصر

شد و سلسله بطالسه که سلسله ۳۱ سلاطین مصر بود ، آغاز گردید و حکومتشان تا سال ۳۰ ق.م دوام آورد . همه این شاهان جز کلوپاترا که آخرین آنان است ، نام یونانی بطلمیوس^{۳۲} داشته اند .

۲۰. ابیسک

علاوه بر موارد فوق یک جفت عناصر ستون مانند به نام ابیسک وجود داشتند که دارای نوک تیزی بودند و در تنه آنها با خطوط هیروغلیفی عالیمی نگاشته می شد . این عناصر معمولاً در بیرون مدخل ورودی تعییه می شدند و نماد خورشید بودند . (تصویر ۲۸)

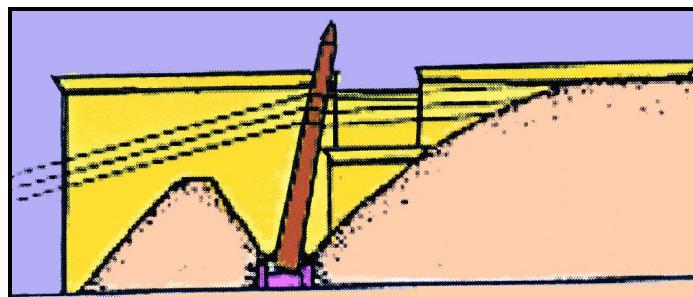
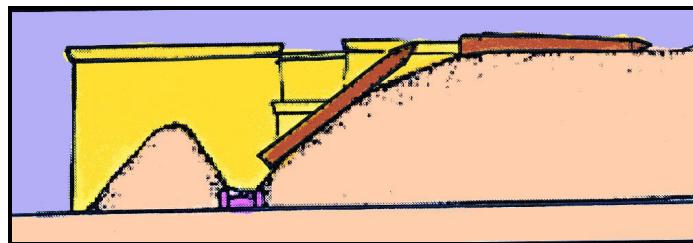

تصویر ۲۸: ابیسک

۲۱. نحوه برپا کردن ابیسک

ستون هرمی به کمک طناب های محکمی بر روی یک سطح شیب دار از خشت خام و ماسه به سمت جایگاهی با مقطع چهار گوش و مملو از شن کشیده می شد . سپس به تدریج درون لوله از شن

حالی می شد و ستون هرمی تا قرار گرفتن بر ته ستون به حالت عمودی به عقب و جلو حرکت داده می شد ، تا عمودی کامل گردد . (تصویر ۲۹)

تصویر ۲۹: برپا کردن الیسک

۴۲

ایران کهن و پارسی

قدیمی ترین آثار معماری شناخته شده در ایران به ۱۰۰۰۰ ق.م می رسد و شامل یکسری پی های سنگی است . در دره های غربی سلسله جبال زاگرس نیز نشانه هایی از خانه های کوچک ۳/۵ در ۵ متر مربعی گلی بدست آمده که حدود ۸۰۰۰ سال قدمت دارد . پسوند (کند) مانند : سمرکند (سمرقند)، تاشکند (تاجکند) نیز حاکی از کندن پناهگاه ، خانه و مقبره در دل زمین یا کوه است . کم کم تحول در استفاده از خشت خام و گل رس بین هزاره هشتم تا اوایل هزاره چهارم ق.م به چشم می خورد ، که در مراحل بعدی پوشش گچی برای دیوارها نیز بکار برده می شد .

در خاکبرداری تپه های سیلک کاشان ، به معماری جوامع دشت نشینی برمی خوریم که از روش خانه سازی گل بی شکل یا گل بدون قالب استفاده می کردند . روش ساختمان سازی با گل بی شکل را چینه سازی می گویند و هنوز از خشت خام خبری نیست . در هزاره چهارم ق.م خشت خام اختراع می شود که تحولی بزرگ در ساختمان سازی است ، زیرا اولین واحد مدولار ساختمانی ایجاد می شود که مدولار دارای شش خاصیت زیر است:

الف) هم اندازگی ، ب) هم جنسی ، ج) قابلیت تکثیر و ایجاد بافت ، ه) تناسبات بنا مضری از مدول می باشد ، و) مناسب بودن اندازه مدول ، ه) قابلیت شکل پذیری بهتر فضاهای مانند خشت خام و آجر (خشت پخته) ، کاشی و موzaïek .

۲۲. تپه سیلک

در آغاز سکونت در سیلک ، انسان در آلونک هایی که از شاخ و برگ گیاهان ساخته شده بود ، زندگی می کرد . سپس خانه سازی به روش چینه سازی مرسوم گردید ، بعد خانه ها وسیعتر شد و در برای خانه ها ساخته شد . سپس استفاده از خشت خام بیضوی شکل مرسوم گردید و در نهایت خشت

قالبی زده شد . کم کم معابر و کوچه های تنگ احداث گردیدند و برای استفاده از سایه ساختمان ها دارای جلوآمدگی و پس روی گردیدند و پی ساختمانی بر سنگ نهاده شد ، کاخ و معبد احداث گردید و شهر دارای برج و بارو گردید . (تصویر ۳۰)

تصویر ۳۰: تپه سیلک در کاشان

تپه جنوبی سیلک با مساحتی بیش از دو هکتار در سه کیلومتری جنوب شرقی شهر کاشان معرف دوره های سوم و چهارم سیلک است . اگر چه از لحاظ فرهنگی دوره سوم سیلک ادامه دوره دوم در تپه شمالی است ، اما پیشرفت های چشمگیری که در امور فنی نسبی صنعتگران ساکن آن شد ، این دوره را از دوره های پیشین و بعدی ، یعنی دوره های دوم و چهارم به گونه ای برجسته جدا و متمایز می سازد . دوره سوم از هشت لایه استقرار تشکیل شده است . اواسط این دوره که همزمان با دوران شکوفایی صنعت و فن در سراسر فلات مرکزی است ، پیشرفت های شکگرفتی را در صنایعی همچون سفالگری و فلز کاری به نمایش می گذارد . از زمان لایه چهارم از دوره سوم یعنی در حدود ۴۵۰۰ ق.م به علت افزایش تقاضا برای سفال و گسترش مبادلات تجاری که نیاز به وسایل حمل و نقل کالا را بیشتر می کرد ، سفالگران سیلک برای تولید سفال انبوه دست به اختراع چرخ سفالگری زدند . اما ، بزرگترین رویداد در ایجاد تحولات صنعتی ، تجاری ، سیاسی و اجتماعی در عصر باستان را که راهگشای پیدایش تمدن های بزرگ و ظهور امپراتوری ها شد ، کشف فلز و ذوب آن بود . این تحول عظیم صنعتی نخستین بار و به طور تقریباً همزمان در دو منطقه مرکزی آناتولی در تپه چایونو و در فلات مرکزی ایران در تپه قبرستان قزوین در حدود اوآخر نیمه اول هزاره پنجم ق.م و یکی دو قرن بعد در

تل ابليس در استان کرمان به وقوع پیوست . در سیلک صنعتگران با ذوب مس و ریختن آن در قالب های باز ، ابزارها و ادوات متعدد و گوناگون مانند تبر ، چکش ، کلنگ یک سر ، کلنگ دو سر، تیغ خنجر، سوزن ، سنجاق ، اسکنه و قلم تولید کردند و آنها را جایگزین نوع مشابه سنگی یا استخوانی آن نمودند .

۲۳. شهر سوخته

شهر سوخته در ۵۷ کیلومتری جاده زابل به زاهدان یکی از بزرگترین محوطه های باستانی ایران در عصر مفرغ در بخش شرقی ایران است . این تپه در حدود ۱۸ متر از سطح زمین های اطراف ارتفاع دارد و وسعت تقریبی آن ۱۵۰ هکتار است . شهر سوخته از چهار بخش عمده : منطقه وسیع مرکزی با ۲۰ هکتار وسعت ، منطقه مسکونی در بخش شرقی تپه به وسعت ۱۶ هکتار ، منطقه صنعتی در بخش شمال غربی و قبرستان در بخش جنوب غربی تپه تشکیل شده است . بقایای باستانی شهر سوخته به زمانی میان سال های ۲۳۰۰ تا ۱۸۰۰ ق.م تعلق دارد و از چهار دوره استقرار تشکیل شده است . (تصویر ۳۱)

تصویر ۳۱: شهر سوخته - زابل

دیوارها در معماری دوره اول (قدیمترین دوره استقرار) خشتی است . ساختمان های دوره دوم و سوم شباخت به بناهای دوره اول دارند ، اما از آنها وسیع تر می باشند . از دوره چهارم شهر سوخته بقایای یک ساختمان یا کاخ بزرگ به وسعت ۶۵۰ متر مربع به دست آمد که به احتمال در سال ۱۸۰۰ ق.م سوخته و ویران شده است . قبرستان شهر سوخته که به طور تصادفی در سال ۱۹۷۲ میلادی توسط باستانشناسان شناسایی شد ، در بخش جنوب غربی تپه واقع شده است . برای این گورستان ، حدود ۲۰۰۰ قبر تخمین زده اند . سفال شهر سوخته از نوع نخودی است که در تمام ادوار چهار گانه استقرار

متداول بوده است . سفال خاکستری ، که نوع خاکستری با نقش قرمز آن تنها در دوره اول ، و سفال خاکستری با نقش سیاه با تزئین چند رنگی در دوره های اول و دوم رایج بوده است . معروفترین سفال شهر سوخته ، نوع ترکمنی یا نوع کویته است که بیش از چهل درصد از سفال ها را تشکیل می دهد و شباهت بسیار نزدیکی به سفال به دست آمده از افغانستان و ترکمنستان دارد . شکل های رایج ظروف سفالی را لیوان های ساده و کاسه های ساده و قمقمه تشکیل می دهد . اشیای فراوان به دست آمده از شهر سوخته را ، بیشتر مهره های سنگی و پیکره های کوچک گلی به شکل حیوانات گوناگون ، و ابزارهای ساخته شده از چوب و فلز تشکیل می دهند . اشیای زینتی از سنگ لاجورد و فیروزه و عقیق نیز ، به مقدار فراوان از شهر سوخته بدست آمده است . از مهمترین کشفیات در این محل ، یک لوح گلی به خط ایلامی مقدم است .

۲۴. مهاجرت آریائی ها به ایران

نژاد آریایی ۳۰۰۰ ق.م به ایران مهاجرت کردند که سرزمین ایران نام خود را از این نژاد گرفته است . در اوستا سرزمین اولیه آریائی ها با نام ایران واج یعنی سرزمین آریائی ها یاد شده است که محل آن نامشخص است ولیکن در ابتدا بسیار خوش آب و هوای حاصلخیز بود که ناگهان ارواح خیث به یکباره آن را سرد و طوفانی کردند و لذا آریایی ها مجبور به مهاجرت شدند . عده ای راه جنوب و ایران را پیش می گیرند ، عده ای به طرف شرق و دره رود سند می روند و عده ای نیز به سوی اروپا و آلمان کوچ می کنند و نژاد ژرمن را بوجود می آورند . آریایی ها به هنگام استقرار در ایران زبانی نزدیک دایی و سانسکریت داشتند که تقریباً زبانی مشترک با هم نژادهای هندی خود بود . در شاهنامه فردوسی چنین آمده که فریدون که ضحاک ماردوش را به بند کشیده بود به هنگام پیری جهان را به سه قسمت بین فرزندان خود بنام های ایرج ، تور و سلم تقسیم می کند :

یکی روم و خاور یکی ترک و چین
سوم دشت گردان ایران زمین
نخستین به سلم اندرون بنگرید
همه روم و خاور مر او را گزید
دگر تور را داد توران زمین
ورا کرد سالار ترکان و چین

پس آنگه نیابت به ای——رج رسید
مرا او را پدر شهر ای——ران گزید

۲۵. قوم آریایی

کوچکترین واحد اجتماع خانواده (نمان یا نمانه) بود ، که تحت سرپرستی پدر بود . چند نمان با هم یک تیره را تشکیل می دادند که در یک ده (ویس) زندگی می کردند و رئیس تیره را ویس پت می نامیدند . چند تیره با هم یک عشیره را تشکیل می دادند که در یک کشور (ده یو) سکونت می کردند ، رئیس کشور را ده یو پت می نامیدند و در واقع ده یوپت ها با جگاران شاهان دیگر و قویتر از خود بودند .

آریایی ها به تقدس نیروهای طبیعی و اجرام سماوی می پرداختند ولی دو رب النوع مهم میترا (خدای مهر) و مزدا (آفریدگار) داشتند و علاوه بر آنها دارای رب النوع های زیر نیز بودند: رشنو: راستی ، سروش: اطاعت ، اشی: باروری و زناشویی ، بهرام: جنگ ، خورنه: رب النوع پادشاهان .

۲۶. مادها

از رهبر تشکیل دهنده اتحادیه طایفه های مادی ، با نام های دیاکو ، دیوک و یا دیاکو یاد شده است . او با حمایت گسترده مردم منطقه ، توفیق یافت تا از مجموعه سرزمین هایی که بر هر یک رئیس و شاهکی حکومت می راند ، در فاصله ۷۸۸ ق.م و به گمانی دیگر ۷۴۵ تا ۷۶۷ ق.م در منطقه وسیعی که شامل ماد کوچک ، مرکزی و شرقی می شد ، دولتی را پی ریزی کند که در قرن هفتم پیش از میلاد تا دو دهه آغازین قرن ششم ق.م بزرگترین پادشاهی نیرومند زمان گردد .

مدت زمانی پس از شکست دیاکو از سارگن دوم شاه آشور ، فرزند و جانشین او هوخشتله^{۳۳} قدرت رهبری را به دست گرفت و در ۶۷۲-۳ ق.م در برابر آشوری ها به پا خاست . حدود دو دهه بعد ، بر اثر قدرت طلبی رهبران سکاهای آریایی در جهت کسب مقام رهبری اتحادیه و منطقه ، نزدیک یک ربع قرن ، یعنی ۶۵۲ تا ۵۸۵ ق.م با توانمندی به ساماندهی حکومت و جذب دولت های مختلف

^{۳۳}- که نامش به گونه های مختلفی ، چون فرورتیش ، خشتربته ، کشتربته ، فراثورنس و کیاک سار و کیاخسار یاد شده است .

کوچک و بزرگ پرداخت که در واقع می توان او را نقش آفرین دوران گسترش و شکل گیری پادشاهی ماد به شمار آورد.

بنابر قول هرودوت ، وی طی نبردی در حدود سال های ۶۱۳ و ۶۱۲ ق.م سران سکاییان را به اطاعت وادر کرد . دولت مانای تا قبل از ۱۰۶ق.م سلطنت هوخشتره را به رسمیت شناخت و خود جزئی از دولت ماد گردید . دولت اورارتو نیز در آغاز ده آغاز قرن هفتم ق.م رهبری هوخشتره را پذیرفت و جزئی از کشور ماد گردید . در زمان هوخشتره ، سرزمین پارس به بخشی از سرزمین های دولت بزرگ ماد ، تبدیل گردید و هوخشتره فرمانروایی پارس را بر عهده کمبوجیه پدر کوروش بزرگ واگذاشت . به اعتبار لوح سیمین آریا رمنه ، در همین زمان توسط هوخشتره ، پایتخت مادها به هکمتانه انتقال یافت . همزمان با این رویدادهای مهم و فراهم آمدن موجبات شکل گیری دولت بزرگ ماد ، با پیوستن اتحادیه های طایفه ای و دولت های کوچک و بزرگ مستقر در فلات ایران که از همبستگی های فرهنگی دیرینه برخوردار بودند ، هوخشتره زمان را برای در هم شکستن حکومت مت加وز و خونریز آشور که طی چند قرن با یورش های پی در پی ، به ویرانگری و کشثارهای وحشتناک در بخش وسیعی از فلات پرداخته بود ، مناسب دید . از مدتی پیش ، میان بابل و آشور درگیری هایی صورت گرفته بود ، ولی بابلی ها کاری از پیش نبرده بودند .

با توجه به تمامی زمینه ها ، هوخشتره نیروهای خود را با عبوراز گردنۀ های زاگرس به ایالت آرایخای بالاتر از نینوا ، رسانید و بعد از تسخیر شهر طبیس از دجله گذشت و تا شهر مشهور آشور پیش راند و آن را به تصرف در آورد . پس از آن ، بابلی ها دولت ماد را در آستانه در هم شکستن قطعی آشور دیدند ، بر اساس توافق های پیشین ، به یاری مادها آمدند و با هم به محاصره نینوا پرداختند . در ماه اوت ۶۱۲ پیش از میلاد ، نینوا سقوط کرد و به دوران حکومت خشن ترین قدرت زمان ، پایان داده شد . سقوط نینوا و از میان برداشته شدن دولت آشور ، از جمله رویدادهایی است که مورد استقبال فراوان همه ساکنان سرزمین های مجاور آن کشور که لطمۀ های بسیار از آن دیده بودند ، قرار گرفت . هوخشتره برای آنکه بار دیگر آشور سربلند نکند ، بازمانده نیروهای آشوری را که به حران در سوریه رفته بودند ، در هم کوبید و در نتیجه سراسر بین النهرين شمالی و تمامی کشور آشور و از جمله ناحیه سیرو- مدی یا سوریه - ماد را به کشور ماد ملحق گردانید . هوخشتره بعد از پیروزی درخشان برآشور ، به سوی غرب راند و با دولت لیدی در ترکیه مدت پنج سال به نبرد پرداخت . سرانجام ، بر اثر پادر میانی بخت النصر پادشاه بابل میان دو دولت صلح برقرار گردید و رود قزل ایرماق یا هالیس به

عنوان مرز دو کشور و به عبارتی ، غربی ترین مرز پادشاهی ماد تعیین شد . در این هنگام مادها از جنوب غربی با کشور بابل هم مرز بودند و از سوی شمال ، سراسر سرزمین وان یا ارمنستان جزئی از کشور ماد به شمار می رفت . هرودوت (در مجله یکم ، بند ۱۰۴) یادآور شده است که خاک ماد با سرزمین ساسپیریان (یعنی قبایل ایری و گرجی) هم مرز بود . در مورد سرزمین کادوسیان و ماردان یا گیلان و مازندران و نیز ایلام ، برخی از مورخان باشک و تردید سخن گفته اند ، در حالی که در نوشته های کهن به پیوستگی آنها با ماد اشاره شده است . از جمله کتزیاس درباره کادوسی ها اشاره دارد که آنان تا کمی به پایان دوران دولت ماد ، جزیی از آن کشور بوده اند . در مورد ایلام نیز باید گفت که سرزمین مزبور ، دست کم بعد از سقوط قدرت آشور نمی توانسته است به صورت مستقل باقی مانده و جزیی از سرزمین ماد نشده باشد . دیا کونوف در بحث مربوط به ساتراپ های دولت ماد در عهد آستیاک فرزند هوختره ، سرزمین های زیر را نیز افزون بر آنچه گفته شده ، به عنوان ساتراپ هایی از کشور ماد یاد می کند : درنگیانا و کارمان و میکیان (شامل سیستان ، کرمان و بخشی از مکران و غرب افغانستان تا خط هرات - قندهار) ، ناحیه پاریکانیان و حبیان آسیایی یا مکران بلوچستان کنونی ، پارت و هیرکانیه . آره یا و سعدیانا به احتمال زیاد ، ولی گمان نمی رود تماماً و خوارزم به ظن بسیار ضعیف . هرودوت به تسریح این سرزمین ها توسط هوختره اشاره دارد . از این رو می توان به ظن قوی گفت که حدود ماد از طرف مشرق تا باخته و چیخون امتداد داشته است . در قرن های آغازین هزاره اول پیش از میلاد تا زمان استقرار دولت قدرتمند ماد در دهه آخر قرن هفتم ق.م در بخش وسیعی از شمال ، غرب ، جنوب غربی و قسمتی از جنوب فلات ایران ، با نام قوم ها و دولت هایی چون مانایی ها^{۳۴} ، سکاها ، کاسپی ها ، اورارتوها ، کاسی ، ایلامی ها ، سومری ها ، پارس ها و ... بر می خوریم که در جریان درگیری های منطقه غرب فلات ایران بین خود و یا با آشوری ها - به عنوان حکومت های منطقه ای و قوم ها و طایفه های قدرتمند - حضوری فعال داشته اند . در همان هزاره اول ق.م برخی از این قوم ها را با نام های دیگری که از پیشینه ای بسیار کهن در منطقه برخوردار بودند ، می خوانندند ؟ چنانکه اورارتویان^{۳۵} و مردم ماننا ، ماد را گوتی^{۳۶} می نامیدند . گوتی ها در کنار

- مانایی ها از اقوام صاحب نام و نشانی بودند که در ناحیه ماد آتروپاتن یا آذربایجان کون ، در سده های نخستین هزاره اول پیش از میلاد تا زمانی که جزیی از دولت بزرگ ماد گردیدند ، از جمله دولتهاي منطقه ای به شمار می رفتند .

- این دولت در حدود سده نهم ق.م از اتحاد تعدادی از طایفه ها در پیرامون دریاچه وان با مرکزی به نام توپشی سامان گرفت . در زمانهای بعد ، از یک سو تا دریاچه وان و از سوی جنوب تا حوضه های رودخانه های دجله و بخش بالای فرات و گه گاه بخش هایی از آذربایجان کنونی را در برداشت .

لولوبی ها^{۳۷} ، میتانی ها^{۳۸} ، ایلامی ها ، کاسی ها^{۳۹} و کاسپی ها از جمله ساکنان کهن فلات به شمار می رفته اند که با نام و آثار آنان از هزاره سوم پیش از میلاد ، در منطقه آشنا هستیم . برای شناخت جامع فرهنگ و تمدن دوران ماد که تأثیری بینایین بر دوران های بعد و به ویژه عهد هخامنشیان گذارده است ، آگاهی بر وضع این اقوام و دولت های منطقه ای گریز ناپذیر می باشد . به ویژه آنکه گروهی از تاریخ نویسان بر حسب گرایش های خاص خود درباره اصل و منشاء هر یک از این قوم ها و منطقه حکمرانی ، زبان و تمدن و رویدادهای مربوط به آنان ، به گونه ای مطلب را عنوان کرده اند که خواننده بدون توجه به موقعیت جغرافیایی آنان و وسعت حوزه اقتدارشان چنان می پنداشد که هر یک به صورت جزیره ای جدا از دیگران و با اصل و منشائی متفاوت ، صاحب فرهنگ و تمدنی از ریشه ویژه و مستقل بوده اند . ولیکن در اصل ، عمدۀ آنان اقوامی بوده اند که در منطقه هایی نه چندان وسیع در مجاورت هم ، هر یک در زیر چتر قدرت های سیاسی قومی و قبیله ای خود ، توانسته بودند حکومت های محلی کوچک یا متوسطی را تشکیل دهند .

شکی نیست که قدرت هایی چون ایلامی ها ، کاسی ها و میتانی ها در طی دورانی طولانی از توانمندی های فراوان سیاسی و تمدنی شکوفا برخوردار بوده اند . چنانکه اورارتوها از حدود ۹۰۰ ق.م نزدیک به سه سده توفیق یافتند که به مرحله ایجاد یک دولت مطرح با آثاری ارزشمند در منطقه برسند و با نیرویی چون آشور ، در گیر شوند . حال ، با این مقدمه جا دارد تا مرور کوتاهی بر چگونگی حضور و زندگی و پیوندهای برخی از این اقوام نامدار منطقه داشته باشیم . اقوامی که از آخر سده هفتم ق.م به بعد ، از وحدت و اجتماع آنان گستردۀ ترین و مقتدرترین دولت زمان به نام دولت ماد پدیدار گشت . دولتی که معرف فرهنگ و تمدنی شکوفا ، با برخورداری از یک دستی ها ، هماهنگی ها و پیوندهای چشمگیر است .

۳۶- گوئی نام مردانی بوده است که در همان هزاره سوم و دوم پیش از میلاد در شرق و شمال غربی منطقه سکونت لولوبی ها (در منطقه آذربایجان و کردستان) می زیسته اند .

۳۷- لولوبی ها در بخش وسیعی از بالای رود دیاله تا دریاچه اورمیه استقرار داشتند ، که در کنیه های آشوری از ناحیه حکمرانی آنان ، با نام زامورا یاد شده است .

۳۸- این قوم در هزاره دوم ق.م در قسمت غرب فلات ، از موقعیت بر جسته ای برخوردار بوده و در حدود ۱۵۰۰ ق.م دولتی قدرتمند که از دریای مدیترانه تا کوههای غربی آذربایجان و زاگرس امتداد داشته است ، تشکیل می دادند .

۳۹- از حدود هزاره سوم ق.م به بعد ، این مردم به اعتباری ، نخست در زمینهای جنوب غربی دریای کaspین (خزر) و بعد در دامنه های سلسله زاگرس ، ساکن بوده اند . مردم ناحیه لرستان کنونی را بازماندگان کاسی ها می دانند .

۲۷. تمدن مادها

نخستین حکومتی که در ایران ایجاد شد حکومت ماد بود و در ابتدا مادها تابع آشور و خراجگزار آن بودند . بنیانگذار ماد دیاکو بود که شهر همدان یا اکباتان را که در کنیه های آشوری آمدنا و در کنیه های هخامنشی نیز هنگستان نامیده شده است ، به عنوان مقر فرماندهی خود انتخاب کرد . پادشاهان اول و دوم ماد خراجگزار آشوریان بودند ولی هوخشتره با اتحاد نبوپلصر^۴ یعنی پادشاه بابل بر علیه آشوری ها قیام می کند و با شکست آشوریان دولت ماد استقرار می یابد . از تمدن مادها آثار کمی بر جا مانده است که شامل شیر سنگی ، مقابر سنگی و آثار شهر هکمتانه است . (تصویر ۳۲)

تصویر ۳۲- شیر سنگی در همدان

۲۸. مقابر سنگی مادها

مقابر سنگی دارای شکل عمومی ایوانی بودند که در دل سنگ و کوه حفر می گردید و سقف آن با ستون ها یا نیم ستون هایی تحمل می شد و بطور کلی بر دو نوع هستند :

الف : با جفت ستون چسبیده به دیواره کوه .

مانند : داو دختر در نزدیکی فهلیان فارس ، آخور رستم در ۸ کیلومتری جنوب تخت جمشید و مقبره قیز قاپان در نزدیکی شهر زور در سور داشی سلیمانیه عراق . (تصویر ۳۳)

^۴- نبوپلصر یا نبولاس سار

تصویر ۳۳: دربند سقرا

ب: با جفت ستون مستقل از دیواره کوه .

مانند: فخریکا (قرقا) نزدیک اندیركاش مهاباد ، فرهاد و شیرین نزدیک صحنه کرمانشاه ، دکان داود در سر پل ذهاب ، کور و کچ در نزدیکی سورداشی سلیمانیه عراق . (تصویر ۳۴)

تصویر ۳۴: فخریکا در مهاباد

۲۹. هکمتانه

اولین پایتخت مادها شهر هکمتانه (همدان) بود که به دستور دیاکو با هفت دیوار ، که هر دیوار مشرف به دیگری بود ساخته شد و قصر شاه در درونی ترین حصار قلعه قرار داشت . بنا به روایت برج های این دیوار طلایی رنگ بود و هفت رنگ خاص برای حصارها در نظر گرفته شده بود:

۱: سفید ۲: سیاه ۳: ارغوانی ۴: آبی ۵: نارنجی ۶: نقره ای ۷: طلایی

۳۰. هَخَامَشِيَان

در سال ۵۶۰ ق.م دو قوم پارس و ماد امپراتوری بزرگ ایران و نخستین امپراتوری بزرگ جهان را پایه گذاری کردند که ۲۳۰ سال دوام آورد و اولین پادشاه آن کوروش کبیر نوه آستیاک (اژدیهاک) فرمانروای ماد بود که بر علیه پدر بزرگ خود شورید و سلسله هخامنشی را بنیان نهاد که شاه در رأس امور آن قرار داشت و خاندان شاهی از الوبت های بسیاری برخوردار بودند.

در زمان کوروش و داریوش همه آسیای باختری و خاوری از رود نیل تا جیحون و از دریای اژه تا رود گنگ در سلطه ایران بودند. اداره امپراتوری و کنترل آن کار دشواری بود و لذا جهت اداره این امپراتوری عظیم راه شاهی را ساختند که از سارد پایتخت لیدی تا شوش به طول ۲۶۰۰ کیلومتر امتداد داشت و چاپارها ، پیک های تیزتک ایرانی این راه طویل را با یکصد و دوازده ایستگاه بین راهی در مدتی کمتر از نود روز طی می کردند.

۳۱. داریوش

داریوش تشکیلات منظمی برای اداره کشور ایجاد کرد و طبق کتبیه بیستون ایران از سی ایالت تشکیل شده بود . والی شهر(شهربان) که یونانی ها وی را ساتрап می نامیدند از سوی شخص شاه منصوب می شد و دارای دو دستیار بود:

الف - ساخلو : فرمانده قشون محلی بود .

ب - دبیر : که جهت اداره امور کشوری انتخاب می شد .

جهت حفاظت از کشور قلعه هایی در سراسر قلمرو هخامنشی احداث گردیده بود که به دست (ارگ پت) ها اداره می شدند . علاوه بر اینها ناظرانی به نام چشم و گوش شاه بودند که به عنوان مأموران خاص شاه انجام گزارش می نمودند .

۳۲. دین و عقاید پارسی

هخامنشیان رب النوع های متعددی را می پرسیدند ولی کشورهای تابعه ، خدایان خود را ستایش می کردند ، بطوري که داریوش برای مصریان معبد بزرگ سائیس را ساخت و به نقل از بابلی ها کوروش به پرستش مردوك نیز می پرداخته است .

خدای بزرگ هخامنشیان اهورا مزدا بود که در کتیبه هایشان مکرر از آن نام برده اند . در کتیبه اردشیر دوم که در شوش و همدان بدست آمده ، ساختن معابدی برای مهر و ناهید (رب النوع های دوره قبل) شرح داده شده است .

با توجه به ساختن مقبره برای کوروش و دفن جنازه وی که عملی بر خلاف آئین زرتشتی بود ، در مورد زرتشتی بودن هخامنشیان اختلاف نظر زیادی وجود دارد . ولی قدر مسلم اهورا مزدا و چهار عنصر نور(آفتاب و ماه) ، آب ، خاک و باد برای آنها مقدس بوده است .

۳۳. خط و زبان پارسی

اغلب کتیبه ها و فرامین هخامنشی به زبان پارسی باستان که از سانسکریت گرفته شده بود نوشته می شد ، ولی کتیبه های مهم را به سه زبان پارسی باستان ، ایلامی و آشوری می نگاشتند . خط رایج خط میخی بود که ظاهراً قبل از کوروش مرسوم بوده است و زبان محاوره ای مردم زبان پهلوی بود . تاکنون چهل کتیبه هخامنشی کشف شده که معروف ترین آنها کتیبه بیستون است که به سه زبان فوق درج گردیده . کتیبه دیگر کتیبه نقش رستم است که وسعت قلمرو هخامنشی را ذکر می کند و کتیبه تنگه سوثر در مورد دستور داریوش اول برای حفر این کانال مهم در مصر است .

۳۴. طبقات اجتماعی پارسی

در طبقات اجتماعی هخامنشی شاه و خاندان شاهی از بالاترین موقعیت اجتماعی برخوردار بودند و پس از آنها اشراف و آریایی ها بودند .

اشراف شامل : شش طبقه از افراد پارسی و شش طبقه از مادها بودند ، که نفوذ بیشتری داشتند و می توانستند بدون اجازه و به راحتی وارد قصر شوند . البته در این دوره از وجود روحانیون خبری نیست و پس از اینها طبقه بازرگانان ، پیشه وران و کشاورزان بودند .

۳۵. هنر پارسی

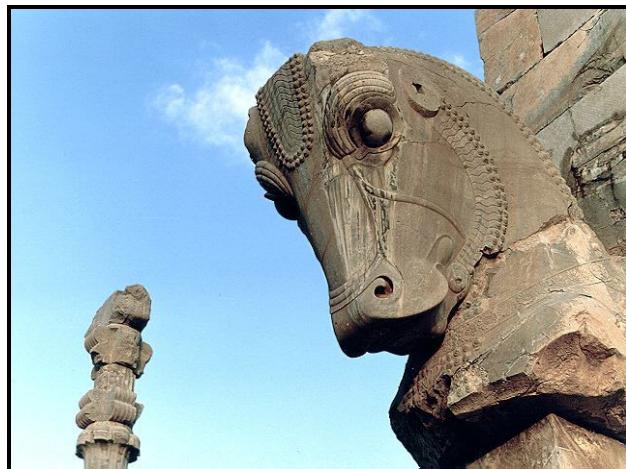
هنر ایرانی ، هنری شاهی بود ، که در وصف شاهان هخامنشی (کوروش ، داریوش ، خشایارشا ، اردشیرو ...) و فتوحات هخامنشی و سرزمین های تابعه و خراجگران ایران بکار برده می شد و در واقع تقليدی از تمدن های بابل ، آشور و مصر بود .

صنایع رایج ، ساخت ظروف تزئین شده از سنگ و حکاکی روی سنگ های گرانقیمت ، لوازم خانگی و جنگی ، کوزه گری و سفالگری بود . اگر چه هنر پارسی بعضاً توسط هنرمندان ملل تابعه اجرا می گردید ولی مدیریت و نظارت آن توسط ایرانی ها انجام می شد و در نهایت ماهیت پارسی می گرفت .

۳۶. معماری هخامنشی

کاخ های شاهی که در اواسط قرن ۶ ق.م ، ابتدا در مسجد سلیمان و بعد در پاسارگاد و تخت جمشید ساخته شدند از مهمترین بناهای هخامنشی بودند . یکی از مهمترین عناصر این کاخ ها صفة مصنوعی بود که معمولاً پشت به کوه قرار داشت و در روی آن ساختمان کاخ ها و اقامتگاه های شاهی با پلکان های سنگی بنا شده بود . علاوه بر کاخ های هخامنشی ، معابد و مقابری با سرستون های منحصر به فرد نیز به جا مانده است که به نوعی شکل تکامل یافته معماری ایلامی و مادی است .

(تصویر ۳۵)

تصویر ۳۵: سرستون منحصر به فرد پارسی

به عبارت دیگر ، آنان مقابر صخره ای مادها را احتمالاً با زیگورات های بین النهرين و مصطبه های مصری درهم آمیخته ، تالارهای ستوندار جانبی را به کاخ های خود افزودند . همچنین در بناهای خود آجرهای لعابدار ایلامی را استفاده کرده و مجسمه هایی که شاید برگرفته از پیکره های آشوری با سبک و سیاق هخامنشی باشد به کمک حجاران مادی ، مصری و بابلی ... خلق نمودند .

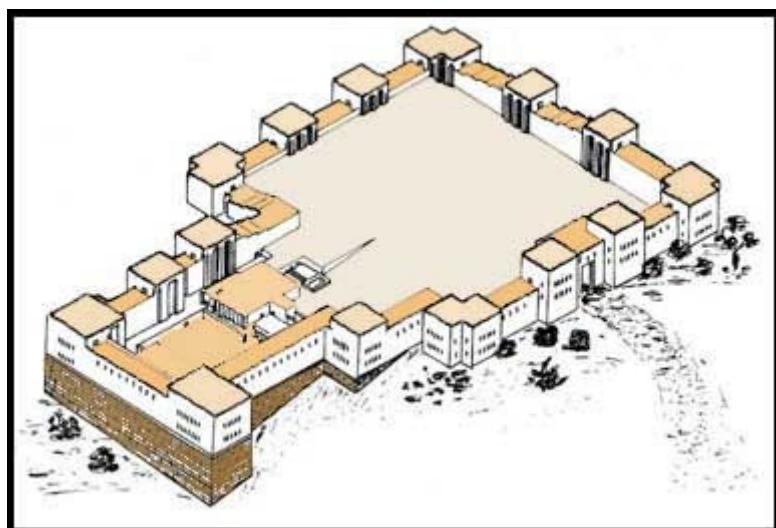
هخامنشیان جهت آبیاری به احداث قنات پرداختند و جاده سنگفرش شاهی را از سارد در آسیای صغیر تا پاسارگاد کشیدند.

۳۷. پاسارگاد

حدود ۵۵۰ ق.م کوروش ساختمان مجموعه کاخ و پرستشگاه هایی را در پاسارگاد در استان فارس بنا نهاد که معرف سبک معماری هخامنشی است و دارای فضاهای : آتشکده ها ، تل تخت ، کاخ دروازه ، باغ پاسارگاد ، کاخ اختصاصی کوروش ، کاخ بارعام و کوشک ها بود.

۳۸. تل تخت

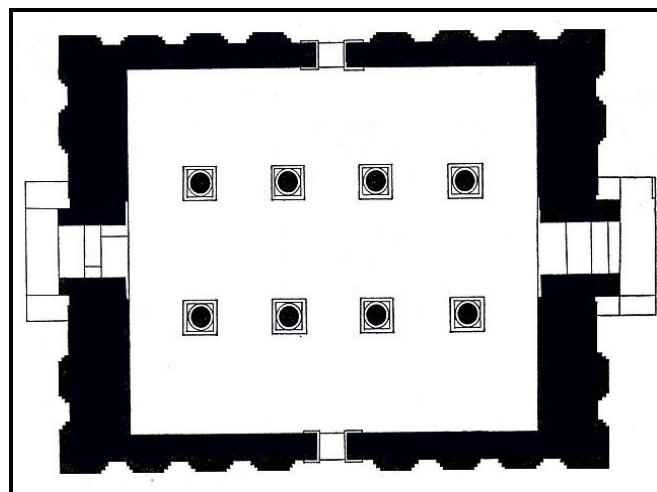
این اثر معماری ، صفة بزرگی است مشرف به تمام کاخ ها و باغ های پیرامون خود که در پاسارگاد بر روی تپه ای به بلندی ۵۰ متر قرار گرفته و بقایای دیوار سنگی بزرگ آن قابل ملاحظه است . سکوی این بنا از سنگ های بزرگ تراشیده شده در نما و سنگ های لشه در دیوار اصلی ساخته شده است . بخش غربی این سکو از ستیغ و لبه یک تپه کوه مانند ساخته شده است . سنگ های بکار رفته در نما از نوع بادر و بابست های فلزی به شکل دم چلچله ای به هم متصل شده اند . (تصویر ۳۶)

تصویر ۳۶: تل تخت

۳۹. کاخ دروازه

در شرق محوطه کاخ ها و اندکی بیرون از خط دیوار ، حصاری است که مجموعه کاخی در آن قرار دارند . کاخ دروازه بنای ستون داری به ابعاد ۳۶ در ۳۶ متر مربع که با دو ردیف چهار تایی ستون ها و جرزهای سنگی با چهار مدخل ورودی با نقوش برجسته اسفینکس^۴ هایی مانند گاو بالدار با چهره انسانی ، که به نظر برخی محققان شبیه چهره کوروش است ، قرار دارد . ستون ها دارای پایه هایی از سنگ های سیاه و زرد شبیه مرمر هستند و کف کاخ را با سنگ های بدون شکل هندسی منظم فرش نموده اند . (تصویر ۳۷)

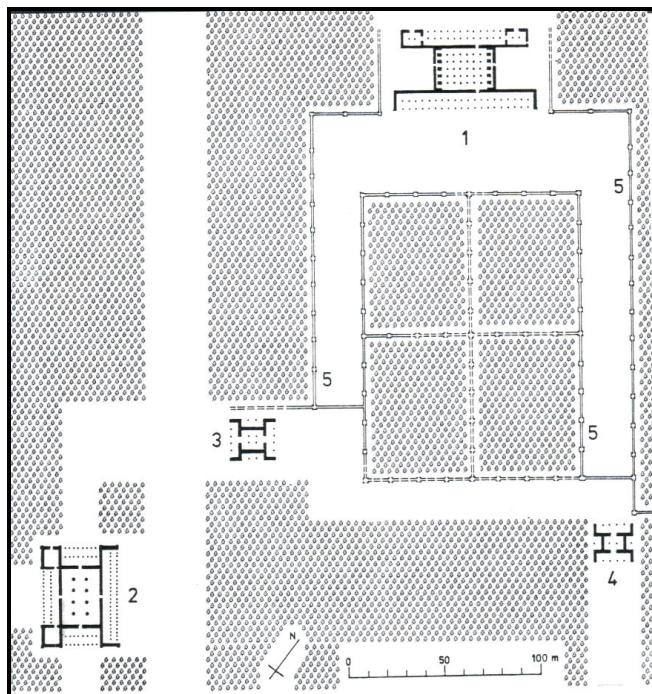

تصویر ۳۷: کاخ دروازه

۴۰. پر迪س پاسارگاد

یکی از زیباترین باغ های جهان بوده است و نام هایی چون پرديس یا فردیس داشت که معرب آن فردوس و پارادایس^۴ نام فرنگی آن است و باعسازی ایران تا دوره صفویه متأثر از آن بوده است . این باغ کاخ ها و کوشک های متعددی را در خود جای داده بود که شامل : کاخ اختصاصی کوروش ، کاخ بارعام کوروش ، دو بنای کوشک و مجموعه ای از آب نماها و خیابان ها بود . (تصویر ۳۸)

-جانوری تخیلی که به صورت ترکیبی از چند موجود زنده بود

تصویر ۳۸: پردیس پاسارگاد

۴۱. کاخ اختصاصی کوروش

عبارة است از یک تالار مرکزی با پنج ردیف ستون های سنگی شش تایی و چهار ایوان در جهات اربعه و دو اتاق در گوشش شمال غربی و جنوب غربی ، که ابعاد آن $22/5 \times 30$ متر و مساحت نزدیک ۷۰۰ متر مربع است . جرز در گاه های این بنا از سنگ زرد شبه مرمر که در نزدیکی پاسارگاد وجود دارد ساخته شده است که ترکیب سنگ سیاه و زرد در پایه ستون ها جالب و دیدنی است . عنصر شاخص در پایه این ستون ها ، تزئینات قاشقی است که در جای دیگری استفاده نشده است .

۴۲. کاخ بارعام

این کاخ از نظر شکل و پلان مانند کاخ اختصاصی کوروش است و این بنا مشتمل بر یک تالار مرکزی و چهار ایوان در چهار جهت و دو اتاق در جنابین ایوان جنوبی است . تالار مرکزی آن از دو ردیف چهار ستونی سنگی و چهار ایوان در چهار سوی آن با دو ردیف ستون سنگی بدون تزئین قرار گرفته که فاصله ستون ها در ایوان ها کمتر از تالار مرکزی است .

۴۳. کوشک های باغ شاهی

دو بنای زیبا که هر کدام دارای یک سالن مرکزی و چهار ایوان در چهار سوی خود بودند ، در میان باغ ها و قصرهای شاهی قرار داشته اند . این بنها در واقع راه های ارتباطی به کاخ های اختصاصی و کاخ بارعام بوده اند .

۴۴. آرامگاه کوروش

این بنا در دشت مرغاب و در نزدیکی دهکده مادر سلیمان در پاسارگاد با ابهت و رمز و راز خاصی نظرها را به خود جلب می کند ، این بنا در میان مردم به نام قبر مادر سلیمان معروف است . بنا از دو بخش اصلی تشکیل شده است:

الف) سکو و پله هایی که یاد آور زیگورات ها و شاید هم مصتبه های مصری است و به ارتفاع کلی ۵/۵۳ متر که پله اول ۱/۷۰ متر ، دوم و سوم ۱ متر و چهارم تا ششم ۵۵/۰ متر ارتفاع دارند ؟ عرض سکو ۰/۵ متر است .

ب) اتاق مقبره با سقف شیبدار^{۴۳} توحالی به ابعاد خارجی : طول ۳ متر ، عرض ۲/۳ متر و ارتفاع ۲/۱ متر می باشد . درگاه نیز به ابعاد ۱/۳ در ۸۷/۰ متر مربع و تماماً از سنگ ساخته شده است .

(تصویر ۳۹)

تصویر ۳۹: مقبره کوروش

چیزی که به این بنا ابهت می بخشد نه خود بنا ، بلکه شخصیت کوروش کبیر است که نام او در تورات کتاب آسمانی یهودیان آمده و در قرآن نیاز وی با نام ذوقرنین یاد می شود .

۴۵. مقبره کمبوجیه

این مقبره که مشهور به زندان سلیمان بود ، بنای سنگی مکعب مستطیل شکلی است که از سنگ های سفید بزرگ تراشیده شده . متأسفانه برخی از دیوارهای چهارگانه آن ریخته و بخشی از آن سالم مانده است که این بنا از هر نظر قابل مقایسه با بنای کعبه زرتشت^{۴۴} واقع در نقش رستم مرودشت است و البته قدیمی تر از بنای کعبه زرتشت می باشد . (تصاویر ۴۰ - ۴۱)

تصویر ۴۱: مقبره کمبوجیه در پاسارگاد

تصویر ۴۰: کعبه زرتشت در نقش رستم

۴۶. پل پاسارگاد

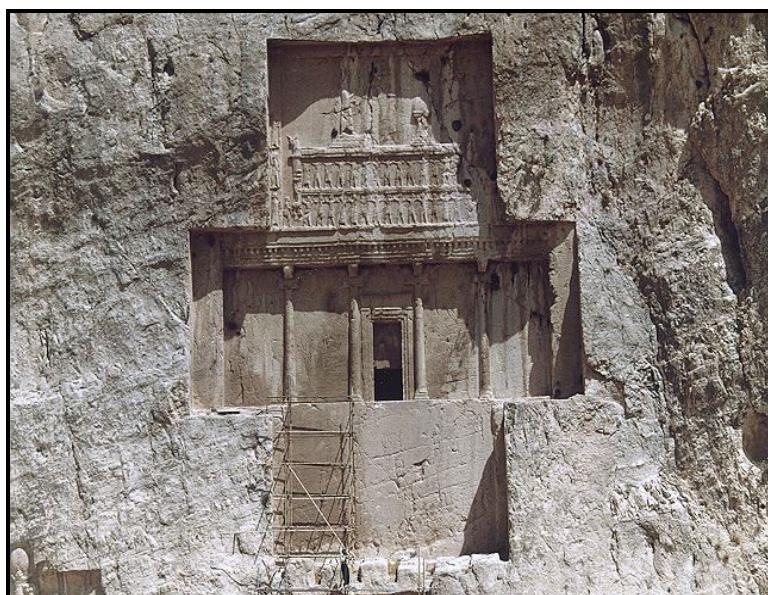
این پل دارای دو دیواره با طول و عرضی حدود ۱۵/۶۵ متر است که دارای چهار ردیف ستون سنگی سه تایی در فاصله دو دیوار آن است . بدنه ستون ها استوانه ای شکل هستند و بر روی پایه ای مکعبی شکل قرار دارند که فاقد سرستون هستند .

۴۴- محل نگهداری اوستا

۴۷. شوش

داریوش که امپراتوریش از نیل تا سند بود، شوش کهن را که تقریباً در مرکز امپراتوریش بود به پایتختی انتخاب کرد تا یادآور شکوه حکومت ایلامی باشد و نیز پایتخت جدیدی غیر از پاسارگاد - که پایتخت کوروش و پسرش کمبوجیه بود - به عنوان مقر حکومتش انتخاب کرده باشد. وی بدین منظور تپه آپادانا را در شوش برگزید و کاخ اصلی خود را بر روی آن بنا نمود. بر روی دو تپه دیگر نیز ارک و شهر شاهی را که اقامتگاه درباریان و تاسیسات دولتی بود، بنیان نهاد. با توجه به زندگی عشايری و چادر نشینی مردم اثری از دیگر تاسیسات و بناهای غیر حکومتی بر جا نمانده است.

(تصویر ۴۲)

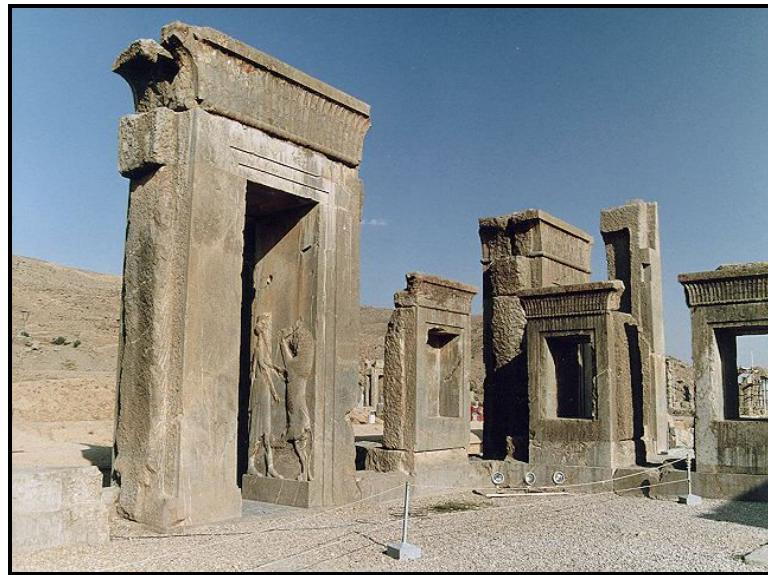

تصویر ۴۲: مقبره چلپایی داریوش در نقش رستم

۴۸. کاخ آپادانا

آپادانا کاخی مرتفع و پهناور است مشتمل بر تالار، حرمسرا، دروازه، کاخ پذیرایی و دیگر بخش‌ها. در آغاز کار، معماران هخامنشی دورادور تپه دیواری قطور به ارتفاع حدود ۲۰ متر و قطری به همین اندازه بنا نمودند و پشت آن را با خاک پر نمودند. بر روی این تختگاه ابتدا پی بناها را کنندن،

بعد دیوار ها را ساختند و ستون ها در جای خود مستقر نمودند . در این باب کتیبه ای از داریوش به
جا مانده :

تصویر ۴۳ : کاخ تچر آپادانا

" این کاخ را من ساختم ، زیور آن از راه دور آورده شد . زمین کنده شد تا این که به خاک سفت رسیدیم و خندقی درست شد . سپس قله سنگ و شفته در آن انباشته شد ، در طرفی به بلندی ۴۰ ارش و در سوی دیگر حدود ۲۰ ارش ؛ روی آن شفته کاخ بنا گردید . کند و کوب و انباشتن و خشت هایی که در قالب زده شد کار مردم بابل بود ، الوار کاج از کوهی آورده شد که آن را لبنان گویند . مردم آشور آن را به بابل و مردم کارکه و یونانیان آن را از بابل به شوش آوردند . چوب یکا از گاندهارا و کرمانا آورده شد . زر از سارد و بلخ آمد و در اینجا بر روی آن کار شد . سنگ لاجورد گران قیمت و عقیق شنگرفی از سعد آوردن و فیروزه را از خوارزم . سیم و آبنوس از مصر آمد . تزئینی که دیوارها با آن زیور یافته از یونان ، عاج از اتویی و هند و از رخچ آورده شد ولی در اینجا روی آنها کار شده . سنگ هایی که در اینجا به صورت ستون درآمده ، سنگ آن را از شهری در ایلام به نام آبی رادو آورند . سنگ بران و سنگ تراشان که آنها را ساختند از مردم سارد و یونان بودند . آنهایی که طلاها را به کار گرفتند مادی و مصری بودند . منبت کاران ، ساردی و مصری بودند . آنان که از عاج خاتم می ساختند ، بابلی و یونانی بودند . آنها که به تزئین دیوار پرداختند مادی و مصری بودند . به یاری

اهورامزدا کاخی باشکوه در شوش بنا نهادم . اهورامزدا مرا و پدرم را و کشورم را از هر آسیی نگه دارد . " (تصویر ۴۳)

نکات مهمی که در ساخت این بنا مطرح است:

- ۱- کندن زمین تا خاک بکر
- ۲- هموار سازی تپه با استفاده از پی ریزی
- ۳- استفاده از خشت و گل و گچ روکار
- ۴- دیوارهای سمت حیاط مرکزی با آجر لعاب دار پوشانیده شده بود و روی آن نقوش شیر ، اسفینکس هایی نظیر گاو یا شیر بالدار ، سپاه جاویدان^{۴۵} ، نقش فروهر ، کتیبه هایی به خط میخی و نقوش نیلوفر آبی^{۴۶} حک شده بود .
- ۵- در طرفین پله ها نیز عکس سر بازان جاویدان به چشم می خورد .
بخشی از آپادانا در زمان اردشیر اول دچار آتش سوزی شد و پس از آن دیگر قابل سکونت نبود ؛
داریوش دوم نیز در این مورد اقدامی نکرد تا اینکه در زمان اردشیر دوم بازسازی شد .

۴۹. کاخ اردشیر

در سمت غربی رودخانه شائزور در سال های اخیر کاخی کشف شده که به سبب همچواری با این رودخانه به نام کاخ شائزور مشهور است . این کاخ دارای تالاری به اندازه ۳۴/۶۰ در ۳۷/۷۰ متر مربع و تاسیسات جانبی است . تالار ستوندار دارای ۶۴ ستون ماتریسی ۸ در ۸ است . در سمت شمال ، ایوانی با دو ردیف ستون پنج تایی قرار دارد که ، پایه ستون ها از سنگ بوده و دیواره ها همانند آپادانا از خشت است . دیوار اتاق ها با نقاشی و رنگ آمیزی تزئین گردیده بود ولی در برخی از اتاق ها گچکاری نیز مشاهده شده است . علاوه بر اینها آجرهای لعابدار و نقش برجسته هایی که با نقوش تخت جمشید هماورده می کنند به چشم می خورد . پایه ستون های کاخ سنگی است که بر روی برخی از آنها کتیبه هایی به سه خط ایلامی و بابلی و فارسی باستان نوشته شده است . ولی به احتمال زیاد ، جنس خود ستون ها از چوب بوده که روی آن را با گچ پوشانیده و نقاشی کرده بودند .

(تصویر ۴۴)

^{۴۵}- ارتش ۱۰۰۰۰ نفری از ورزیده ترین جنگجویان هخامنشی که تعداد آنها با وجود افزاد ذخیره همواره ثابت می ماند.

^{۴۶}- لوتوس

تصویر ۴۴: بقایای کاخ اردشیر

۵. ارگ و شهر شاهی

کاخ آپادانا داریوش در شوش بر روی یک تپه و دیگر تاسیسات درباری و اقامتگاه های درباریان بر روی دو تپه دیگر بنا شده بود . بر همین اساس دیواری عظیم بر گردآگرد شهر با تپه های سه گانه ساختند که در فواصل معین در آنها برج هایی ساخته بودند و در نقاط مختلف دیوار دروازه هایی جهت تردد تعییه شده بود . دروازه اصلی در ضلع شرقی قرار داشت و در بخش تپه شهرشاهی ، دو کاخ کوچک بود یکی روبروی آپادانا به نام هدیش که کاخ خشایارشا بود و دیگری بنام دژ که در جنوب تپه قرار داشت ، مورد بررسی و کاوش قرار گرفته اند .

۱. معبد آپادانا در شوش

معبد آپادانا بنای کوچکی ، باقیمانده از دوره هخامنشیان به ابعاد ۳۰ متر در ۴۵ متر است ، که در چهار کیلومتری شمال شرقی شوش ساخته شده بود . این معبد که احتمالاً آتشکده اصلی مجموعه بوده است در قسمت جلو دارای یک تالار ستون دار با چهار ستون بوده و در پشت آن تالار دیگری برای اجرای مراسم مذهبی قرار داشته است . در اطراف این تالار اتاق ها و راهروهایی ساخته بودند که زمان ساخت این معبد احتمالاً به اردشیر دوم می رسد .

۵

ایران پارتی

شاهنشاهی هخامنشی بر اثر حمله اسکندر به سرعت متلاشی شد و تخت جمشید به آتش کین اسکندر و سردارانش در آتش سوخت.

تصویر ۴۵: سرستون معبد خورهه

او که همواره به فرهنگ و هنر و شکوه ایرانیان رشك می برد به ده هزارنفر از سپاهیان خود فرمود تا با زنان ایرانی ازدواج کنند و خود نیز با دو شاهزاده خانم ایرانی ازدواج نمود. ولی وقتی که در

سال ۳۲۳ ق.م جان سپرد ، هنوز فرزند روشنک همسر ایرانی اش به دنیا نیامده بود . لذا سلوکاس یکی از سردارانش در سال ۳۱۲ ق.م فرمانروای ایران شد . او تنها مقدونی بود که همسر ایرانی اش را نگه داشت و بنابر این دست کم تا اندازه ای به رویای اسکندر در زمینه تحقیق یک فرهنگ یونانی و ایرانی وفادار ماند . سلوکیان ۸۰ سال به ایران حکومت کردند و به رواج تمدن هلنی پرداختند ، تا اینکه بدست قوم پارت که در شمال خراسان کنونی و گرگان زندگی می کردند ، سقوط کردند . از سلوکیان آثار بسیار کمی به جا مانده ولی یکی از بنایهای مهم باقی مانده معبد خوره است که سرستون های آن در نزدیکی دلیجان - خمین باقی است ، این سرستون ها به شکل آیونیک می باشند . (تصویر ۴۵)

۵۲. پارتیان

پارت ها سلسله اشکانی را بیان نهادند و وجه تسمیه سلسله اشکانی احتمالاً با نام های زیر بود:

الف - آساک (قوچان) که محل اقامت اولیه اشکان ها بود .

ب - ارشک (نیای اشکان ها) که خود را اردشیر دوم هخامنشی می نامید و به این طریق می خواست به سلسله هخامنشی منسوب شود .

مورخان یونانی هجدۀ مملکت را متعلق به اشکانیان دانسته اند که یازده مملکت درجه اول و هفت مملکت درجه دو بوده است:

الف - ممالک پارت (درجه یک)

ب - ممالک تابعه پارت (درجه دو): ممالک تابعه وظیفه داشتند قشون کمکی و باج و خراج سالیانه در اختیار شاه اشکانی قرار دهند . والی این ممالک که به پارسی باستان (ویتاکسا) نامیده می شد یا از سوی شاه اشکانی منصوب می گردید و یا شاه مستقلی داشت که تابع دولت اشکانی بود . اگر پادشاهی در رأس حکومت اشکانی قرار می گرفت اقدام به ضرب سکه می کرد و باید با دو مجلسی که خود شاه نیز از سوی آنها انتخاب می شد در امور کشوری مشورت می کرد ؛ این دو مجلس که با هم مجلس مهستان را تشکیل می دادند عبارت بودند از :

الف - مجلس شورای خانگی : شامل شاهزادگان و افراد مهم خاندان شاهی بود و شاه در انتخاب آنها هیچ نقشی نداشت .

ب - مجلس اعیان: شامل اشراف ، بزرگان و روحانیون قوم پارت بود .

۵۳. مذهب پارتیان

پارت ها قبل از رسیدن به قدرت و حکومت با سکاهای معاشر بودند و به پرستش نیروهای طبیعی، آفتاب، ماه و ستارگان دیگر می پرداختند.

ولی پس از معاشرت با پارس ها : اهورا مزدا، مهر و ناهید را بطور غیر رسمی می پرستیدند و پس از حمله اسکندر نیز رب النوع های یونانی را عبادت می کردند . علاوه بر اینها به تقدیس اجداد خود می پرداختند و حتی به نیای خود اشک اول مقام الوهیت قائل بودند .

۵۴. طبقات اجتماعی پارتیان

طبقات اجتماعی پارتی به ترتیب اهمیت شامل : شاهزادگان ، اشراف و اعیان ، زمینداران بزرگ ، مغ ها - که قدرت آنها به اندازه موبدان ساسانی نبود- و نیز کشاورزان بودند .

۵۵. ساسانیان

بنیانگذار ساسانیان (ساسان) موبد معبد استخر بود . سپس پاپک پسر ساسان به جانشینی پدر رسیده و با دختر امیر محلی ازدواج کرد و پس از آنکه به قلعه بیگی شهر داراب رسید ، پدر زن خود را کشت و از اردوان پنجم تقاضا نمود تا جانشینی فرزندش را بر حکومت فارس به رسمیت بشناسد ، ولی اردوان زیر بار نرفت و روابط پارس با دولت مرکزی اشکانی تیره شد .

اردشیر دوم پسر پاپک (بابک) پارس و نواحی همسایه شامل اصفهان و کرمان را ضمیمه حکومت خود کرد . در نهایت بین اردشیر و اردوان جنگ سختی در گرفته و شاهنشاهی اشکانی سقوط می کند و سلسله طویل المدت ساسانی شروع می شود که هدف آن بازگشت به شکوه هخامنشی بود .

۵۶. تشکیلات اداری ساسانیان

ساسانیان به تقویت حکومت مرکزی خود پرداخته و سلسله قدرتمند خود را استحکام بخشیدند . در زمان انوشیروان کشور به چهار بخش به نام (پاذگس) تقسیم گردیده و کشور به ایالت هایی تقسیم شد که در رأس هر ایالت حاکمی با نام (پاذکس بان) قرار گرفت بر امور لشکری دخالت نداشت و

اداره لشکر در هر پاذکس به عهده (سپهبد) بود . در برخی از مناطق حکام از میان (استندارها) که معمولاً^۱ ملاکان بزرگ بودند انتخاب می شدند .

ادارات دولتی در زمان ساسانیان (دیوان) نامیده می شدند و شخص صدراعظم پس از شاه بزرگترین مقام سیاسی کشور بود . وی با تدبیر خود فرادرادها و معاملات را امضاء می کرد و گاهی نیز فرماندهی جنگ را بر عهده می گرفت .

۵۷. طبقات اجتماعی ساسانیان

جامعه ساسانی شامل پنج طبقه بود ، طبقه ممتاز که شامل خاندان شاهی بود و شاه از بین آنها انتخاب می شد . چهار طبقه مجازی دیگر شامل : روحانیون ، نظامیان ، کارکنان ادارات دولتی ، کشاورزان و پیشه وران بودند .

۵۸. مذاهب ساسانیان

الف- کیش زرتشت : عقاید زرتشتی انسان را به رفتار نیک ، کردار نیک و پندار نیک دعوت می کند و بر این باور است که اهورامزدا (خدای روشنایی و نیکی) با اهریمن (انگره میتو) خدای تاریکی و پلیدی همیشه در نبرد می باشد .

ب- کیش مانی : مانی نقاشی اهل بابل بود که در چهل و پنج سالگی دعوی نبوت کرد و شاهپور اول را به دین خود دعوت نمود . در ابتدا شاهپور اول دین مانی را قبول و ترویج نمود ولی بهرام اول ، جانشین وی به سال ۲۷۶ م تحت فشار موبidan زرتشتی مانی را محکمه می کند و به قتل می رساند . مانی به ثویت اعتقاد داشت و معتقد به دو روح خوب(مهربانی و نیکی) و بد (خشم و شهوت و نادانی) بود ؛ کتاب مانی ارزنگ یا ارتنگ نام دارد .

ج- آیین مزدک : مزدک پسر بامداد از اهالی نیشابور خراسان بود و در زمان قباد که او هم از افزایش قدرت موبidan زرتشتی هراس داشت به تبلیغ دین خود پرداخت ؛ ولی قباد توسط موبidan خلع سلطنت و زندانی گردید و با شرط اینکه دست از حمایت مزدک بردارد دوباره سلطنت کرد . وی به تحریک فرزند و جانشین خود انوشیروان به قتل عام مزدکیان پرداخت .

تعالیم مزدک نزدیک عقاید مانی است که به دو عامل روشنایی که عاقلانه و آزادانه و تاریکی که کورکورانه و جاهلانه عمل می کند اعتقاد داشت .

بر این اساس جهان از سه عنصر آب و آتش و خاک تشکیل شده بود و کشتن حیوانات و خونریزی منع گردیده بود . وی خواهان برقراری عدالت و مساوات در جامعه بود و لذا عامه مردم استقبال فراوانی از دین او نمودند .

۵۹. جامعه ساسانیان

اساس جامعه ساسانی بر اساس مالکیت و خون بود و تعدد زوجات برای زن و مرد جایز بود ؛ به نظر برخی در این دوره ازدواج فامیلی و بخشیدن همسر به غیر رواج داشت .

۶۰. معماری پارتبی

اشکانیان و ساسانیان باهم سبکی را بوجود آورده که به شیوه پارتبی موسوم است . در این دوره امکان فراهم نمودن مصالح متنوع کم بود و لذا استفاده از مصالح بوم آورد (موجود در محیط) رایج می گردد . در این دوره برای پوشش سقف به جای تیرهای چوبی استفاده از گنبد رایج می گردد که مهمترین تحول در معماری قبل از اسلام است . علاوه بر این استفاده از سقف های طاقی و قوسی - که برای پوشش دهانه های بزرگ و بدون ستون بسیار مناسب است - رایج گردید . (تصویر ۴۶)

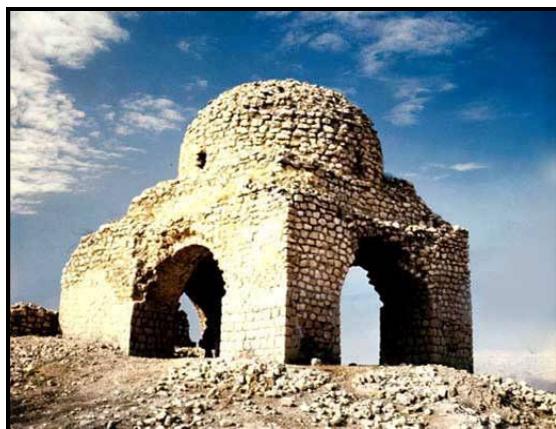
جهت انطباق پلان مربع با سقف دایره ای شکل از سیستم گوشواره^{۴۷} استفاده می شد . با تقسیم کردن طول اضلاع مربع به نصف در دفعات متوالی به ۸ ، ۱۶ ، ۳۲ ... ضلعی می رسیدند که این کار با نوعی پوشش در گوشه ها امکان پذیر می شد . معماران ایرانی برای پوشش گوشه ها دو روش پدید آورده اند که یکی را سکنج^{۴۸} و دیگری را ترنبه^{۴۹} می گویند . سکنج کنج محدب در بنا و ترنبه کنج مقعر در بنا است . سکنج و ترنبه نخست با چوب و سپس با کمک طاق های کوچک بیضی و شیپوری اریب به صورت گوشواره (بیرون) و فیلپوش (درون) ساخته می شدند . پوشش های این دوره تقلیدی از پوسته تخم مرغ و هلوچین (بیز و تاب) است و اسمی بیشتر قوس ها (چفدها) از تخم مرغ (خاگ) و تاب برگرفته شده . مانند : هلوچین ، بیز ، خاگی ، مرغانه .

^{۴۷}- سکنج ، اشکنج ، شکن ، پیش آمدگی (تحدب) کنج بنا که با کمک آن می توان مقاطع چهار ضلعی را به دایره تبدیل کرد .

^{۴۸}- سلنچ ، سه لنچ ، لب شکری .

^{۴۹}- فیلپوش ، قسمت اصلی کاربندی زیر گنبد که به صورت یک مثلث کاو (مقعر) در چهار گوشه بنا بوجود می آید و موجات تبدیل چهار ضلعی به هشت ضلعی را فراهم می آورد .

توجه داشته باشیم تقریباً در هیچ دوره ای از تاریخ ایران از نیم دایره به عنوان قوس باربر استفاده نشده است . بناهای این دوره عمدتاً دارای حیاطی بودند که ایوان ها به طرف آن باز می شد و اطراف آن را بارویی می ساختند . این بارو همراه با کنگره و طره های بالای خود به بنا عظمت می بخشید . بنابراین سیستم حیاط مرکزی که از ویژگی های معماری درونگرای ایران است در این دوره رسمیت یافت . در این دوره نیز مثل عهد ساسانیان در ساختمان های با عظمت متقارن بودن بنا (جفت) رعایت می شده است ولی برای بناهایی که برای اقامت عادی و زندگی ساخته می شدند ، از سیستم (پد جفت) یا عدم رعایت تقارن استفاده می شد . مثلاً کاخ آشور به آن درجه نامتقارن است که حتی دو فضای یکسان در آن کاخ دیده نمی شود .

تصویر ۴۶: چهار طاقی فیروزآباد

مصالح مورد استفاده در زمان اشکانیان بیشتر سنگ های (پاکراش) و در زمان ساسانیان آکثر^۱ خشت خام و سنگ لاشه می باشدند . در این شیوه برای آراستن ساختمان ها از کاشی های تعابدار ، لا جورد و اندواد گچ استفاده می شده است . گچبری در زمان ساسانیان به اوج شکوفایی خود می رسد . از ملات های مورد استفاده در این دوره ملات (قیر چارو) یا (گیر چارو) است ، که به دلیل استحکام زیاد در برابر فشار و مقاومت فراوان در برابر رطوبت جهت اندواد سقف و پایه پل ها و دیوار سدها به کار برده می شد و شامل: شیر آهک ، خاک رس شسته و آسیاب شده ، گچ نیم پخته و نیمکوب ، گاو رس (ماسه ای با دانه هایی به اندازه ارزن) ، شیر ، سنگ ، شیره سوخته انگور یا خرما و پشم شتر یا بز . ملات مهم دیگر ساروج (چارو) بود که از شیر آهک ، خاک رس ، لویی ، پیزرو و احتمالاً خاکستر بوده است . در شیوه معماری پارتی استفاده از طرح های متنوع و غیر یکنواخت در

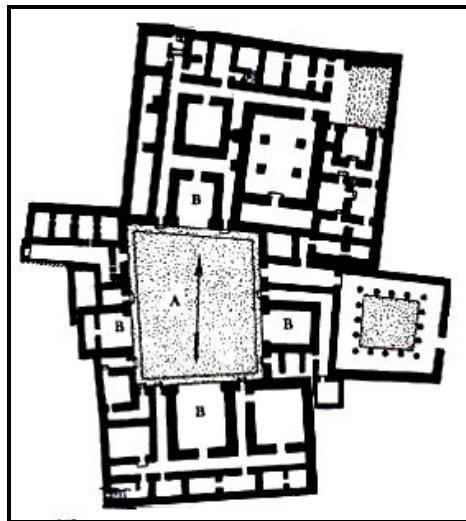
بنها متداول بود به گونه ای که حتی دو ساختمان را نمی توان یافت که نقشه های یکسان داشته باشند ؟ البته اصول اساسی رایج در بنها یکسان به کار گرفته می شد ، مانند استفاده از طاق آهنگ یا گهواره ای یا قرار دادن یک حیاط رو باز در وسط ساختمان که نمایانگر حس درون گرایی خانه سازی است .

درون گرایی در دوره اشکانیان رسمیت یافته و در دوره های بعدی معماری ایران نیز به کار گرفته شده است . اکثریت قریب به اتفاق مساجد ، مدارس ، کاروانسراها ، منازل مسکونی سنتی و ... دارای حیاط مرکزی اند . قرار دادن چهار یوان در چهار طرف این حیاط مرکزی نیز از این دوره شروع می شود که به سبک چهار ایوانی معروف است . مثلاً شکل کاخ آشور چهار ایوانی است و در دوره اسلامی نیز برای مساجد مهم و عمده مانند مساجد جامع نیز از این روش الگو برداری شده است .

۱۶. معماری اشکانی

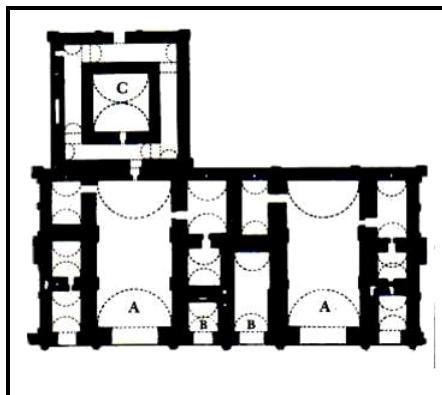
به دلیل تغییر نقشه ایران در طول تاریخ ، آثار باقیمانده از دوره اشکانیان اکثراً در خارج از مرزهای فعلی قرار دارند و عبارتند از :

(الف) کاخ آشور: کاخ آشور ، از بنایهای اشکانی سده اول میلادی با الحاقاتی از سده سوم میلادی است و در آن چهار ایوان داریم که به یک حیاط چهار گوش مرکزی مشرف هستند . همانطوری که در تصویر می بینید این کاخ به شکل چلپایی نامنظم است ، یعنی ضلع های شمالی و غربی حیاط آن درازتر از ضلع های جنوبی و شرقی است . (تصویر ۴۷)

تصویر ۴۷: کاخ آشور

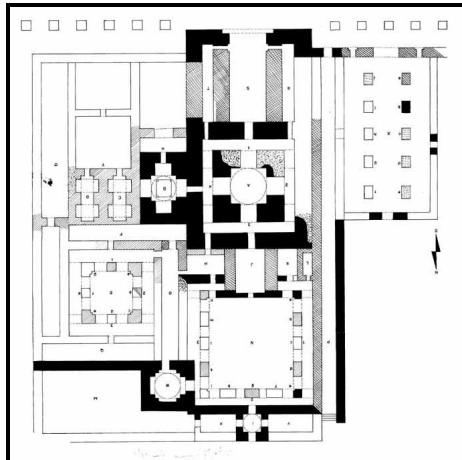
ب) کاخ هترا : هتره یا هترا که به عربی الحضرا گفته می شود با ترکیبی از ایوان های ردیفی و در پشت یک فضای کوشک مانند دیده می شود داخل کشور عراق قرار دارد . شهر هترا که به شهر اله خورشید نیز معروف است از محدود آثار تاریخی دنیای باستان است که از چند فرهنگ و تمدن تاثیر عمیقی پذیرفته است . این شهر در عصر پارتیان (اشکانیان) بنا شده است . از این رو تاثیر هنر هلنی که توسط یونانیان و در پی حمله اسکندر ، به ایران راه یافت در آن به وضوح مشاهده می شود . همچنین این شهر به دلیل موقعیت جغرافیایی خود و ارتباط با روم از هنر رومی هم بهره برده است . البته عقاید و هنر ایرانی هم در احداث این شهر سنگی بی تاثیر نبوده است . شهر هترا را خواهر شهر پالمیر در کشور سوریه خوانده اند ، زیرا این دو شهر شباهت های زیادی به یکدیگر دارند . برج و باروی هترا و دیوارهای تودرتوی آن دو بار در برابر حمله امپراتوران روم (تراژان و سپتمیوس سورس) مقاومت کرده است . در عصر ساسانی این شهر توسط شاپور اول فتح شد و بقایای خاندان اشکانی سقوط کردند و بعدها زلزله آن را ویران کرد . در دوران اسلامی یاقوت حموی (۵۷۵-۶۲۶ هـ) (جغرافیدان مسلمان) این شهر را دیده و در کتاب خود از آن یاد کرده است . چندین معبد ، قصر و مجسمه سنگی در این شهر باقی است . (تصویر ۴۸)

تصویر ۴۸: کاخ هترا

ج) آتشکده تخت سلیمان: تخت سلیمان یا آتشکده آذر گُشنَسب^{۰۰} در تکاب آذربایجان است که آتشکده پادشاهان بود و هر پادشاه قبل از تاجگذاری یا جنگ پاده به این معبد می آمده است.

این بنا در دوره ساسانی به تخت طاقدیس معروف بود . آتشکده ، چهار طاقی یا فضای گبد داری است که در جلوی آن ایوان بوده و نیز دو دروازه عمومی و خصوصی برای ورود و خروج داشته است .
 (تصویر ۴۹)

تصویر ۴۹: آتشکده آذر گشتب

۵) معبد آناهیتا: معبد کنگاور یا ایزد آب (۲۵۳-۲۲۴ م) در کنگاور کرمانشاه ساخته شده است . طرح آن مانند تخت جمشید و ستون های آن همه پاکتراش است و روی آن با سنگ لشه کار شده است . برخی شباهات در مورد فلسفه وجودی ستون ها وجود دارد ولیکن در راستای ستون ها غلام گردش (پاگرد) قرار دارد . اصل بنا از شیوه پارتی اشکانی است که در دوره ساسانی نیز مرمت شده بود .

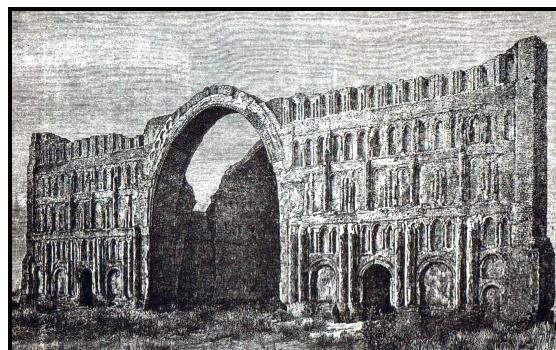
(تصویر ۵۰)

تصویر ۵۰: معبد آناهیتا

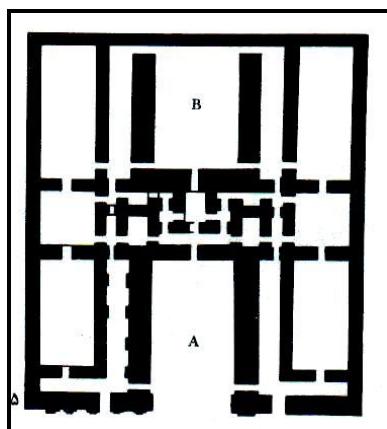
۶۲. معماری ساسانی

الف - طاق کسری : طاق کسری در تیسفون عراق مهمترین بنای باقیمانده آن دوره است ؟ این کاخ در زمان شاهپور اول در نیمه دوم قرن سوم ساخته شده است . (تصاویر ۵۱ - ۵۲)

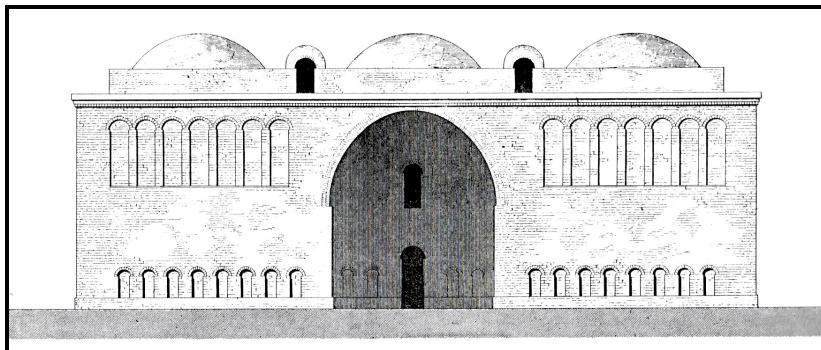
تصویر ۵۱: طاق کسری با ایوان رفیع

طاقی که ایوان مرکزی آن را می پوشاند ، با دهانه ۲۵ متری از آجر ساخته شده بود و بزرگترین پوشش قوسی (گهواره ای) است که تاکنون در جهان با مصالح ساده بنایی و بدون قالب بندی و استراکچر باربر ساخته شده است . بلندی طاق کسری ۳۴ متر و ضخامت دیوار های آن در پایین ۷ متر بوده است . در ایوان مرکزی آن قالی معروف بهارستان بوده است که در بافت آن از الیاف طلا استفاده شده بود .

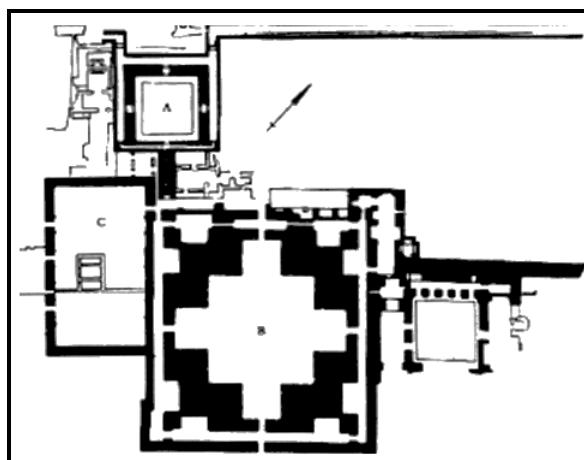
تصویر ۵۲: طاق کسری (A) ایوان)

ب- کاخ فیروز آباد : کاخ فیروز آباد به دستور اردشیر بابکان نخستین پادشاه ساسانی و به تقلید از کاخ های اشکانی ساخته شد . در این محل مناره شهر گور(فیروز آباد) قرار داشت که بر فراز آن آتش مقدس می سوخت . (تصویر ۵۳)

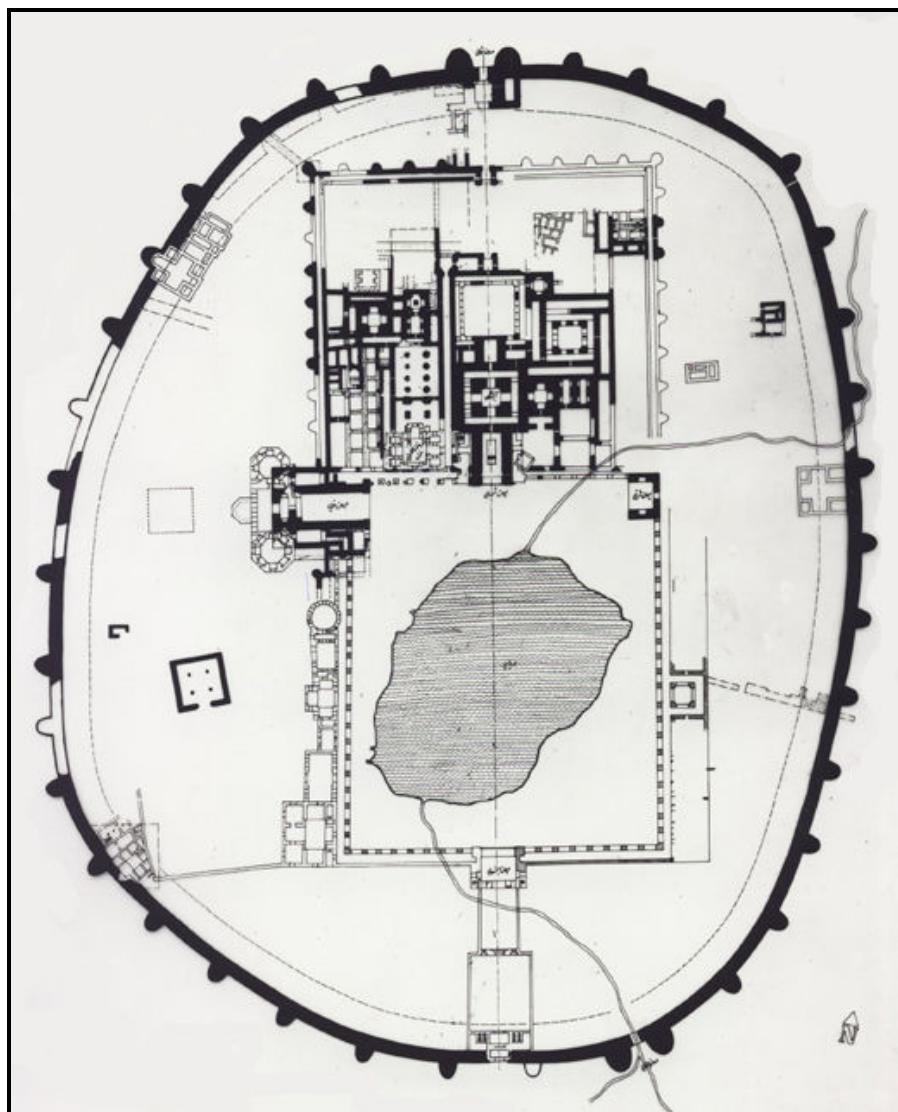
تصویر ۵۳: کاخ فیروز آباد

ج- کاخ بیشاپور : کاخ بیشاپور در زمان شاهپور اول و پس از پیروزی بر والرین امپراتور روم در سال ۲۶۰ م ساخته شد . سالن اصلی این کاخ به شکل مربع و به مساحت ۷۰ متر مربع و با گنبدی به ارتفاع ۲۷ متر پوشیده بود . مصالح مورد استفاده در این کاخ عبارتند از: سنگ لشه ، آجر ، ملات گچ و آهک . (تصویر ۵۴)

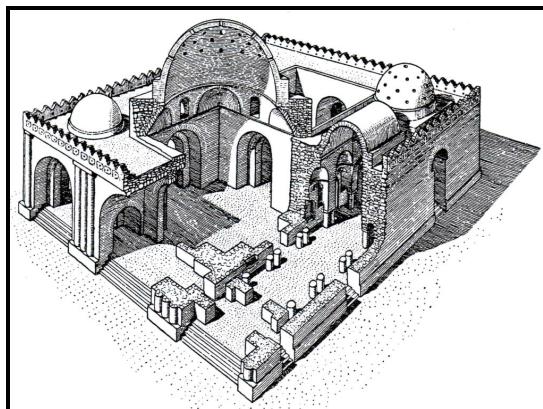
تصویر ۵۴: کاخ بیشاپور

۵- تخت سلیمان : تخت سلیمان که در سال ۶۱۸ م بدست خسرو دوم دوباره ساخته شد ، ابتدا (شیز) یا (گنژه) نام داشت . آتشکده معروف آذرگشنسپ در این مجموعه واقع بوده است . در تخت سلیمان بر که جوشانی است که هزاران سال از عمر آن می گذرد . (تصویر ۵۵)

تصویر ۵۵: تخت سلیمان

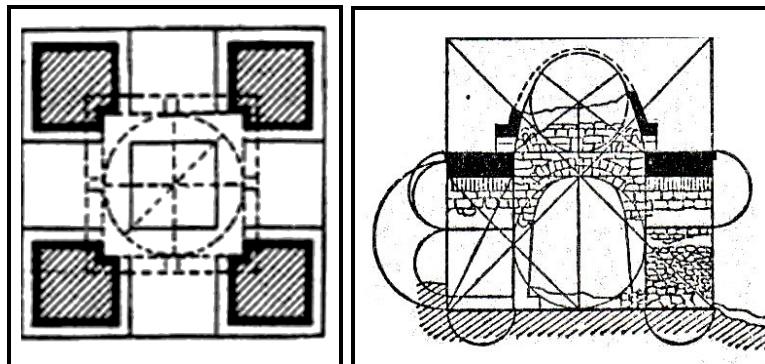
۵- کاخ سروستان : کاخ سروستان دارای یک ایوان مرکزی با پوشش گنبدی است . (تصویر ۵۶)

تصویر ۵۶: کاخ سروستان

۶- مسجد چهار قابو : مسجد چهار قابو که بزرگترین گنبد دوره ساسانی بر روی آن ساخته شده بود و در قصر شیرین واقع است از بنایی باقی مانده شیوه پارتی است .

ذ- آتشکده نیاسر^۱ : آتشکده نیاسر در نزدیکی کاشان از قدیمی ترین چهار طاقی های ایران است . (تصویر ۵۷)

تصویر ۵۷: پلان و مقطع چهار طاقی نیاسر

علاوه بر اینها ، ایوان کرخه در فارس ، پل ها و بندهای شوستر و دزفول در خوزستان ، طاق بستان در کرمانشاه و چهار طاقی رباط سفید در خراسان که از آتشکده های ساسانی است ، از شیوه پارتی به یادگار مانده است .

۶۳. تفاوت های معماری اشکانی و ساسانی

با این که هر دو با هم شیوه پارتی را می سازند ، ولی اشکانیان ادامه دهنده معماری سلوکیان هستند و لذا تمدن یونانی در هنر و معماری پارتی به چشم می خورد . اما ساسانیان که ادامه دهنده هنر اشکانیان بودند ، تمایل به معماری و هنر پارسی داشتند . اختراع گبند و پوشش های قوسی شکل مهمترین اختراع شیوه پارتی است ؛ ولی توجه به عظمت بناهای ساسانی ، یاد آور شکوه معماری پارسی است . حجاری های دوره ساسانی شبیه هخامنشی است ولی از نظر نقل حکایت و روایت از اهمیت بالایی برخوردار است . همچنین تحرک و تنوع این حجاری ها بیشتر است .

در حجاری های هخامنشی شاه بر روی تخت سلطنت نشسته و به تظلم گوش می کند در حالیکه در حجاری های ساسانی شاه در حال شکار یا جنگ است و حاکی از آنست که حکومت هخامنشی از امنیت و ثبات بیشتری برخوردار بود . مهمترین حجاری های ساسانی در طاق بستان قرار دارند . در حجاری های اشکانی ، پیکره ها تناسبات یونانی دارند و ظرافت های یونانی به چشم می خورد .

(تصویر ۵۸)

تصویر ۵۸: والرین امپراتور روم در برابر شاپور دوم زانو زده

۶

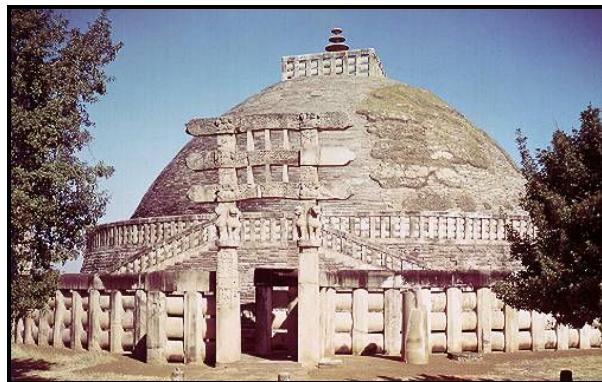
شرق دور

شبه قاره هند که در مرزهای شمالی به سرزمین اصلی قاره آسیا متصل می شود ، دارای سه منطقه شاخص جغرافیایی است: سرزمین خدایان در کوه های همالیا در شمال شرق ، دره رودهای سند و گنگ در شمال غرب و جنوب هیمالیا ، و خود شبه جزیره هند . قدیمی ترین فرهنگ هند مربوط به شهر مو亨جودارو (۳۰۰۰ق.م) در نزدیکی کراچی پاکستان است که از پیشرفته ترین شهرهای عصر برنز بود و دارای اصول کامل شهرسازی با شبکه شطرنجی معابر ، چاه های آب با درپوش ایمنی ، سیستم دفع فاضلاب ، خانه هایی دو طبقه با نورگیری مناسب و امنیت و آسایش بسیار بود . اصولاً قدیمی ترین تمدن ها در کنار اولین رودها شکل گرفتند بطوری که دو رود دجله و فرات عراق ، بستر تمدن بین النهرين یا میانرودان بودند . رود نیل مادر مصر ، رود گنگ و سند تمدن هند ، دو رود مهم زرد (هوانگ هو) و آبی (تسی یانگ) تمدن چین را پدید آوردند . سرزمین چین در دورترین قسمت شرقی آسیا واقع است و از هندوستان بوسیله کوهستان های مرتفع جدا گردیده است . قسمت وسیعی از چین کوهستانی است و در شمال شرقی جلگه های حاصلخیز واقعند . اولین سلسله ای که در چین ظهر کرد ، شیا بود . چین نیز مانند هند از معدهود تمدن های کهن است که هنوز به حیات خود ادامه می دهد.

۶۴. معماری هند

معماری هند یک معماری مذهبی است ، قدیمی ترین و معروف ترین بناهای هند نوعی معابد بودایی است که استوپا^{۰۲} نام دارد و بنایی گنبدی شکل و توپر است که عموماً محل نگهداری خاکستر جسد قدیسین بودایی می باشد . اولین استوپاها را که محل نگهداری خاکستر بودا بود ، می توان

ابتدايی ترین نوع معماری مذهبی آريایي در شبه قاره هند دانست . استوپا به مرور زمان داراي ابعاد بزرگتری گردید و عموماً مصالح آن از سنگ و آجر بود که با درهای چوبی نقش دار تزئين می شده است و بر فراز آن گبدی نيم کره اي شکل قرار دارد . (تصویر ۵۹)

تصویر ۵۹ : استوپاى سانچى

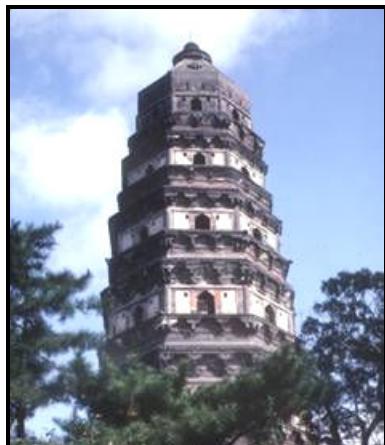
در آئين هندو سه ايزد چرخش نظام هستي را به عهده دارند و تثليث هندويي را تشکيل می دهند:

- ۱- برهما : ايزد خالق است که حوزه قدرتش در آفريشن مطرح می باشد .
- ۲- ويشنو : ايزد محافظت کائنات است ، که رکن اصلی جهان شمرده می شود و در قالب موجودات زمیني بارها ظهرور می کند .
- ۳- شيو : ايزد نابودی است ولی می تواند منشاء خير و برکت نيز باشد ، همچنین خدای رقص و خدای شفا نيز می باشد .

معابد هند عموماً به پرستش شيو و ويشنو و تجليات آنها اختصاص دارند و رابطه بسيار نزديکي با مجسمه سازی دارند و لذا فضاهای داخلی معابد نسبت به حجمشان كمتر می باشد . يکي از مشهورترین استوپاهای هند استوپاى سانچى است .

۶۵. معماری چين

شكل و فرم بناهای کنونی چين شبيه بناهای گذشته اين سرزمين کهن است که نوعی از اين بنها پاگودا^{۵۹} نام دارند و به نظر می رسد تقليدي از بناهای استوپاى هند باشند . (تصویر ۶۰)

تصویر ۶۰: پاگودا

طرح پاگوداهای اکثراً مربع مستطیل و شش ضلعی و هشت ضلعی است و تعداد طبقات آن فرد می باشد . معماری چینی بیشتر متوجه نمای آن است که با جلوه های رنگارنگ پایه ها و سقف های متعدد که مانند چتر بر روی هم قرار دارند ، در نهایت شکل مطلوبی را با سطح یکنواخت بام نوک تیز بوجود می آورند ، ارتفاع بعضی از این بناها تا ۹۰ متر می رسد و نمای بناها با رنگ های تند سبز ، قرمز ، آبی ، نارنجی ، زرد و ... نقاشی و رنگ آمیزی شده است . اجزای بنا عبارت از یک تالار چهار گوشه که در زیر یک بام نوک تیز با فرنیزهای برآمده در اطراف آن است .

اژه و یونان

دریای مدیترانه به نوعی حد فاصل بین النهرين با اروپا است . ظرافت هنر یوناني و تناسبات طلایي آن در معماری و مجسمه سازی ادامه تمدن اژه اي که در ابتدا آرخائیک یا آرکائیك نیز نامیده می شود ، می باشد . منطقه اي را که یونانیان آنجا زندگی می کردند هلاس و به اين اقوام هلنی یا هلاسی نیز می گفتند . یونانی ها دوازده خدای بزرگ داشتند که به گمان آنها در بلندترین کوه یونان يعني المپ زندگی می کردند و اکثراً^٤ دو نام داشتند . خدایان یونانی دارای صفات انسانی بودند که عبارتند از :

١. **ژوپیتر یا زئوس^٥** : خدای خدایان با تیری از آذرخش به دست و همواره عقابی در کنار او .
٢. **ژونو یا هرا^٦** : زن ژوپیتر با عصای سلطنتی در دست که مرغ محبوش طاووس نیز اغلب با او می باشد .
٣. **نپتون یا پوسایدون^٧** : برادر ژوپیتر و خدای دریاها ، بر گردونه اي که اسبان دریایی آن را می کشند سوار است و نیزه اي سه شاخه همچو شنه در دست دارد . او با نیزه اش می تواند دریا را طوفانی ویا آرام کند .
٤. **ولکن یا هفستون^٨** : خداوند آتش است . وی آهنگر لنگی است که همواره در کارگاه آهنگری خود کار می کند . کوره او در دل کوه آتشفشنان است که به آن کوه ها ولکان می گویند .

54- Jupiter , Zeus

55- Juno , Hera

56- Neptune , Poseidon

۵. آپلو^{۵۸}: زیباترین خدای مذکور است. وی خدای خورشید ، آواز و موسیقی است و هر روز سوار بر ارابه خورشید از شرق به غرب می تازد و روز را بوجود می آورد .
۶. دایانا یا آرتیمیس^{۵۹}: خواهر دو قلوی آپلو و الهه ماه و شکار است .
۷. مارس یا آر س^{۶۰}: خدای سهمناک جنگ است که از جنگ ها لذت می برد .
۸. مرکوری یا هرمیس^{۶۱}: پیک خدایان است و بر کفش و کلاه خویش بال هایی دارد . او عصای بالداری دارد که هر گاه میان دو دشمن بیاندازد بی درنگ آن دو با هم دوست می شوند .
۹. مینرووا یا آتنا^{۶۲}: دختر زئوس و الهه خرد و فرزانگی است . نام مینرووا به یونانی آتنا است و آتن نام خود را از حامی اش آتنا گرفته است .
۱۰. و نوس یا آفروودیت^{۶۳}: الهه عشق و زیبایی است و زیباترین خدای مؤنث است . می گویند وی از کف دریا زاده شده است . کیوپید^{۶۴} قاصد عاشق پسرچه بالدار و نوس است که ترکشی پر از تیر دارد و تیرهای ناپیدای خود را به دل مردم می زند ولی مردم به جای مردن عاشق می شوند .
۱۱. و ستا^{۶۵}: الهه خانه و دودمان است و از خانواده نگهداری می کند .
۱۲. سیر س یا دمتو^{۶۶}: الهه کشاورزی است .

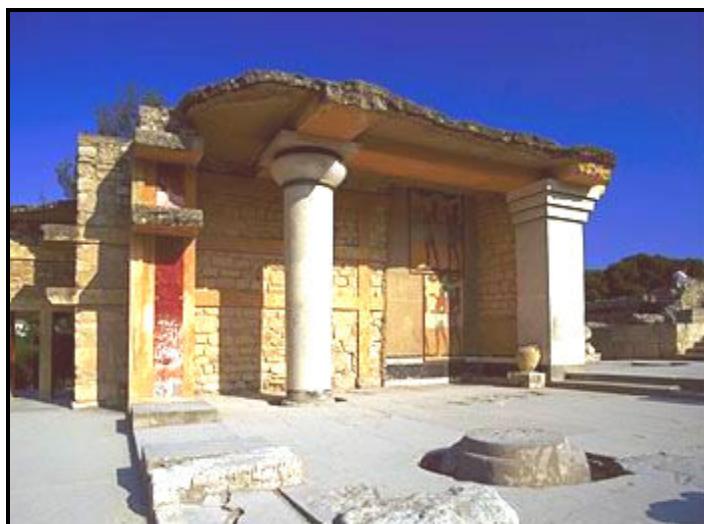
پلوتو^{۶۷} برادر دیگر ژوپیتر و فرمانروای جهان زیر زمین است و در دل خاک زندگی می کند .

57- Vulcan , Hephaestus
 58- Apollo
 59- Diana , Artemis
 60- Mars , Ares
 61- Mercury , Hermes
 62- Athena
 63- Venus , Aphrodite
 64- Cupid
 65- Vesta
 66- Ceres, Demeter
 67- Pluto

۶۶. تمدن کرت

در منطقه دریای مدیترانه مردمی زندگی می کردند که کارشان ماهیگیری و دریانوردی بود . این گروه به دلیل این که در منطقه ای زندگی می کردند که پای کمتر دشمنی به آنجا می رسید ، کمتر به فکر ساختن قلعه و استحکامات نظامی بودند و چون از طریق دریا امرا معاش می کردند ، لذا نقاشی های آنها نیز بیانگر شیوه خاص زندگی و ملهم از دریا و جانوران دریایی بود که با رنگ های زنده و شاد ترسیم می کردند .

هنده ای که در معماری به کار می بردن ، هندسه بی نظم و انتزاعی بود . مهم ترین ساختمان این دوره کاخ کنوسوس^{۶۸} شاه میلتوس بود که در ۱۹۰۰ ق.م ساخته شد . فضایی با هندسه سیال و بی شکل که دارای فضاهای راحت ، ارگانیک ، غیر متقاض و غیر منظم بود . کاخ دارای نقاشی هایی عالیانه با رنگ های شاد بود ؛ مصالح و استراکچر بنا از سنگ و چوب بوده و ستون های آن از پایین به بالا پهن تر می شد . (تصویر ۶۱)

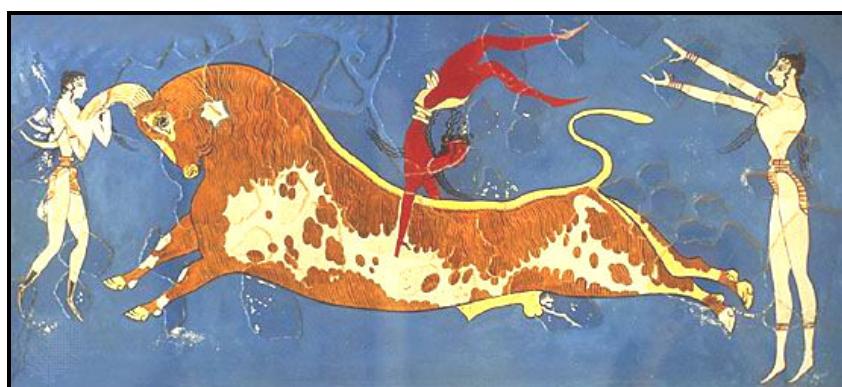

تصویر ۶۱: کاخ کنوسوس در جزیره کرت

به طور کلی در مورد تمدن کرت باید گفت که این تمدن دارای مشخصات زیر بود:

- ۱- سیالیت و روانی در فرهنگ که ناشی از ذهن سیال و آرام ساکنین جزیره بود .

- ۲- فرم های ارگانیک^{۶۹} و غیر هندسی که در بعضی جاها تعمداً هندسه بی نظم را بکار می گرفتند.
- ۳- تفکر رمانتیسم^{۷۰}
- ۴- هنر انترانسی^{۷۱}
- ۵- علاقمند به شکار، رقص و دریانوردی
- ۶- استفاده از رنگ های شاد مانند زرد، قرمز و نارنجی . (تصویر ۶۲)

تصویر ۶۲: نقاشی کاخ کносوس در جزیره کرت^{۷۲}

۶۷. تمدن میسین

این تمدن در ۱۴۰۰ ق.م در یونان کنونی و معاصر با کرت ها بوجود آمد. این قوم بسیار جنگجو بودند و بر عکس تمدن کرت تحت تاثیر زندگی سلحشوری خود قلعه - شهرهایی به صورت دایره با مرکزیت قلعه پادشاه ساختند (هیپو دام) که به این نوع قلعه ها سیتادل می گویند. در این قلعه ها تفکرات ذهنی- اجتماعی افراد به ساختمان های مونومنتال^{۷۳} منتقل گردید و هندسه اندک اندک وارد معماری شد. معماران این دوره سعی داشتند تا تناسبات دقیق را وارد معماری کنند و کم تزئینات سنگی وارد معماری معابد گردید. لذا برخی محققان این نوع معماری را به دلیل

70- Organic آلی

71- Romanticism عاشقانه و احساس گرایانه

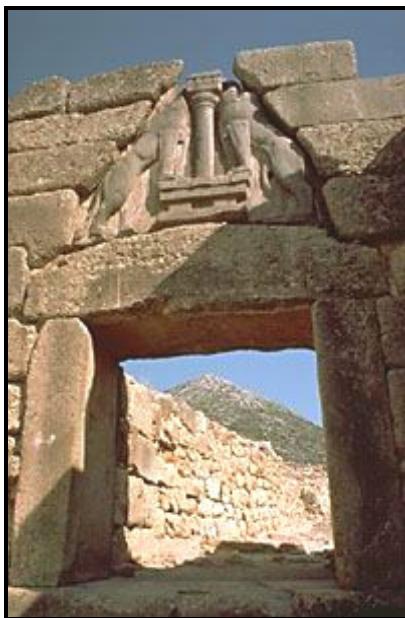
72- Abstraction انترانسی، خیالی، خلاصه

68- Crete

همانند بنای یاد بود: عظیم، پایا، جاودان

73- Monumental

سنگی بودن به معماری مصر ربط می دهند . مهم ترین ساختمان این دوره دروازه شیران متعلق به دژ میسن در ۱۲۵۰ ق.م است که در آن تناسبات دقیق و زیبا شناختی در معماری بوجود می آید و پایه گذار تمدن یونان کلاسیک می شود . (تصویر ۶۳)

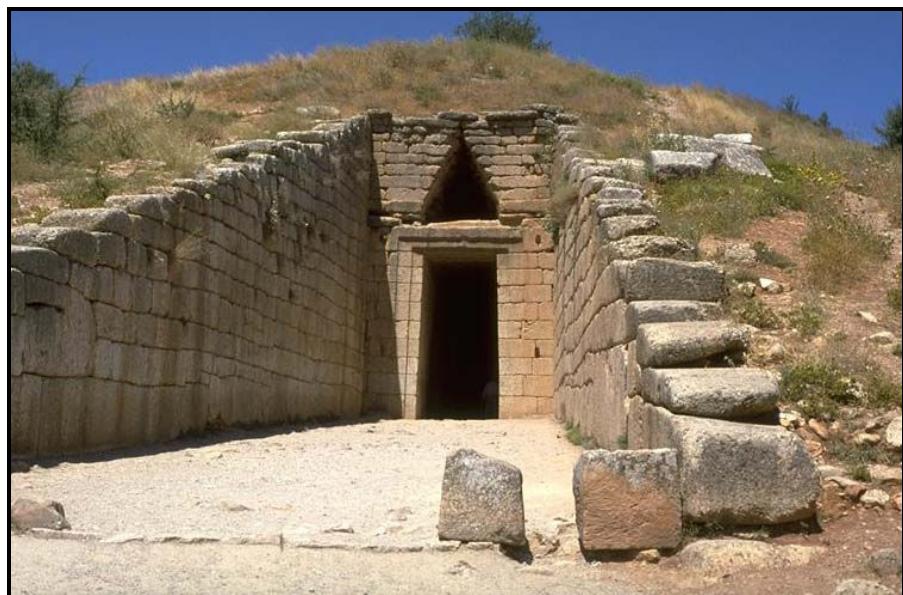
تصویر ۶۳: دروازه شیران میسن

این دروازه دارای تیر و ستون سنگی است که در بالای تیر درگاه ، یک پنجره مثلثی به نام تریلیت^{۷۴} ساخته اند و باعث کاهش فشار بر روی تیر می گردد . این فضا را با یک سنگ مثلثی شکل که روی آن نقش بر جسته دو شیر در دو طرف ستون مقدسی قرار دارند ، پر کرده اند .

۶۸. گنج خانه آترئوس

این نام گذاری ، اشتباہی است که توسط هانریخ شالمان باستانشناس رخ داده است چون وی فکر می کرد که گنج خانه آترئوس را یافته است ولی در واقع مقبره مُوکنه (تولوس) است . این بنا که به سال ۱۳۰۰-۱۲۵۰ ق.م ساخته شده در دل یک تپه واقع شده است و گذرگاه ورودی طولانی آن

دامس^{۷۵} نام دارد . شکل لانه زنborی اتاقک دایره ای یا گنبد تدفینی بر روی دایره هایی از سنگ است که از پایین به بالا جمutter و کوچکتر شده است و گنبدی مرتفع به ارتفاع ۱۲ متر پدید آورده است . این بنا بزرگترین ساختمان بدون استفاده از تیرهای داخلی در کل جهان باستان است تا زمانی که پانشون روم ۱۵۰۰ سال بعد ساخته می شود . نکته مهم در معماری میسنسی ، تکامل سیستم تریلیت است که پنجره ای مثلثی و خالی روی تیردرگاه تعییه می کردند که موجب کاهش فشار بر روی تیر و ستون می گردید و در حقیقت شروعی برای ساخت فرم ستوری یونانی بود . (تصویر ۶۴)

تصویر ۶۴: گنج خانه آترئوس

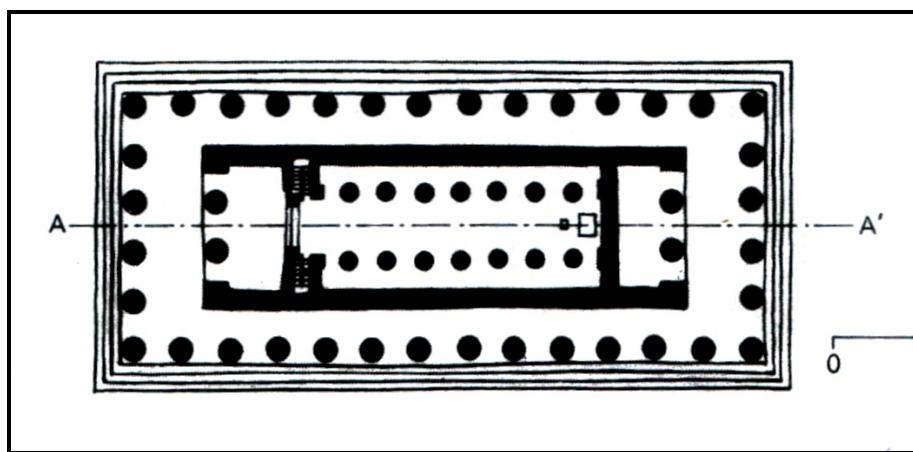
۶۹. دورین ها و آیونین ها

به سال ۱۰۰۰ ق.م در منطقه اسپارتا قومی جنگجو به نام اسپارت زندگی می کردند . همزمان با آنها قوم دیگری به نام آیونین ها زندگی می کردند که اهل بازرگانی و تجارت بودند . تمدن یونان از الحق این دو تمدن شکل گرفت و آخرین مرحله از معماری مگالیتیک (کلان سنگی) تکامل خود را در این دوره طی کرد . یونانی ها شهرهای خود را بر فراز تپه ها و بلندی

می ساختند تا مسلط به اطراف شهر باشند و در معماری یونان علاوه بر محور تقارن، پرسپکتیو نیز نقش داشت.

۷۰. سیستم معابد

در ساخت معابد یک سلول یا مقصوره، هسته اولیه را تشکیل می داد و به تدریج با مرور زمان یکسری رواق های: قدمای در قسمت ورودی، جانبی در جناحین و خلفی در قسمت پشتی آن ساخته شد. این سلول ها اکثراً منبع تأمین نورشان از درب ورودی بود که حالتی روحانی به معبد می بخشید. در بیشتر معابد یونانی ستون ها در آكس ورودی شش تایی هستند ولی استثناء هم وجود دارد، مانند معبد پارتنون که دارای هشت عدد ستون است. (تصویر ۶۵)

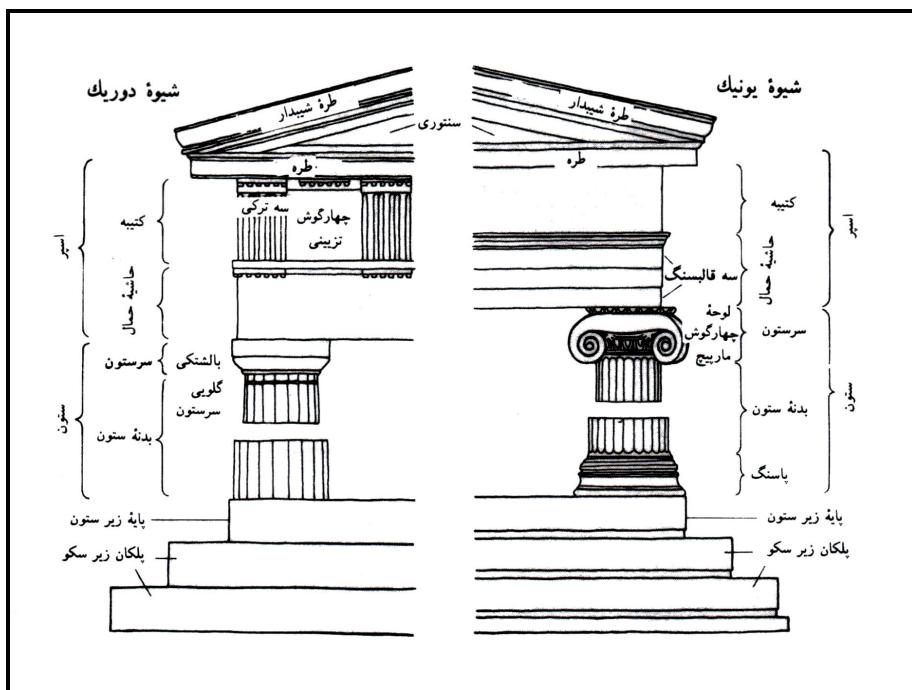

تصویر ۶۵: معبد دور ستونی یونان

یونانی ها همواره سیستم تیر و ستون را در معماری خود بکار بردند و از شکل طاقی و قوسی در بعضی جاهای به عنوان تزئینات استفاده می کردند. اکثر معابد از جنس چوب بود که بعدها از سنگ نیز استفاده کردند و اکثراً درهای معابد را از جنس برنز می ساختند.

۱.۷۱ اُردرهای معماری یونان

نظام ساختمانی یونان باستان بر اساس سیستم ستون هایی که در معابد آن به کار می روند ، شامل سه نظام یا اردر دوریک ، آیونیک و کورنتین است که دوریک و آیونیک از ابتدا در سرستون های معابد به کار رفته و اردر کورنتی ابتدا به عنوان سرستون یادبودی به کار رفت و بعدها بخاطر زیبایی به معابد راه پیدا کرد . (تصویر ۶۶)

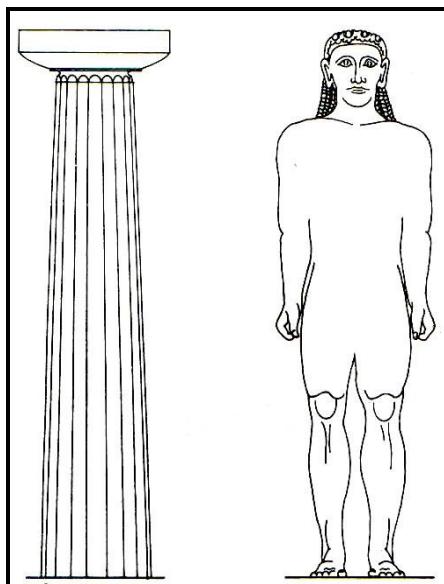

تصویر ۶۶: سیستم معابد دوریک (چپ) و آیونیک (راست) یونان

۱.۷۲ اردر دوریک

اردر دوریک ، این الگو بعنوان یک اردر خشن و نظامی مطرح است که در آن تناسبات مردانه به کار رفته است و اولین سبک پایه در معماری کلاسیک است . این ستون در بالا باریک و در قسمت پایین کمی پهن تر می شود .

نسبت های ستون ها در دوریک فرق می کند و نسبت فاصله ستون ها به هم ۱ به اعداد ۲ یا ۲/۴ یا ۲/۶ است و نسبت قطر به ارتفاع ۱ به ۸ می باشد . مسأله مهم دیگر ایجاد شیارهای قاشقی در تنہ ستون ها است . (تصویر ۶۷)

تصویر ۶۷: نظام دوریک یونان

۷۳. معابد مهم دوریک

الف - معبد پارتنون : یونانی ها شهرهای خود را بر فراز بلندی می ساختند و آن را پولیس می نامیدند که مشهورترین آنها آکروپولیس^{۷۶} است . در این مجموعه پرسپکتیو بیشتر در سایت مطرح است نه در آکس .

معبد پارتنون^{۷۷} نقطه اوج معماری دوریک است که در سایت آکروپولیس شکل گرفته بود و محلی فرهنگی مذهبی بوده است که به سال ۴۸۰ ق.م. به مناسبت پیروزی یونان به لشکر ایران ساخته شد و لی بعدها توسط ایرانیان آتش زده شد و به سال ۴۵۰ ق.م. توسط رهبری به نام پریکلس بازسازی شد . معبد پارتنون تا سال ۴۳۰ ق.م. که آتن سقوط کرد به عنوان مکانی مذهبی مورد استفاده بود . این معبد

76- Acropolis
77- Parthenon

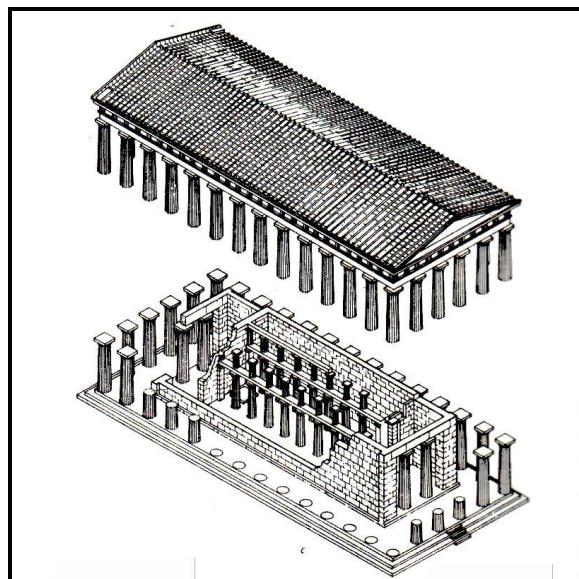
در دوره رنسانس به کلیسا تغییر کاربری یافت و در زمان ترکان عثمانی به مسجد تبدیل شد که در جنگ سال ۱۶۷۷ م به عنوان انبار مهمات مورد استفاده قرار گرفت و بخش هایی از آن تخریب شد. معماران آن ایکینیوس و کالیکراتس بودند و پیکره ها و حجاری های معبد پارتون توسط فیدیاس معمار و مجسمه ساز مشهور صورت گرفته است.

لازم به ذکر است در این معبد هر دو اردر دوریک و آیونیک به صورت ترکیبی زیبا با هم به کار رفته اند و سطح کلی رواق های جانبی اندکی تقعیر دارند. (تصویر ۶۸)

تصویر ۶۸: معبد پارتون آتن

ب - معبد هِرا (I): این معبد که به سال ۵۵۰ ق.م در جزیره سیسیل ایتالیا که مستعمره یونان در آن زمان بود ساخته شد و اولین معبد دوریکی بود که تمام اصول مربوطه را رعایت کرده است. به دلیل تشابه این معبد با باسیلیکاهای رومی باسیلیکای پائستوم نیز گفته می شود و در محور اصلی آن یک ردیف ستون خوش تراش قرار دارد. به دلیل مقاومت بیشتر بنا بالشتک بین سرستون ها و شاه تیرها را بزرگ برداشته اند. همانطور که می بینید سقف معبد هرا(I) فرو ریخته است. معبد هرا به همراه ۱۹ معبد دیگر در دره معابد آگر و جتوی سیسیل قرار دارد که این سایت در سال ۱۹۹۷ م توسط یونسکو به عنوان میراث جهانی بشریت ثبت گردیده است. (تصویر ۶۹)

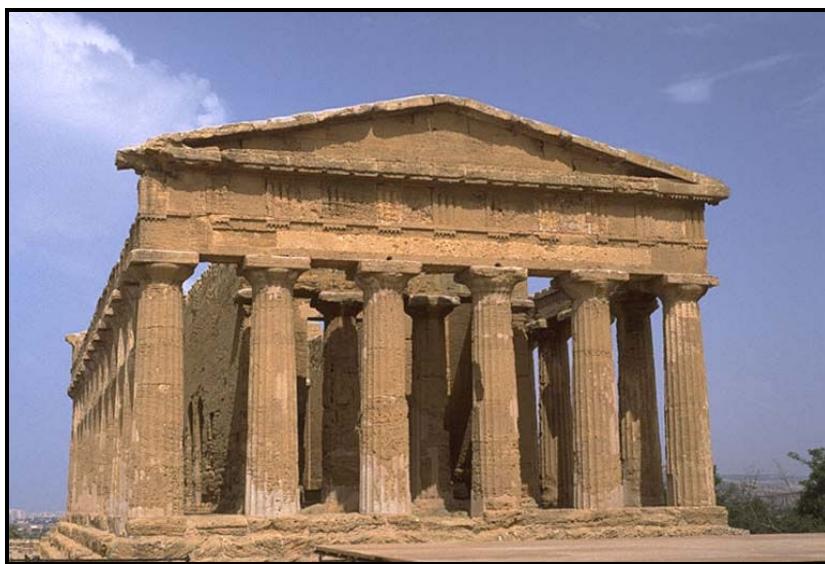
تصویر ۶۹: شکل اولیه باسیلیکای پائستوم ایتالیا

ج - معبد پوسایدون : این معبد که معبد هرا (II) نیز نامیده می شود در ۴۶۰ ق.م در کنار معبد هرا (I) و با دو ردیف ستون در محور اصلی ساخته شده است. در شکل باسیلیکای پائستوم در جلوی معبد پوسایدون قرار دارد. (تصویر ۷۰)

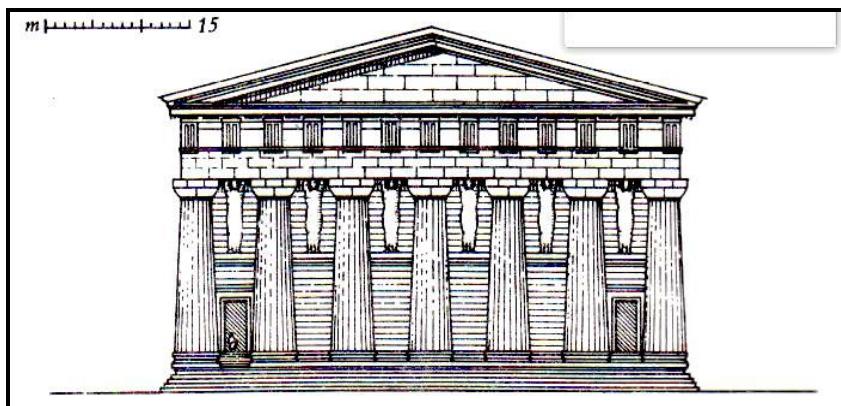
تصویر ۷۰: باسیلیکا در جلو و معبد پوسایدون در عقب راست دیده می شود.

۵ - معبد کنکورد : این معبد نیز در آگروجنتو سیسیل قرار دارد و به سال ۴۳۰ ق.م ساخته شده ، شباهت بسیار زیادی با معبد هرا (III) دارد ولی مقصوده این سالمتر است . این معبد دارای تناسبات طریفتری از معبد هرا است و ستون هایش باریک و کشیده تر هستند . (تصویر ۷۱)

تصویر ۷۱: معبد کنکورد که شباهت بسیار زیادی با معبد پوساپیدون دارد .

۵ - معبد زئوس : در این معبد که در شهر المپیا و به سال ۴۶۰ ق.م ساخته شد ، شش ستون دوریک بکار رفته است . (تصویر ۷۲)

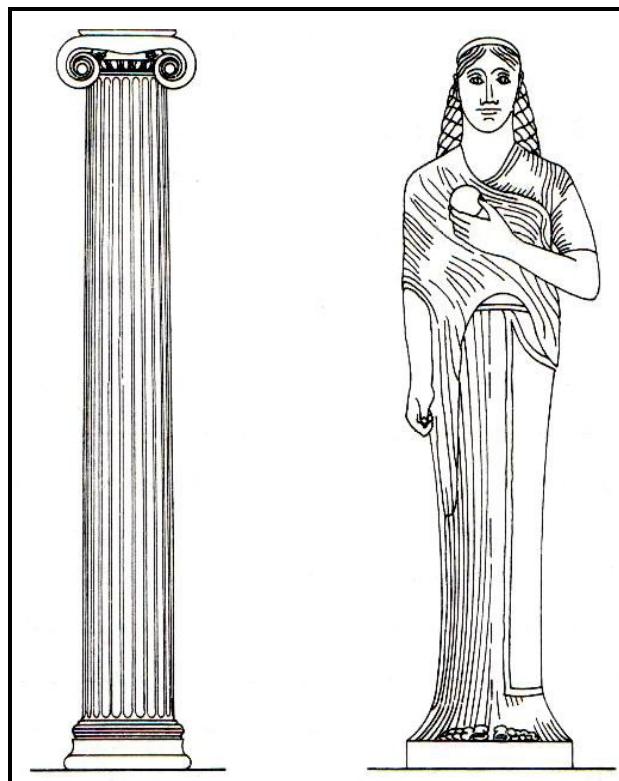

تصویر ۷۲: معبد زئوس

۱۷۴. در آیونیک

دومین اردری که بعد از دوریک بوجود آمد آیونیک بود که توسط آیونین ها ساخته شد . آیونین ها مهاجرانی از دریای اژه بودند که قومی با سیاست و بازرگان و نیز علاقمند به ریاضی و فلسفه بودند . این قوم توجه به زیبایی و تزئینات داشتند و از ترکیب ریاضی و حس زیبایی شناسی خود که متأثر از شرق بود سبک آیونیک را بوجود آوردند .

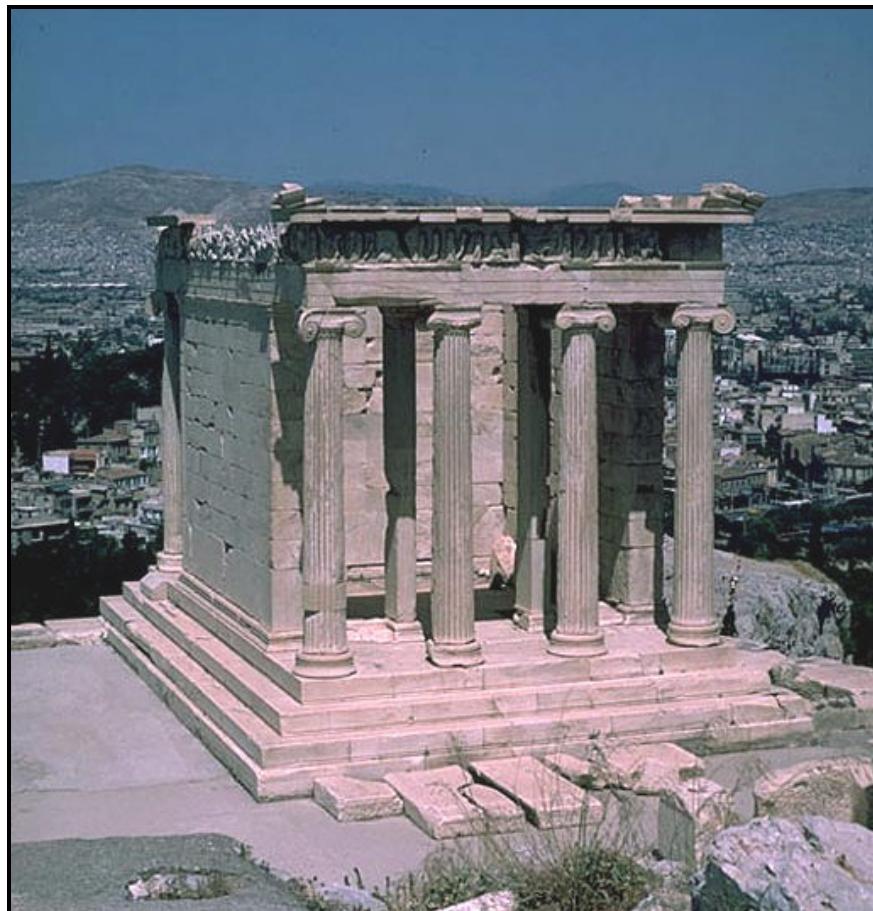
در این سبک ستون ها کشیده و باریکتر شدند و سرستون ها بصورت در هم پیچیده و با الهام از تنسابات اندام زن و آرایش گیسوان و یا پوسته حلوونی صدف دریایی بصورت مارپیچ ساخته شدند . آنابلمان و آرشیتریبو با جزیيات و تزئینات بیشتری کار می شدند و کم و بیش متأثر از معماری مصر هم بود و تنسابات عرض به ارتفاع ستون ۱ به ۹ یا ۱۰ می رسد . (تصویر ۷۳)

تصویر ۷۳: نظام آیونیک یونان

۷۵. معابد مهم آیونیک

الف - معبد آتنا نایک : این معبد به سال ۴۲۰ ق.م ساخته شده و دارای محور تقارن بوده که با استفاده از صفحه (سکو) دارای اختلاف سطح بالاتری از محوطه سایت خود بود و در آن به نور پردازی توجه خاصی شده بود . این بنا که متعلق به الهه پیروزی بود کهن ترین معبد آیونیکی است که توسط یونانی ها ساخته شد ، زیرا معابدی که در شهرهای دلفی و المپیا ساخته شده بودند کار جزیره نشینان اژه بود . (تصویر ۷۴)

تصویر ۷۴: معبد آتنا نایک در آکروپولیس

ب - معبد ارختئوم : این معبد که ارکتیوم نیز گفته می شود به سال ۴۲۰ ق.م ساخته شده و در ضلع جنوبی آن رواقی با ستون هایی انسانی به شکل مجسمه شش دوشیزه ایستاده وجود دارد و سقف روی آنها سوار است که به رواق دوشیزگان معروف است . به طور کلی به ستون های زن پیکر ، کاریاتید و به ستون های مرد پیکر ، اطلس می گویند .

احتمالاً ساخت بنا براساس نقشه تصویب شده پیش نرفته است چون به نظر می رسد که قرار بوده رواق های جانبی (شمالي - جنوبی) در وسط دیوارهای ساده و طولانی معبد قرار بگیرند . (تصویر ۷۵)

تصویر ۷۵: رواق دوشیزگان ارختئوم در آکروپولیس

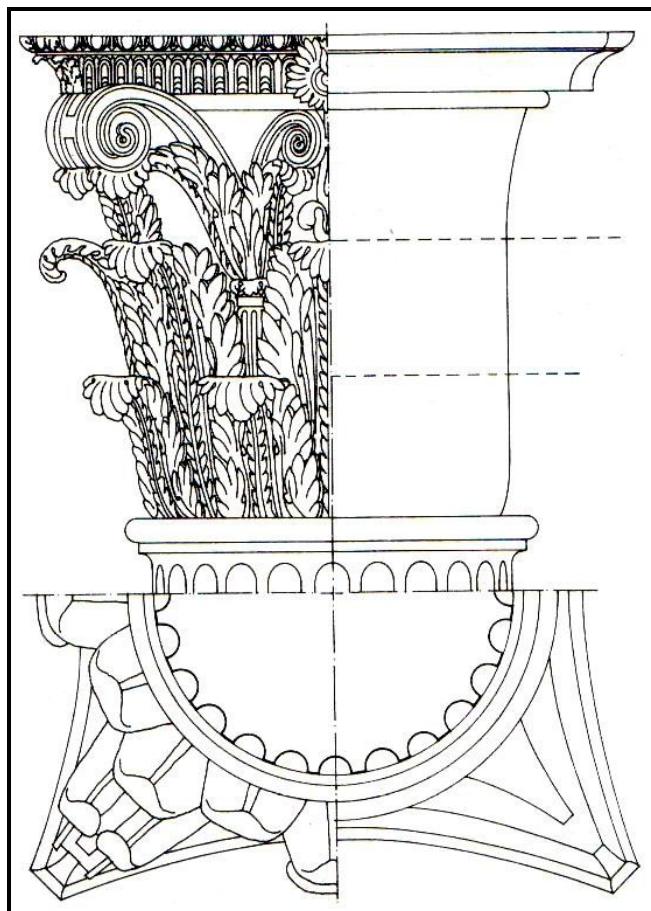
۷۶. اردر کورنتین

در یونان تحولاتی پس از شکست از ایرانیان بوجود آمد . از جمله این تحولات ، ظهرور اسکندر مقدونی و جنگ های پس از آن بود .

بعد از جنگ سال ۳۳۵ ق.م شرایط اجتماعی یونان تغییر کرد و رقیب دیرینه یونان یعنی آتن شکست خورد . همچنین طبقات مختلف اجتماعی در یونان شکل گرفتند و آموزش نظامی در یونان مطرح شد . کسانی که در هنر کار می کردند دست به نوآوری زدند و کم کم از ایده های

کلاسیک جلوتر رفتند و شاخه های مختلف تخصصی بوجود آمد ، در این دوره سنت های قدیمی رو به تغییر و تحول نمود .

به سال ۳۳۵ ق.م برای اولین بار پایه ای از آهک که ستونی ۲۵ الی ۳۰ متری روی آن قرار گرفته بود به عنوان اولین طرح کورنی مطرح شد و بعدها به عنوان سر ستون کورنی به معماری معابد راه یافت . در واقع فرم این سر ستون به شکل مارپیچ آیونیک به اضافه تزئینات گل و گیاه آکانتوس و یا برگ گیاه کنگر بود . (تصاویر ۷۶-۷۷)

تصویر ۷۶: نظام کورنی

تصویر ۷۷: ستون یادمان به شیوه کورنئی

۷۷. بناهای مهم کورنیین

الف - موسولئوم : موسولوس حاکم سرزمین ایرانی کاریا بود که در هالیکارناسوس ترکیه واقع است . این مقبره که به نام صاحبش موسولئوم نامیده می شود یکی از عجایب هفتگانه بود . (تصویر ۷۸)

تصویر ۷۸: مجسمه موسولوس

ب - معبد آپولون: معبد آپولون در دیدوما نزدیک میلتوس ترکیه واقع است که به سال ۳۱۳ ق.م ساخته شد . این معبد آیونیک دورستونی بر روی پایه ای با هفت پله واقع است . (تصویر ۷۹)

تصویر ۷۹: معبد آپلو

۷۸. دوره هلنی

این دوره بعد از مرگ اسکندر به سال ۳۲۳ ق.م شروع شد . در این دوره کم کم سبک معماری سنتی یونان کنار گذاشته می شود و استفاده از ایده های جدید در معماری کلاسیک یونان رواج می یابد که در واقع دوره انتهایی معماری یونان است .

در دوره هلنی اردری بنام کورنتی مطرح شد که درابتدا سرستون نبود بلکه به صورت سکوی یادمان دسته ای از نوازنده‌گان موسیقی بود و به دستور لوسی کراتس رهبر گروه ارکستر ، به مناسب برنده شدن گروهش در مسابقه آوازخوانی یونان در یکی از میادین شهر آتن نصب گردیده بود .

(تصویر ۸۰)

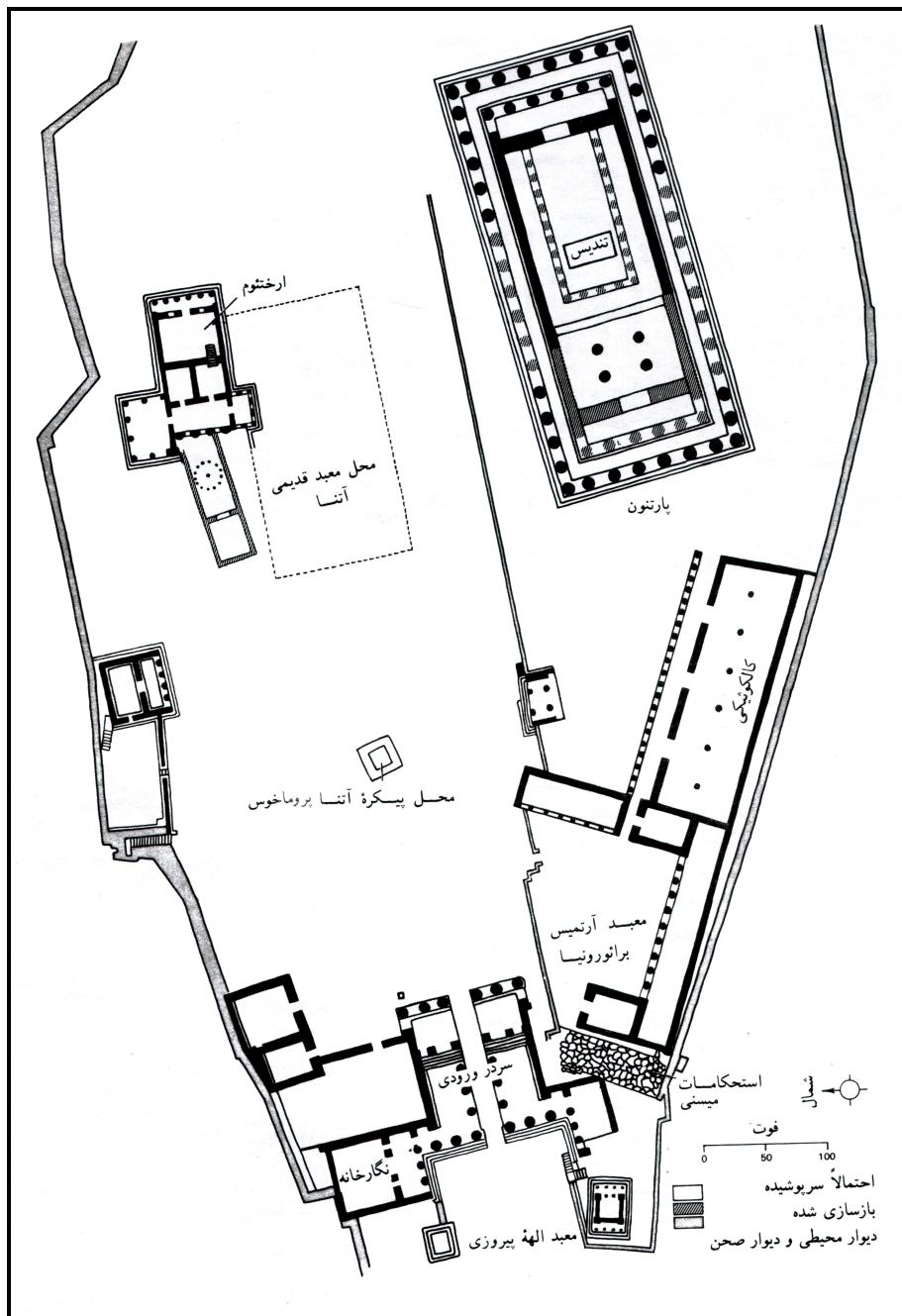
تصویر ۸۰: مذبح زئوس یا معبد پرگاموم

۷۹. آکروپولیس

یونانیان شهرهای خود را بر فراز بلندی می ساختند و به این شهرها پولیس^{۷۸} می گفتند ، کمال رشد و تکامل معماری کلاسیک یونان در مجموعه ساختمان هایی ظهر می کند که بر تپه مشرف به شهر آتن به نام آکروپولیس یا تپه مقدس بنا شده اند .

مجموعه آکروپولیس که از زمان میسینیان^{۷۹} به بعد ، صورت قلعه مستحکمی به خود گرفته بود ، در سال ۴۸۰ ق.م. به دست ایرانیان در جنگ ویران شد . در اواخر قرن پنجم قبل از میلاد ، هنگامی که آتن بار دیگر به قدرت رسید ، بناهای آکروپولیس به رهبری پریکلیس احیاء و بازسازی شدند . بزرگترین بنای این مجموعه معبد پارتون است که از مرمر سفید و بر بلندترین نقطه آکروپولیس بنا شده است . پارتون مظہری کامل و تکامل یافته از معماری به سبک دوریک است که با اعتدال و ظرافت بیشتری نسبت به آثار قبلی جلوه گری می نماید . (تصویر ۸۱)

78- Polis
79- Mycene

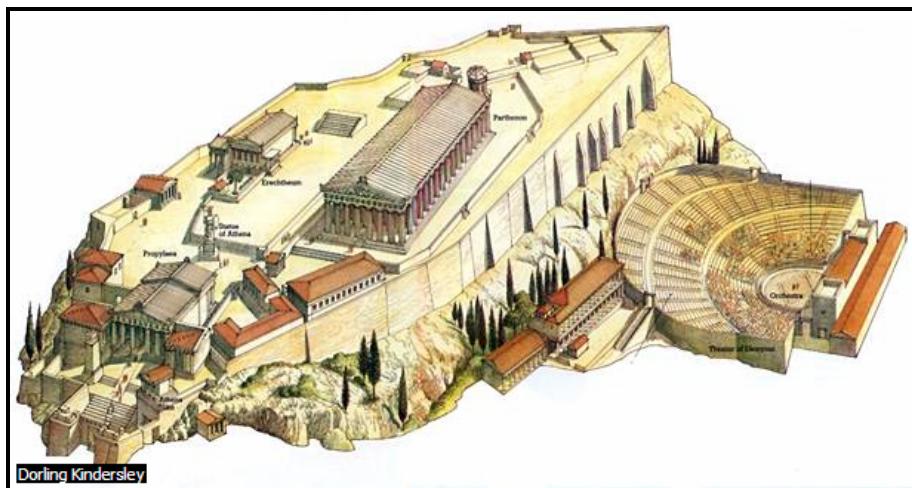

تصویر ۸۱: سایت آکرپولیس

پارتون تازه ساخته شده بود که پریکلس رهبر شهر فرمان ساختن دروازه یا سردر ورودی آکروپولیس را صادر کرد.

معمار منسیکلس^{۸۰} در سال ۴۳۷ ق.م ساختمان دروازه را بر انتهای غربی تپه آغاز کرد و با قدرتی تمام توانست معبّر صخره‌ای و سخت را به صورت ورودی باشکوهی درآورد.

ظاهر بنای این دروازه شباهت زیادی به نمای معبد پارتون دارد، با این تفاوت که فاصله دهانه میانی ستون‌ها برای عبور و مرور بیشتر است. جناح شمالی شامل نگارخانه‌ای بوده و این نخستین موردی است که مشاهده می‌شود مکانی به منظور نمایش دادن پرده‌های نقاشی تهیه شده بود. شهر آتن با توجه خاصی که به فرهنگ اژه‌ای داشت، از همان اواسط قرن ۵ ق.م به بعد، شیوه آیونیک یونان شرقی را پذیرفت. (تصویر ۸۲)

تصویر ۸۲: آکروپولیس

۸۰. مرکز شهری

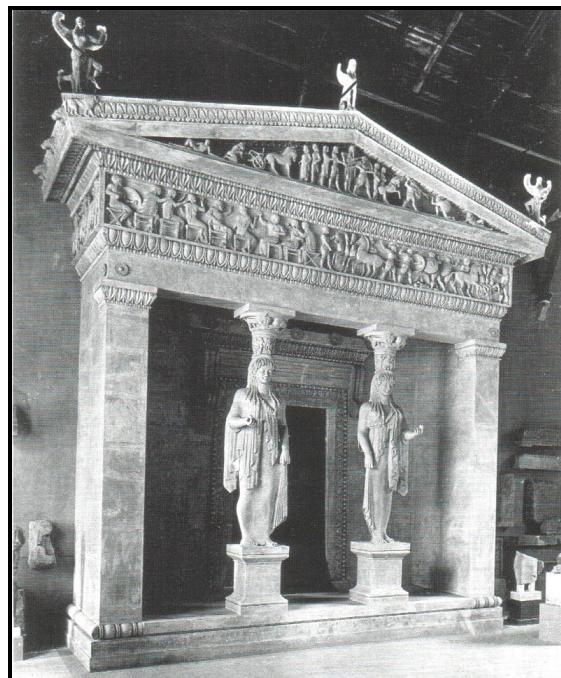
مرکز شهری یونانی را آگورا^{۸۱} می‌نامیدند که محل تشکیل اجتماعات سیاسی و شهری بود و تمام فعالیت‌های آتن در آنجا شکل می‌گرفته است.

80- Mnesicles
81- Agora

آگورا دارای دو محور اصلی یا قطر بوده است که آن را به آکروپولیس وصل می کرد . آگورا در واقع فضای چهار گوشی بود و بخشی که در آن اهمیت داشت رواق هایی با نام لاتین استوا بود ، که به یکی از سه شکل : U - L - I بودند . استوا^{۸۲} محل تجمع افراد بود و کلاس های درس اشخاصی مانند : فیثاغورث و دیگر فیلسوفان یونان در آن برگزار می شد . تجمع های سیاسی ، فرهنگی و حتی ضیافت ها در استوا انجام می گرفت ، که بعدها این عملکردهای استوا در روم به داخل باسیلیکا منتقل شد .

۸۱. گنج خانه

گنج خانه بنایی دولتی و یا خصوصی بودند ، که برای یادبود و نگهداری اشیاء اهدایی در کنار معابد ساخته می شدند . این بنا متشکل از یک اتاق دارای رواقی با چند ستون بود ، که بهترین نمونه آن گنج خانه سیفونوسی ها در دلفی و المپیا است . (تصویر ۸۳)

تصویر ۸۳: گنج خانه سیفونوسی ها در دلفی

۸۲. تولوس

معماری یونان در راستای باورهای دینی و در ساخت معابد متجلی گشت . از نظر تزئینات برخلاف معابد مصری که به درون می پرداختند ، به بیرون معابد و نماسازی برجسته سنگی به ویژه در ستوری ها می پرداختند .

این معابد همیشه فرم مستطیلی نداشتند و گاهی دایره ای شکل هم بودند . معابد دایره ای شکل را تولوس گویند و در واقع از ستون هایی که دور یک اتاق دایره ای شکل تعییه می شدند به وجود آمده اند و معمولاً پوشش سقف گنبدی شکل بود . در ساخت تولوس از هر سه نظام یونانی استفاده می گردید .

تولوس های شهر دلفی ، آتن ، اپیداروس و پیرنه از مشهورترین نمونه ها هستند که گاهی هم محل تجمع شورای ۵۰ نفره ای به نام پریتانی بود . (تصویر ۸۴)

تصویر ۸۴: تولوس آپلو در دلفی

۱.۸۳. دئون

ادئون بنای کوچکی بود که برای برگزاری مراسم و محافل ادبی ساخته می شد . این بناها را گاهی سالن های ساز و آواز نیز می نامیدند که دارای پلان دایره و یا مربع بودند و همیشه مسقف بودند . اطراف ادئون را ستون هایی احاطه می کردند که گاهی ستون ها به صورت نیم دایره در دیوار تعییه می شدند .

۱.۸۴. قربانگاه

قربانگاه یا مذبح ، در ساده ترین شکل ، شبیه به اجاقی بود که بر روی صفحه یا سکویی بلند از سنگ ساخته می شد و در داخل آن حیوانی که جهت قربانی کشته شده بود ، سوزانده می شد تا دود آن به سوی خدایان که در آسمان نظاره گر انسان ها بودند ، متصاعد گردد . چون مراسم مذهبی مهم با اهداء قربانی به خدایان شروع می شد ، بنا براین مذبح معمولاً در مقابل درب ورودی معابد ایجاد می گردید .

۱.۸۵. وضع سیاسی آتن

آتن ، اولین مکان غربی بود که در آن سیستم دموکراسی ایجاد گردید و دارای سه شورای مهم بود: دکلسیا ، بوله ، پریتانی .

الف - دکلسیا: شورایی بود که تمام شهروندان یونان را شامل می شد .

ب - بوله: هیئت ۵۰۰ نفری که محل تجمع شان بولوتارین بود .

ج - پریتانی : هیئت ۵۰ نفری که هرماه از بین بوله ها انتخاب می شدند و در مکانی به نام تولوس تجمع می نمودند که یکی از تولوس های معروف در پیرنه است .

۱.۸۶. تئاتر یونانی

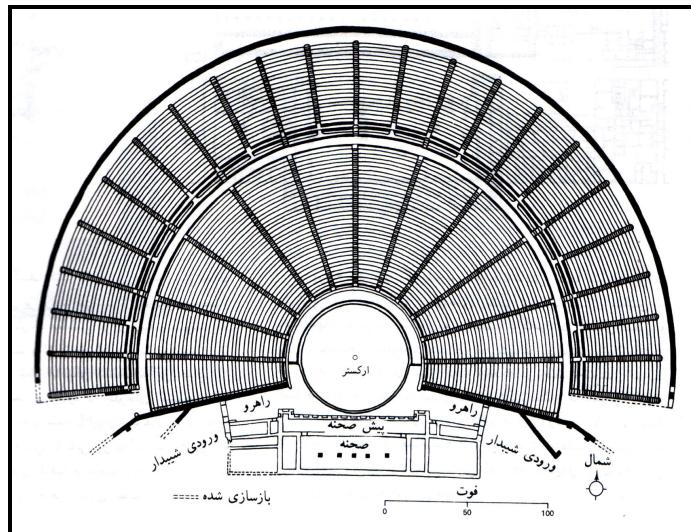
بولوتارین ها مبنای تئاترهای یونانی هستند که در شب طبیعی تپه بصورت سکوهایی ساخته می شدند و شامل فضاهای زیر بودند:

۱- سن: سن یا صحنه نمایش ، که محل هنرمندان بود .

۲- سکو : سکو که U شکل بوده ، برای تسلط بهتر بینندگان بر سن به شکل نیم دایره ساخته شده بود و بعدها برای استفاده عامه مردم ، در شیب طبیعی تپه ها این سکوهای را ساختند .

۳- پله ها : پله ها که جهت دسترسی تماشاچیان به سکوها ساخته شده بودند .

یکی از مشهورترین این تئاترها **اپیداروس** نام داشت ، که مسئله آکوستیک و صوت رسانی در آن به خوبی حل شده بود . (تصاویر ۸۵-۸۶)

تصویر ۸۵: تئاتر اپیداروس

تصویر ۸۶: تئاتر یونانی

۸۷. اصول طراحی شهری یونان باستان

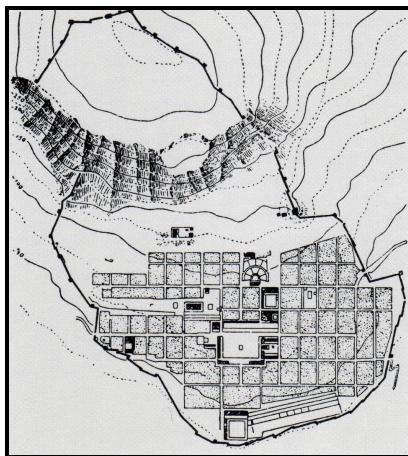
یونانیان اولین قومی بودند که تحت تاثیر فلسفه خرد گرایانه و هنرمندانه قوی ، شهر های خود را بنا کردند و اصول شهرسازی یونان ، برای نخستین بار توسط هیپو دلموس که از فیلسوفان بزرگ عصر خود بود ، با تأکید بر نظریات ارسطو به صورت زیر بیان گردید:

- ۱- شهر باید از چندین خیابان اصلی که با زاویه قائمه یکدیگر را تفکیک می کنند ، تشکیل شود .
- ۲- چهار گوشه هایی که حاصل می آیند به صورت یک شبکه عمود بر هم و مربع شکل باشند .
- ۳- خانه ها باید در داخل بلوک های مربع شکل ساخته شوند .
- ۴- ساختمان های عمومی در محل هایی که به دور از تردد زیاد هستند ، ساخته شوند .
- ۵- پلان شهر با عوارض عمومی همخوانی داشته باشند .

می بینیم این نوع تفکر خرد گرایانه وقتی با هندسه خالص پیوند می یابد اساس شهرهای شترنجی را پایه گذاری می کند ، که در شهر های میلتوس به سال ۴۸۰ ق.م و شهر پیرنه رعایت گردیده است .

در شهر میلتوس یک سری شبکه های شترنجی بوجود آورده بودند که به علت وجود عوارض طبیعی زمین شهر به سه بخش مختلف تقسیم می شد و هر بخشی گسترش خاص خود را داشته است و اتصال آنها توسط یک سری دسترسی هایی بود و آگورا به طور مشترک بین سه بخش قرار می گرفت . در شهر پیرنه شش محور اصلی تعییه شده بود و خیابان ها عمود بر هم واقع شده اند و شهر به صورت تراس بندی در آمده است که بر روی این تراس بندی اصول کلاسیک یونان را پیاده نموده اند .

(تصویر ۸۷)

تصویر ۸۷: شهر پیرنه

اِتروسک و روم باستان

اتروسک‌ها اقوام مهاجر دیگری از دنیای کهن بودند که در آغاز هزاره اول قبل از میلاد به طرف شبه جزیره ایتالیا کوچ کرده و در منطقه‌ای که توسکان یعنی سرزمین توسک‌ها یا اتروسک‌ها نامیده شده است سکنی گزیدند.

اتروسک‌ها در این منطقه شهرهایی تشکیل دادند و غالباً اوقات را در سنتیزه جویی با یکدیگر به سر می‌بردند. دولت شهرهای اتروسک از اوایل قرن هفتم تا پنجم قبل از میلاد به اوج قدرت خود رسیدند و به رقابت با شهرهای یونان برخاستند. نیروی دریایی آنان مدتی بر مدیترانه غربی استیلا داشت و حتی شهر روم نیز نزدیک به یک قرن در زیر سلطه شاهان اتروسک ماند، تا اینکه جمهوری روم در قرن ۵۱۰ قبل از میلاد تاسیس یافت. در آن زمان پادشاهان اتروسک نخستین دیوار دفاعی را گردآوردند هفت تپه روم بر پا ساخته بودند و معبد اصلی شهر را بر تل کاپیتولینه بنا نهاده بودند.

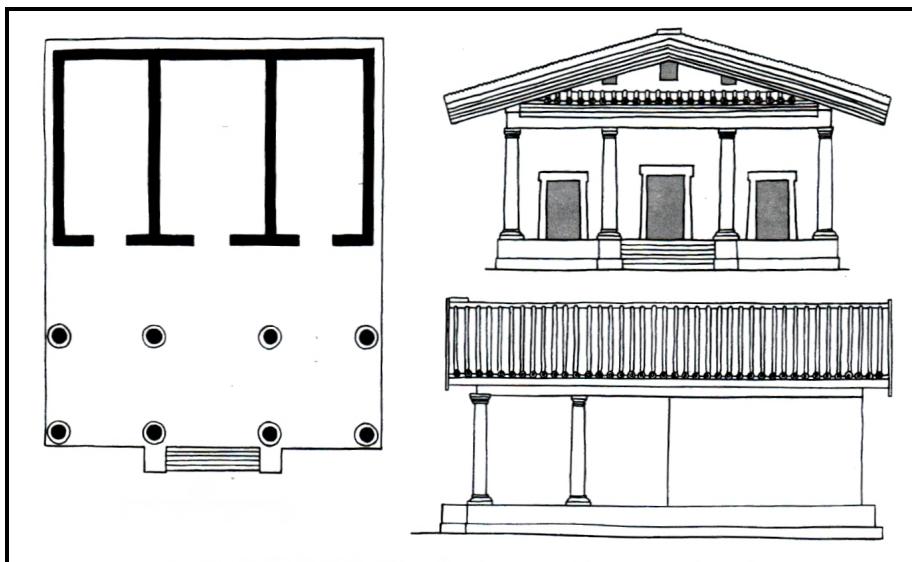
از قرن پنجم قبل از میلاد به بعد شهرهای اتروسک یکی پس از دیگری بدست رومیان افتاد و حدود قرن سوم قبل از میلاد کلیه آن شهرها استقلال خود را از دست دادند. معماری اتروسکی توانست در طول تاریخ خود ابتدا تحت تاثیر هنر یونان و سپس با روشنی مستقل به هویتی مشخص دست یابد.

۸۸. معابد اتروسک

آنچه از مدارک به دست آمده بر می‌آید معابد اتروسکی معمولاً از چوب و بر سکوی سنگی بلندی بنا می‌شدند. طرح عمومی بنایها شباهتی کلی به معابد ساده یونانی داشتند. سکوی سنگی زیر بنا هم عرض مقصوره و فقط با یک پلکان جنوبی به سطح زمین مرتبط بود. در بالای پلکان، ایوان

ورودی عریضی با دو ردیف ستون چهار تایی در دو طرف قرار می گرفت که به مقصوره یا تالار اصلی معبد می پیوست . مقصوره معمولاً به دلیل اعتقادات مذهبی اتروسک ها به خدایان سه گانه به سه قسمت مجزا تقسیم می شد .

ترئینات بنا ابتدا مشتمل بود بر لوحه های منقوش از گل پخته که سطح حاشیه باربر و لبه های بام را پر می ساختند . پس از سال ۴۰۰ قبل از میلاد گاهی نیز گروه پیکره های درشت اندامی از گل پخته برای آرایش سنتوری بالای رواق ورودی بکار گرفته می شد . یکی از اولین نمونه های معابد اتروسکی با پیکره های بزرگ معبد آپولون در شهر ویی نزدیک روم است . (تصویر ۸۸)

تصویر ۸۸: معبد اتروسکی سه بخشی

۸۹. نظام توسکان

در توالی معمول نظام ها ، نظام توسکان در رتبه اول قرار می گیرد چون دارای پهن ترین ستون است . ممکن است دچار این اشتباه شویم که نظام توسکان شاخه ای از نظام دوریک است ولی در نخستین سال های جمهوری روم ، پیش از آن که ارتباط نزدیکتر رومیان با مهاجر نشینان یونانی در جنوب جمهوری ، معماری رومی را در رده سه گانه اصلی کلاسیک سنتی قرار دهد ، این نظام به

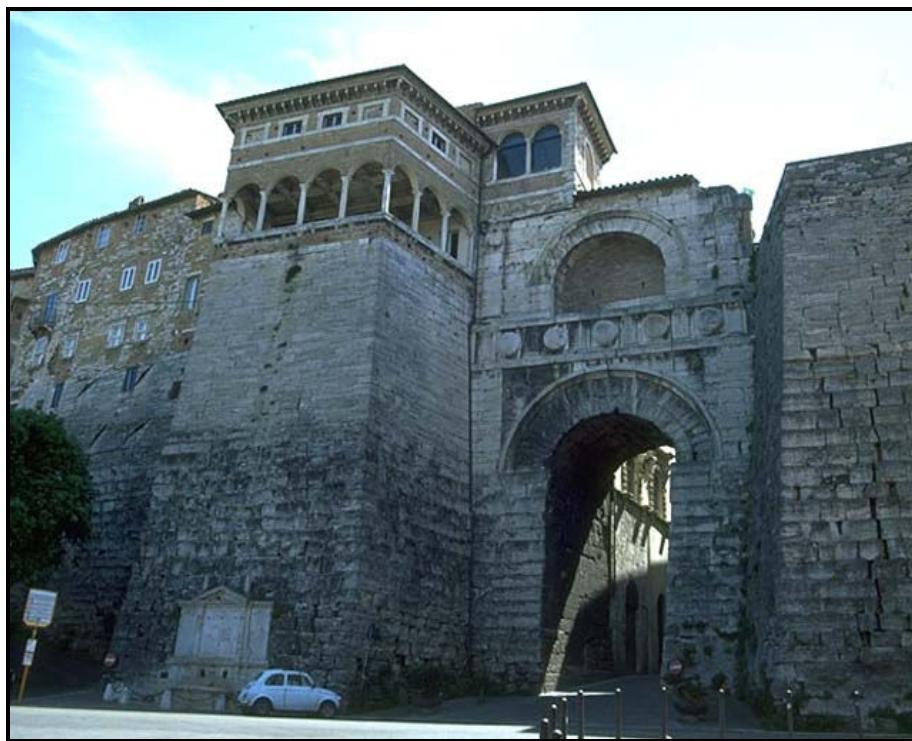
کار برده می شد . بر اساس شواهد موجود نشانه های اولین معابد رومی یا اتروسکی مربوط به ۱۵۰ ق.م است .

نظام توسکان برای اولین بار ، در قرن اول ق. م توسط معمار مشهور رومی ویترویوس که در زمان امپراتوری آگوستوس زندگی می کرد به عنوان یک گونه افزوده به نظام های دوریک ، آیونیک و کورنیتی و به تقلید از مؤلفان یونان باستان مطرح شده است . ویترویوس معماری بود که کارهای کمی به وی ارجاع می شد و برای این که نشان دهد معمار ماهری است ، ده کتاب در باب معماری نوشت . به نظر ویترویوس در هر ساختمان باید سه اصل سازه ، عملکرد و زیبایی رعایت گردد و یک معمار باید به دو علم معماری و فلسفه آن مسلط باشد تا با استفاده از اصول معماری ساختمان محکمی بسازد و با استفاده از اصول فلسفی حرفی برای گفتن داشته باشد که در واقع کانسپت طرح است . وی همچنین نظریه مرد ویترویوسی را که می تواند در دایره یا مربع گنجانده شود را مطرح می کند و بدین گونه می خواهد تنشیات هندسی و ابعاد انسانی را وارد معماری کند . نظام توسکان تداوم کاربرد و شکلی را که پس از رنسانس یافت مدیون نوشه های ویترو ویوس در قرن اول میلادی است . این نظام به خاطر پهن بودن ستون گاهی هویت انسان روستایی و ورزشکار را به خود می گیرد . در نظام توسکان ارتفاع ستون به قطر آن دارای تنشیات ۷ به ۱ است که از دوریک نیز پهن تر می باشد .

۹۰. دروازه آگوست

بنا به گفته نویسندهای رومی ، اتروسک ها استادان فنون معماری و شهر سازی بوده اند . یکی از بنا های بسیار معروفی که از معماران اتروسکی بر جای مانده دروازه آگوست متعلق به قرن دوم قبل از میلاد در شهر پروجاست . در میان دو برج قطور جانبی قرار گرفته و مقداری تو نشسته است . دهانه بلند دروازه به طاقی یا هلالی نیم دایره ای منتهی می شود که میان قاب بندی اند که بر جسته ای جا افتاده است . بر بالای آن طارمی بندی خاص با نقوش بر جسته ایجاد شده است . بر روی این طارمی در گاه هلالی شکلی قرار دارد که در دو طرفش دو شبه ستون بلندتر نصب شده اند . قالب سنگ های کنار یکدیگر در هلالی های نما به نحوی تراشیده شده اند که با قرار گرفتن اصلاح جانبی در امتداد شعاع دایره و ضلع کوچکتر به سوی مرکز آن ، خود به خود ایجاد قوس نمایند .

سابقه تاریخی قوس و طاق گهواره‌ای، در واقع به حدود ۲۷۰۰ سال قبل از میلاد می‌رسد که توسط مصریان برای ساختن مقابر زیر زمینی و در مقیاسی کوچک به کار گرفته می‌شد. با این تفاوت که مصریان کهن در آن عصر، طاق قوسی را در معماری با عظمت معابد به کار نمی‌گرفتند. قوس واقعی در اوایل هزاره اول قبل از میلاد در بین النهرین و ایران برای ساختن دروازه‌های شهر به کار می‌رفت. یونانیان نیز از قرن پنجم قبل از میلاد به بعد بر اصول فنی دهانه‌های قوسی شکل واقف بودند، ولی آنان همانند مصریان طاق قوسی را ندرتاً و منحصراً در بناهای ساده یا ساختمان‌های زیر زمینی به کار می‌بردند. اهمیت تجربه معماران اتروسک در این است که برای اولین بار، طاق قوسی را در دروازه آگوست همراه با عناصر و اجزاء شیوه‌های معماری یونانی در هم آمیختند و مجموعه ساختمان واحد و معظمی را بوجود آوردن. مهمتر اینکه بدین ترتیب راه را برای معماران رومی در جهت بکار گرفتن هلالی و تجربه آن در بناهای مختلف باز نمودند و در یک کلام اتروسک‌ها استادان مسلم طاق و قوس در غرب بودند. (تصویر ۸۹)

تصویر ۸۹: دروازه آگوست در پروجا

۹۱. روم باستان

رومیان نخستین ملتی بودند که به مدون کردن کامل وقایع روز مملکت خود و ممالک همچوار پرداختند. آنان میراث بیکرانی از شعر و فلسفه، یادداشت هایی کوچک از وقایع روزمره و همچنین تعداد بسیاری از بنایهای مستحکم و پایدار در سراسر امپراتوری پهناور خویش از انگلستان تا بین النهرين و از اسپانیا تا رومانی بر جای گذاشتند. آنچه که از نوشته رومیان قدیم بر می آید، آنان برای هنر و معماری یونان تحسینی تواًم با ستایش بیش از اندازه قائل بودند. به نحوی که هنر زمان خویش را در مقایسه با گذشته درخشنان یونان، در حال انحطاط می یافتدند.

ابتدا پژوهشگران تحت تأثیرنوشته های رومیان نیز، هنر رومی را اصولاً همان هنر یونان در مرحله انحطاط آخرینش می دانستند و چیزی به نام شیوه رومی نمی شناختند، ولی امروزه هنر رومی جدا از معیارهای سنجش هنر یونان ارزیابی می شود و اعتقاد عمومی بر این است که، هنر یونانی در دست رومیان آراسته به خصایص رومی گردیده و شخصیتی کاملاً متمایز از هنر و معماری یونان به خود گرفته است. (تصویر ۹۰)

تصویر ۹۰: ماده گرگی که روموس و رومولس بانیان روم را شیر داد.

از آنجایی که امپراتوری روم جامعه ای پویا و فارغ از تعصبات ملی بود، خصوصیات هنری هر قوم و کشوری را به آسانی می پذیرفت و به هم می آمیخت، تا آنجا که می دانیم هنرمندان رومی از کلیه نقاط قلمرو پهناور و پراکنده روم می آمدند و جذب محیط مهماندوسیت روم می شدند. بدین

ترتیب تمدن روم و همراه آن معماری و هنر رومی عناصر بسیاری از تمدن های مصر ، ایران ، یونان ، خاور نزدیک و اتروسک را به خود منضم ساخت و جامعه ای پدید آورد که به طرز استثنایی مخلط و گشاده مرز بود . چنانکه مهر که در اصل ایزدی ایرانی بود ، از دیر باز به هیأت یک شهروند رومی در آمد و پرستشگاه های وی با شخصیتی کاملاً رومی در سراسر خطه امپراتوری روم بر پا شدند . حتی در ساختمان هر بنای منفرد رومی نیز مخلوطی از تمایلات مغایر در مجاور یکدیگر مشاهده می شوند ، بی آنکه هیچ یک از آنها بر دیگری چیزی داشته باشد . خصوصیت رومی واری با گشاده مرزی در فرهنگ رومی بیش از هر چیز دیگر در انتقال و حرکت تمدن از شرق به غرب و تکامل و نمو آن در غرب موثر بود .

۹۲. معبد فورتنا ویری لیس

معبد فورتنا ویری لیس با تناسب های ظریفی که در ستون های ایونیک و اسپر خود دارد ، نشانی از تأثیر معماری یونانی بر معماری روم دارد که این تأثیر به دنبال استیلای رومیان بر یونانیان آغاز شد .
(تصویر ۹۱)

تصویر ۹۱: معبد فورتنا ویری لیس در روم ، اوآخر سده دوم ق.م

ولی ابداعاتی از معماری اتروسک نیز در آن به چشم می خورد . از آن جمله پایه کرسی بلند ، رواق تو نشسته و مقصوره عریضی که ردیف ستون های جانبی معبد را به خود متصل ساخته است که از خصوصیات معماری اتروسک هستند .

از جانب دیگر در معماری روم بر خلاف معماری اتروسک ، مقصوره به سه بخش مجزا تقسیم نشده است . زیرا رومیان در معابد خود به فضای وسیع واحدی نیاز داشتند که علاوه بر جای دادن پیکره رب النوع ، غاییم جنگی را نیز در آن به نمایش بگذارند . این معبد نوع تازه ای از معماری معابد است که به فراخور نیازمندی های رومیان بوجود آمده بود .

۹۳. کولوسيوم

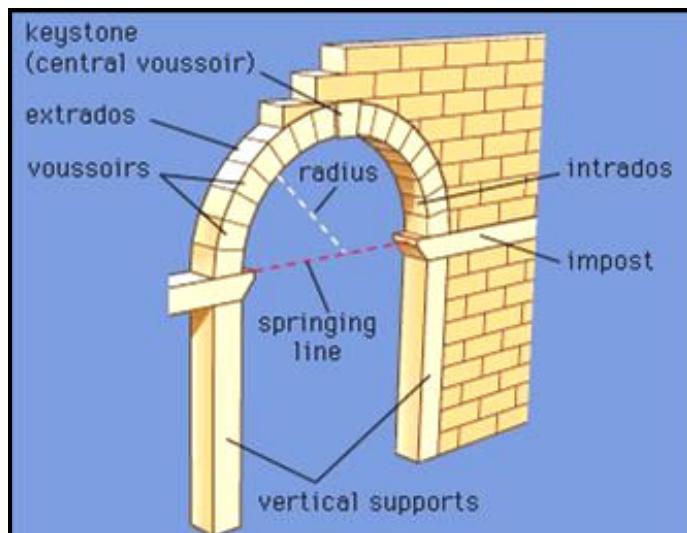
کولوسيوم یا کولیزیوم یکی از باشکوه ترین و عظیم ترین آمفی تئاترهای رومی است ، که شاهد فجیع ترین جنایات به شکل کشتار بردگان و مسیحیان بوده است . نبردهای خونین گلادیاتورها بر سر مرگ و زندگی یکی از سرگرمی های روزمره امپراتوران و اشراف رومی بوده است . (تصویر ۹۲)

تصویر ۹۲: کولوسيوم یا آمفی تئاتر وسپاسین ، ۷۲ تا ۸۰ م

کولوسئوم روزگاری بیش از پنجاه هزار تماشاجی را در خود جای می داده است . استخوان بندی بنا با کیلومترها راهروهای سرپوشیده و پلکان های طویل شاهکاری از فنون مهندسی و معماری در تأمین عبور و مرور آسان و بی مانع جمعیتی کثیر ، به داخل و خارج میدان ورزشی است . در بنای کولوسئوم هم طاق گهواره ای عادی و هم طاق مختلط یا متقاطع که از تداخل دو طاق گهواره ای با زاویه قائمه تشکیل می یابد ، به کار رفته است . سه شیوه کلاسیک یا سه نوع ستون یونانی بر حسب سنگینی ذاتی آنها به ترتیب بر روی یکدیگر جایگزین شده اند و ردیف چهارم به ستون رومی تخصیص داده شده است .

رومیان پیشرفت های جدید خود را در فنون معماری مغتنم شمرده و در زمینه های متفاوت فضا یابی به منعکس کردن این تجربیات پرداختند . طاق نصرت هایی که به افتخار و یادبود پیروزی ها برپا می شدند ، به نشانه و یادگارهای رومی تبدیل گشتند که در بیشتر شهر های امپراتوری روم همچنان پا بر جا ایستاده اند . تجربیاتی که رومیان از به کار بردن ساروج مخلوط با خرد سنگ در بنای ساختمان های سنتی و استفاده از هلالی و طاق های قوسی برای پوشش دهانه های بزرگ کسب کرده بودند ، آنان رابه مقام مهندسین و معماران تراز اول در سطح جهانی رسانید و به آنان امکان داد که برای نخستین بار در تاریخ معماری ، فضاهای وسیع سرپوشیده ای را بدون ستون های میانی در داخل ساختمان به وجود آورند . (تصویر ۹۳)

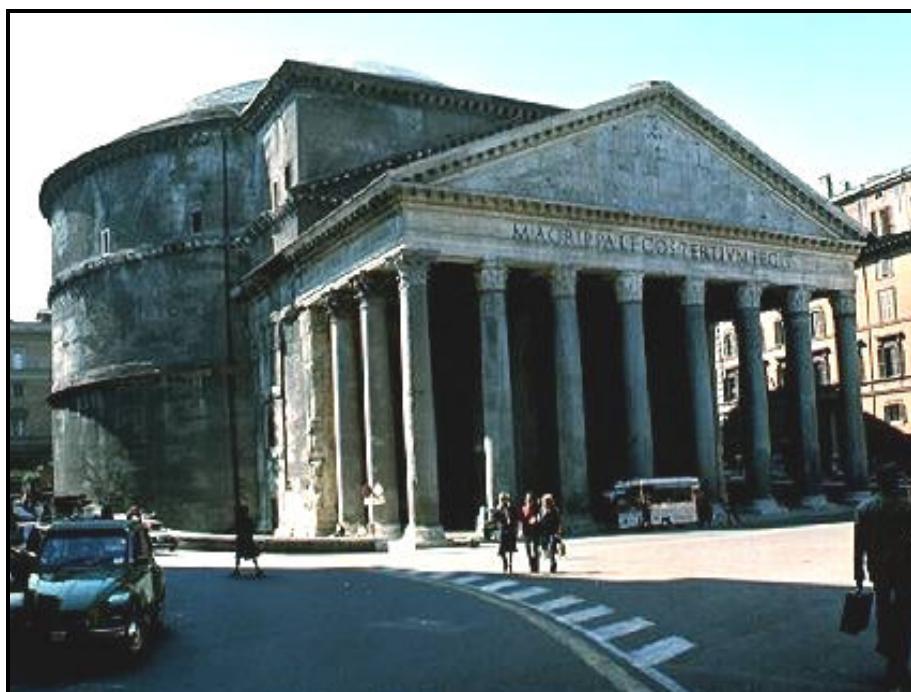
تصویر ۹۳: سنگ سر طاق Keyston

۹۴. پانتئون

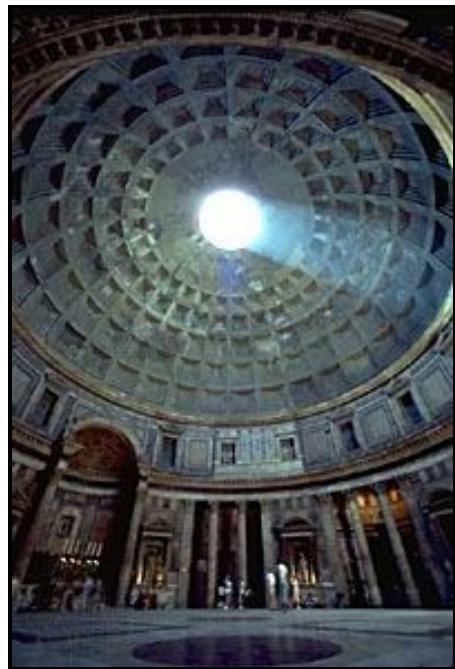
بنای مشهور پانتئون^{۸۳} در روم یکی از اولین و برجسته ترین نمونه های حاصل از این تجربیات است. امکانات مهندسی که رومیان باستان در احداث پل ها و یا مراکز اجتماعی خود یعنی حمام های بزرگ عمومی و چشمه های آب گرم تجربه کرده بودند، همراه با بنای پانتئون در خدمت معابد و معماری سنتی قرار گرفت.

منظره بیرونی پانتئون، استوانه بزرگی را نشان می دهد که به وسیله گنبدی با انحنای خفیف پوشیده شده و ایوان ورودی عمیقی در مدخل آن تعییه شده است.

درون معبد پانتئون، فضای گنبد دار با عظمتی است که بر خلاف آنچه که در انحنای خفیف گنبد از بیرون می نمایاند در داخل، نیم کره کامل گنبد بیننده را مسحور می کند. دهانه مدوری که در رأس گنبد باز شده نور فضای درونی را تأمین می کند. (تصاویر ۹۴-۹۵)

تصویر ۹۴: پانتئون نمای خارجی ، ۱۲۵ م

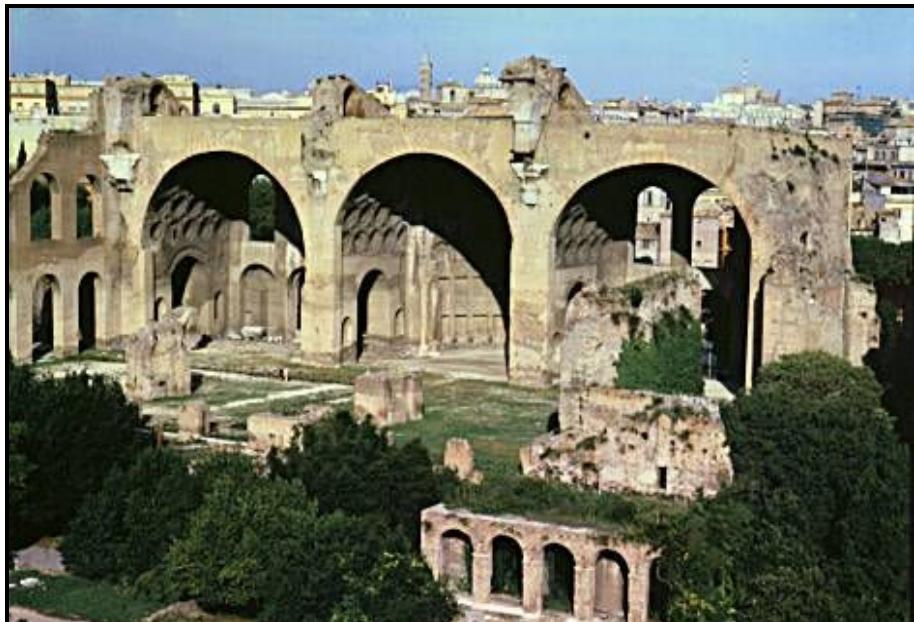
تصویر ۹۵: پانtheon نمای داخلی ، م ۱۲۵

۹۵. باسیلیکا

نمونه دیگری از بنای روم با فضای سر پوشیده وسیع باسیلیکا نام دارند . باسیلیکا یا تالار شهر یا دادسرا که گاهی بازیلیکا هم گفته می شود برای انواع فعالیت های شهری و سیاسی از جمله تشکیل دادگاه های امپراتوری مورد استفاده قرار می گرفت .

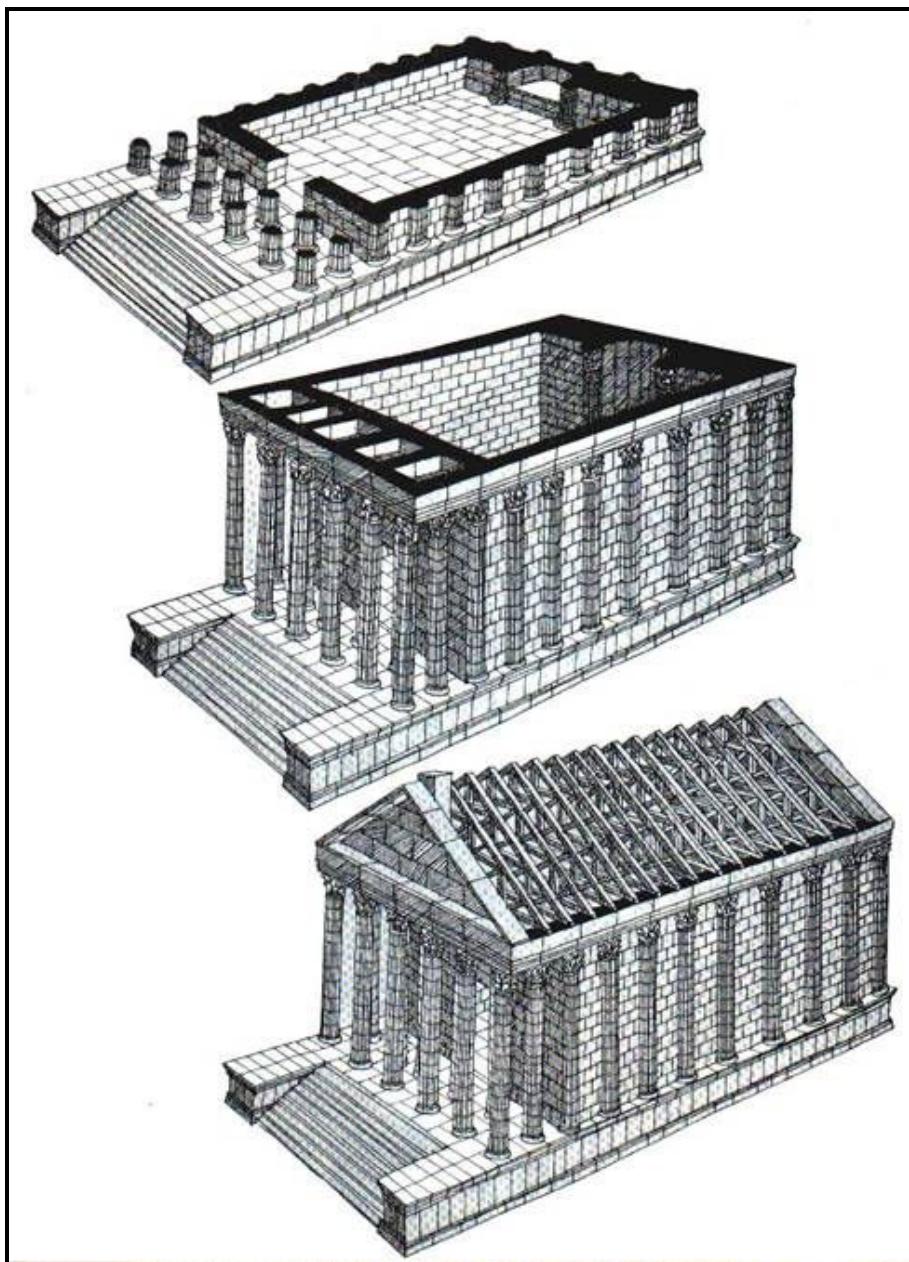
باسیلیکا در امپراتوری روم یکی از عالم بارز شهرهای مهم شد . شهر روم دارای چندین باسیلیکا بود که یکی از آنها بنام های باسیلیکای کنستانتین یا باسیلیکای ماکس آنتیوس معروف است . باسیلیکای کنستانتین متعلق به اوایل قرن چهارم میلادی است . شکل کلی ساختمان آن از روی تالار حمام های عمومی که توسط امپراتوران پیشین روم ساخته شده بودند اقتباس و به مقیاسی بسیار بزرگتر ساخته شد . باسیلیکای کنستانتین در زمان خود می باشد دارای وسیع ترین فضای مسقف در سراسر روم بوده باشد . امروزه از این بنا فقط جناح شمالی آن باقی مانده که مشتمل بر سه قسمت مجزا با طاق های گهواره ای است .

قسمت مرکزی این بنا که همان مقصوره یا تالار مرکزی بود ، مستطیل شکل و کمی مرتفعتر از دو جناح جانبی است و با طاق بندی گهواره ای متقطع پوشیده شده بود . از آنجایی که طاق متقطع همه فشار و سنگینی فوقانی را بر چهار گوش خود تحمل می کند ، به آسانی ممکن بود در قسمت بالایی دیوارهای تالار مرکزی ردیف پنجره هایی تعییه نمود تا داخل تالار بزرگ از نور و هوای کافی برخوردار باشد . (تصویر ۹۶)

تصویر ۹۶: باسیلیکای کنستانتین ، ۳۰۶ تا ۳۱۰ م

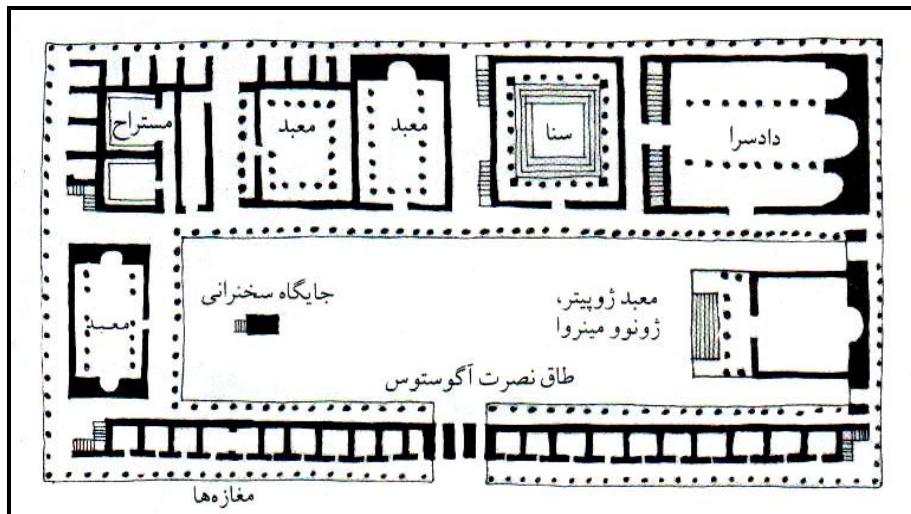
اصول پوششی با طاقی های متقطع که در باسیلیکای کنستانتین به اجرا در آمد در معماری دوره های بعدی (تالارهای سر پوشیده مستطیل شکل در کلیساها ، ایستگاه های راه آهن نمایشگاه ها و غیره) انعکاسی قابل توجه یافت . (تصویر ۹۷)

تصویر ۹۷: نحوه ساختن باسیلیکا

۹۶. فوروم

این گونه فضای چند عملکردی ابتدا در یونان هلنی معمول گردید و بناهای مربوط به آن در داخل آگورای یونانی قرار داشتند. در معماری، فوروم رومی معادل با آگورای یونانی است. (تصویر ۹۸)

تصویر ۹۸: فوروم رومی

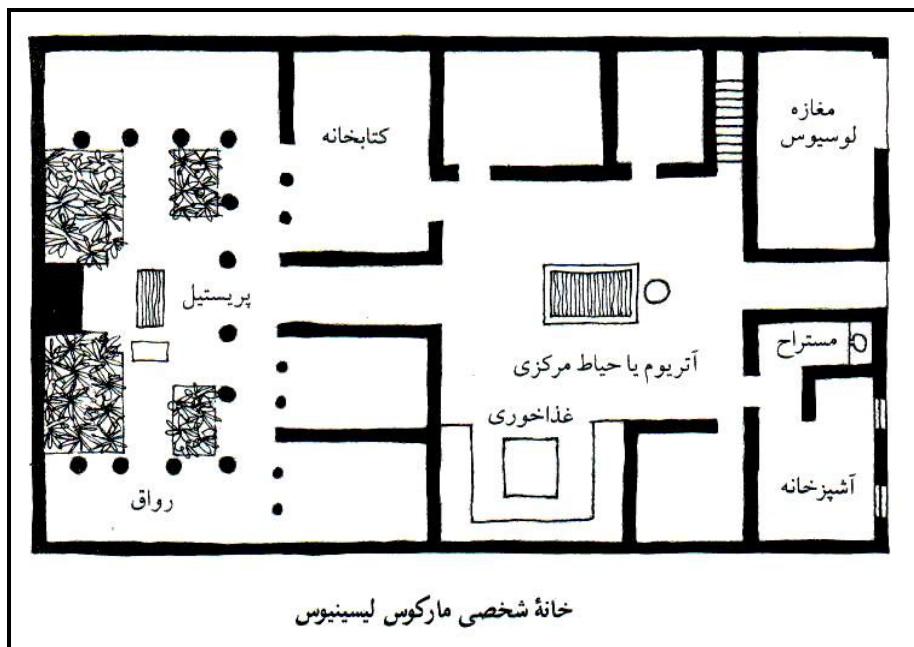
۹۷. دوموس

خانه های مسکونی روم باستان نیز همانند ساختمان های بزرگ و عمومی دستخوش تغییر و تحول بودند. دوموس یا سرای رومی که ایده آن از خانه های روستایی توسعه شده بود برای سکونت طبقه اعیان به شکلی تکامل یافته تر با فضاهای وسیع و تزئینات بیشتر ساخته می شدند.

خصوصیت بارز دوموس هال مستطیل شکل ورودی آن است که در وسطش معمولاً آب نمایی قرار داشت. قسمت میانی سقف هال در بالای آب نما گشاده بود و بدین ترتیب فضای باز مرکزی بوجود می آمد که آن را آترویوم می گفتند. در اطراف آترویوم اتاق های دیگر خانه قرار داشتند.

نمونه های بسیاری از این منازل در مراحل مختلف تکاملیشان در دو شهر مشهور پمپئی و هرکولانیوم کشف شده اند. یکی از این منازل بنام سرای بیست و پنجمین سالگرد ازدواج پمپئی معروف است. در این بنا آترویوم به صورت تالاری با شکوه تزئین شده و چهار ستون کورنیتی در چهار گوشه

دهانه مستطیل شکل سقف قرار دارند . اتاق ها در اطراف هال ورودی به باغی محصوردر ردیف ستون ها منتهی می شوند . (تصویر ۹۹)

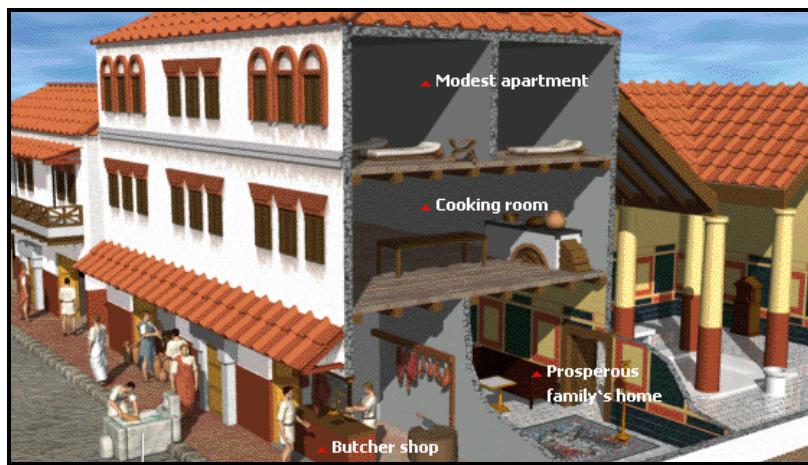
تصویر ۹۹: یک نمونه فرضی از دوموس یا خانه رومی

۹۸. آپارتمان رومی

ساختمان های مسکونی شهری برای اقامت توده مردم روم شکل محقرتری داشتند و اغلب چند اشکوبه و بلند بودند . اشکوب های پایین این گونه عمارت معمولاً از آب لوله کشی بهره می برند و بیشتر مورد استفاده بازار گانان و کسبه قرار می گرفتند که مغازه ها ، رستوران ها یا کارگاه های خود را نیز در بر خیابان و جنب یا زیر محل سکونتشان بر پا می کردند . اشکوب های بالاتر که آب به آنها نمی رسید محل سکونت طبقات کم در آمد شهری بود .

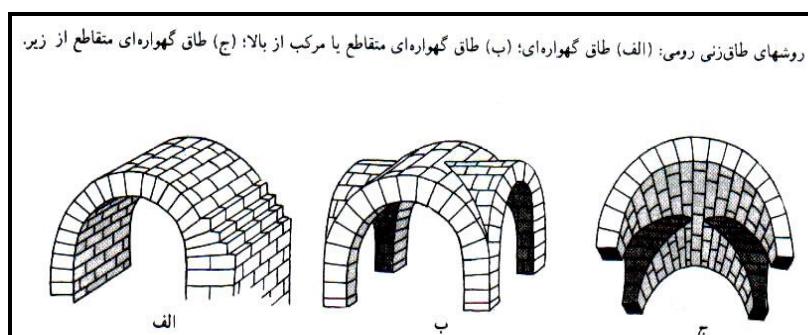
این گونه عمارت اغلب پنج اشکوبه ، از طبقه دوم به بالا دارای بالکن بودند و فضای باز کوچکی نیز در مرکز داشتند . مجموعه های پر تراکم مسکونی که بدین ترتیب از ساروج و آجر ساخته

می شدند ، محدوده خیابان ها را بوجود دیگر آوردند . آثار این عمارت هنوز در اکثر شهرهای ایتالیا از جمله روم و بندرگاه قدیمی آن اوستیا پا بر جاست . (تصویر ۱۰۰)

تصویر ۱۰۰: آپارتمان رومی

رومیان علاوه بر دنبال کردن تحولات نظامی و سیاسی عصر خود ، در اصول و مبانی سازه و مهندسی که بر پایه قوس ها ، طاق های گهواره ای ساده و متقاطع و پوشش های گنبدی بود و به ابداع فنون جدید دیوار سازی و کشف نوعی بتن مقاوم نیز نائل شدند تا به سرعت از عهده جوابگویی به تکالیف معماری در زمینه ایجاد فضاهای مختلف برای عملکردهای گوناگون اختصاصی و عمومی برآیند . (تصویر ۱۰۱)

تصویر ۱۰۱: انواع طاق

جالب توجه است که آنان در این مسیر هنوز به اصول معماری کلاسیک یونان نیز وفادار بودند و شکل عمومی و تناسب های میان اجزاء بنا را با یکدیگر بر اساس همان اصول نخستین نظام ها یا شیوه های معماری یونانی تعیین می نمودند. احترام به موازین معماری یونان و تمکین در برابر آنها بطور کلی در روم باستان از زمان استیلای رومیان بر یونانیان تا انتهای قرن اول بعد از میلاد دوام داشت. آثار معماری پس از آن حکایت از ظهور تمایلی مخالف و احساسی جدید برای نوآوری و سرپیچی از موازین معماری یونان می کنند. انعکاس این نوآوری در مستعمرات آسیایی و آفریقایی امپراتوری روم بارزتر بود.

یک نمونه بر جسته از این شیوه معماری دروازه بازار در شهر میلتوس متعلق به حدود سال ۱۶۰ میلادی است که اکنون از نو مطابق با اصل در موزه دولتی برلین باز سازی شده است. در این نمونه پیش آمدگی ها و تورفتگی های متناوب و متوازن نما، حتی شامل ستوری بالای درگاه میانی نیز شده و آن را به سه پاره تقسیم کرده است.

ابتکار انقلابی دیگر این دوره ردیف قوس هایی هستند که مستقیماً بر روی ستون ها قرار می گرفتند بعضی نمونه های پراکنده واستثنایی از این نوع ترکیب ندرتاً در معماری زمان های قبلی نیز به چشم می خورد، ولی به طور کلی وفاداری به نظام معماری یونان و الیت دادن به جزو باربر موجب مخالفت با پیوند قوس و ستون به طور مستقیم بود. یکی از نمونه های این ترکیب، ایوان ستوندار کاخ دیوکلسین در بوگسلاوی سابق است که در آن ترکیب قوس و ستون حتی به داخل ستوری بالای سردر نیز نفوذ کرده و نظام رسمی معماری یونانی را که زمانی قابل احترام و تمکین بود در هم شکسته است. در این دوره از معماری روم یعنی اندکی قبل از پیروزی مسیحیت، پیوند مستقیم ستون و قوس جایز شناخته شد و رواج یافت. این پیوند از ضروریت های تکامل معماری بود که در دوره ها بعدی به وقوع پیوست.

بدین ترتیب خصوصیت معماری روم باستان در مثالها و نمونه هایی که ذکر شد را به شرح زیر می توان خلاصه کرد:

تحولات اولیه معماری روم باستان از قرن دوم قبل از میلاد تا قرن سوم میلادی و هم زمان با سلطنت اشکانیان در ایران به پیش رفت. ابتدا معماری روم تحت تاثیر معماری یونان و اتروسک شکل گرفت و به مرور در قالب راه و رسم زندگی عمومی و خصوصی رومیان هویت و شخصیتی مستقل یافت.

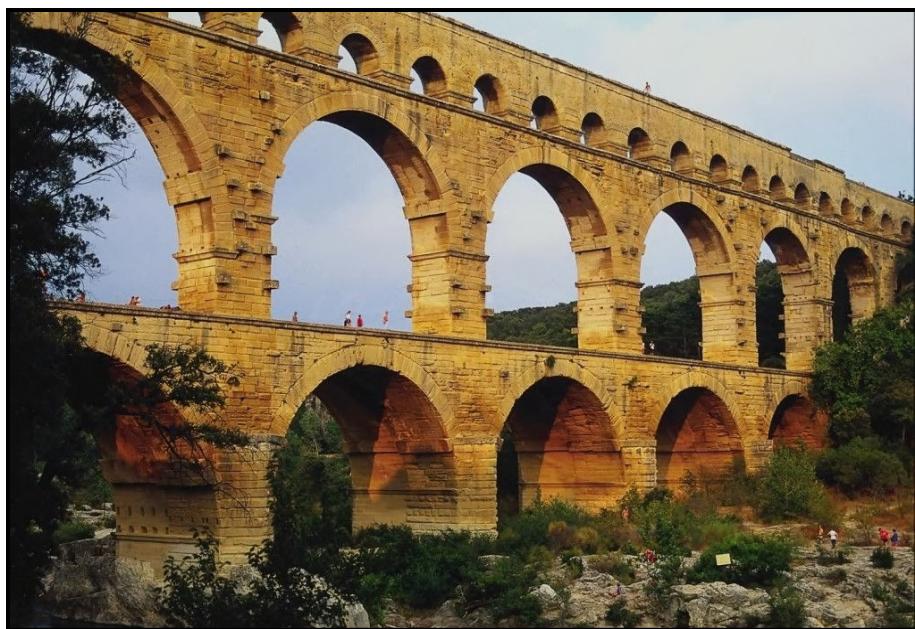
سهم رومیان در تکامل معماری عبارت است از گسترش موارد استفاده از ساروج مخلوط با قلوه سنگ و خرده سنگ در دیوارسازی ، بعنوان نوعی از مصالح جدید آن عصر و گسترش کاربرد طاق گهواره ای ساده ، طاق گهواره ای متقاطع و پوشش گبده در بنا های بزرگ و به مقیاس وسیع . خاصیت قوس ، بر عکس شاه تیرهای افقی در پوشش های مسطح این است که بار نیروهای وارد را بطور یکنواخت در امتداد خود پخش کرده و بسوی ستون ها یا جرز های بار بار منتقل می سازد . از این رو می توان قوس را از قطعات کوچکتر نیز بنا کرد . این قطعات دایره وار یا بیضی وار در کنار یکدیگر قرار می گیرند و با وزن خود و آنچه که در روی آن است به یکدیگر فشرده می شوند . قوس پدیده ای از روش تحلیلی ذهن انسان در تجزیه اجزاء طبیعت و بازسازی مجدد آنها در عملکردی نوین است .

مصریان کهن و یونانیان قوس و طاق های هلالی را در بنا های بزرگ به کار نمی بردند . بناهای مصری و یونانی به روی وزن و جرم خود پایدار بودند و به خط صاف و زاویه قائم محدود می شدند . رومی ها در واقع قوس را از راه کاربرد مهندسی آن در ساختمان پل ها و پوشش دهانه های پر عرض و بنا های عظیم دوباره اختراع نمودند . آنان ابتدا قوسی را با روش قالب گیری و از نوعی شفته سخت ساختند . قوس ها در معماری روم بروی جرزها و دیوارهای جانی باربر بنا می شدند . ستون بیشتر به عنوان عنصری ترئینی در نمازی به کار می رفت . رومی ها قوس را همواره به صورت نیم دایره می ساختند . طاق های قوسی متقاطع بر بلان های چهار گوش و پوشش های گبده آنان بر بلانی مدور ، همه به پیروی از نیم دایره کامل بنا شده بودند . مرحله بعدی تکامل قوس در خروج از محدودیت فرم نیم دایره و انتخاب شکل بیضی بود که احتمالاً از نقاطی ، خارج از اروپا مانند بین النهرين و ایران سر چشمه گرفت . قوس که در دوره های بعدی به تبعیت از شکل هندسی بیضی ساخته شد ، مرتفع تر از قوس نیم دایره بود و در نتیجه به فضای داخلی بنا وسعت و نور بیشتری می بخشید .

۹۹. کanal آبرو

ساختن آکتو داکت یا کanal آبروها یکی از شاهکارهای مهندسی و معماری در روم باستان محسوب می گردد . رومیان آب های مناطق دور دست را با استفاده از کanal هایی با شبکه کاهش یابنده که گاهی چندین کیلومتر امتداد داشت به داخل شهر هدایت می کردند . این آبروها بر روی طبقه دوم

پل های دو طبقه سنگی قوس دار ساخته می شدند که معمولاً در یک طرف پل قرار می گرفت و طبقه زیرین پل محل تردد افراد بود. (تصویر ۱۰۲)

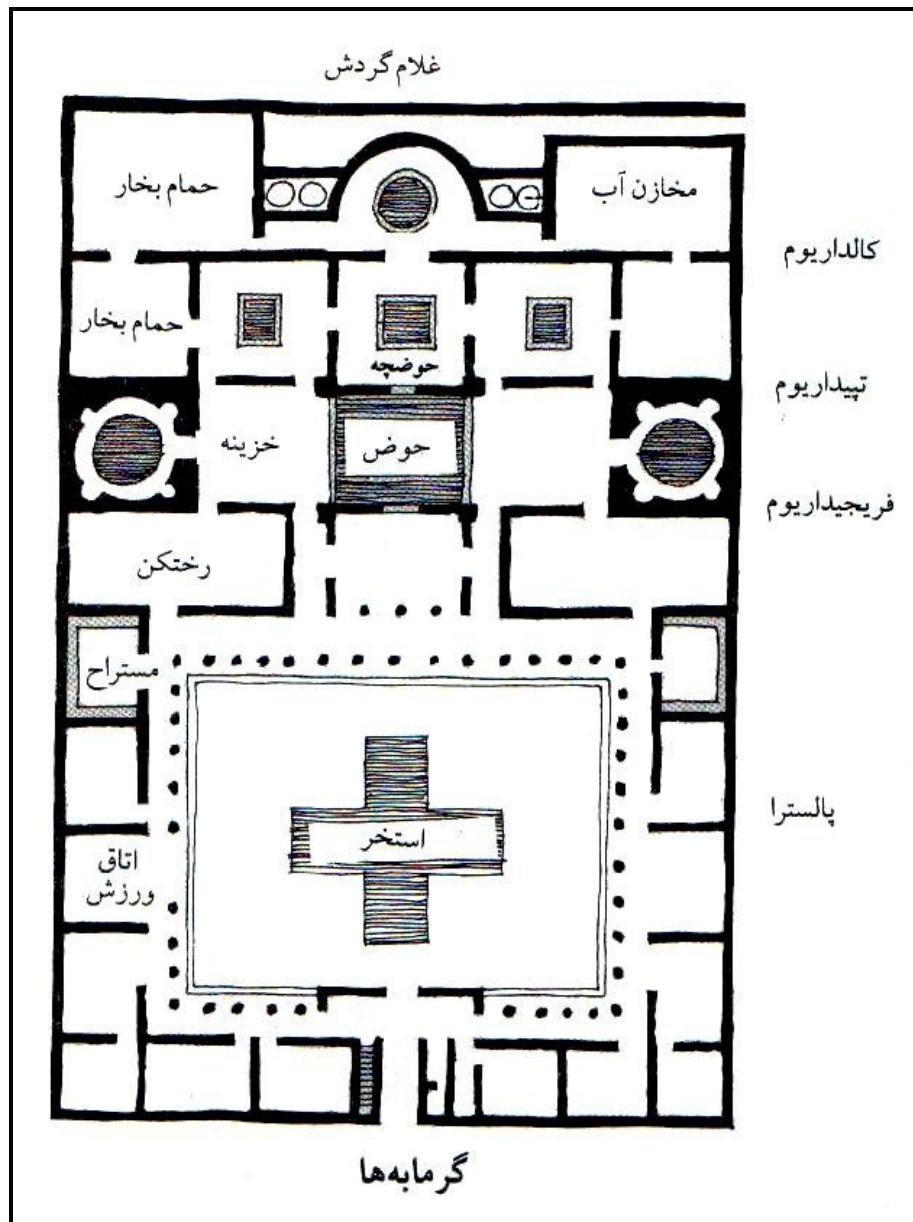

تصویر ۱۰۲: کanal آبروی رومی

۱۰۰. حمام های رومی

حمام های عمومی ، که ترم خوانده می شد ، فقط برای حفظ بهداشت نبود ، بلکه محلی بود برای تجمع ، بحث ، تمرین های ورزشی ، قمار ، حتی تدریس . استحمام رومی ها در سه مرحله صورت می گرفت:

در مرحله اول ، مردم خودشان را در آب گرم خزینه درون کالداریوم می شستند ، بعد در آب ولرم خزینه تیپداریوم به استراحت می پرداختند ، و سپس با شیرجه در حوض سرد فریجیداریوم استحمام خود را به پایان می رسانند . بعدها حمام های بزرگتری ساخته شد که دارای کتابخانه ، با غ و ورزشگاه نیز بوده اند . حمام کارکala در روم نمونه ای از این گونه حمام ها است . (تصاویر ۱۰۳-۱۰۴)

تصویر ۱۰۳: فرم کلی حمام رومی

تصویر ۱۰۴: خرابه های حمام کارکala

۹

عجایب هفتگانه جهان باستان

چه کسی قدیمی ترین و پایدارترین فهرست جهان را ابداع کرد؟ فهرستی که سال ۱۵۰ ق.م ، به دلخواه از دیدنی ترین هفت بنای جهان نام می برد .

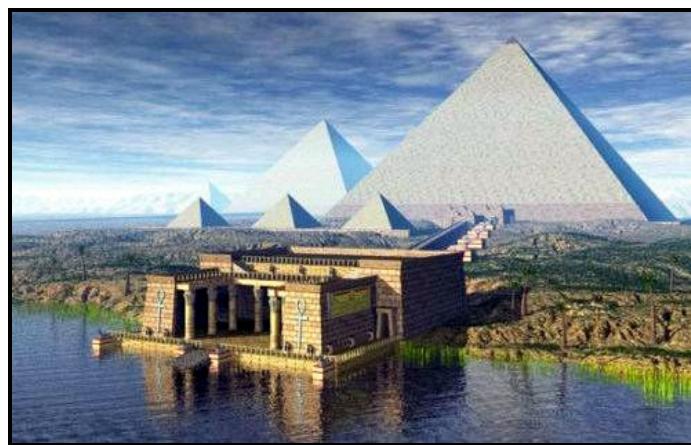
این فهرست را ریاضیدان و سیاح بیزانسی به نام فیلون ابداع کرد . فیلون ضمن یک سری سفرهای دشوار و پر زحمت از تمام دیدنی های جهان متمدن غرب در عصر خود بازدید کرد و آنگاه گزارشی کوتاه اما بسیار پر تیراز تحت عنوان عجایب هفتگانه جهان نوشت . (تصویر ۱۰۵)

تصویر ۱۰۵: نقشه عجایب هفتگانه

۱۰۱. هرم بزرگ خوفو

این هرم که ساختمان آن حدود ۲۶۰۰ ق.م آغاز شد از نظر قدمت حدود ۲۰۰۰ سال پیش از سایر عجایب عمر دارد . از میان عجایب هفتگانه ، تنها این هرم که بزرگ ترین اهرام هشتادگانه مصر است ، باقی مانده است . مقبره خوفو در نزدیکی جیزه ، در حومه قاهره واقع است و در ساختمان آن ۲۳۰۰۰۰۰ قطعه سنگ به کار رفته است که بعضی از آنها $\frac{2}{5}$ تن وزن دارند . ارتفاع کنونی آن ۱۳۸ متر ، طول ضلع قاعده اش ۲۲۷ متر و طول هر یالش ۲۱۷ متر است و قادر است در آن واحد کلیسای وست مینستر لندن و کلیسای سن پیتر روم و کلیسای جامع میلان و فلورانس را در خود جای دهد . (تصویر ۱۰۶)

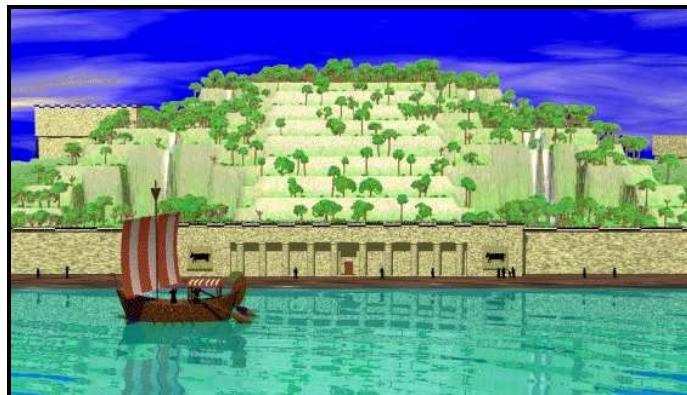

تصویر ۱۰۶: اهرام ثلثه مصر

۱۰۲. باغ های معلق بابل

این باغ ها در هوا معلق نبودند ، بلکه روی بام ها و مهتابی های چند ساختمان قرار داشتند . هنگامی که بخت النصر (نبوکد نصر) دوم همسر تازه اش را که شاهزاده خانمی از ماد بود به بابل آورد ، وی برای کوه ها و سربزی زادگاهش دلتگی می کرد . بخت النصر برای خشنودی وی ، در ۶۰۰ ق.م دستور داد یک کوه بزرگ با ابعاد عجیب بسازند . این کوه در واقع زیگوراتی چهار گوش و به ارتفاع ۱۲۰ متر بود که پنج بام داشت که هر یک بر ستون هایی بنا شده بود و در آنها انبوهی از گل ها و درختان کاشته بودند و از پایین بوسیله تلمبه هایی که توسط غلامان و گاوها به حرکت در می آمدند آبیاری می شد . در اندرون و زیر این باغ ها و در دل سبزی کاری ها و باران مصنوعی ، ملکه بارعام

می داد . وقتی پلینی کبیر(بلیناس) قبل از مرگ خود در سال ۷۹ م از این باغ ها دیدن کرد ، این باغ ها در اثر فرسایش و هجوم فاتحان با خاک یکسان شده بود . (تصویر ۱۰۷)

تصویر ۱۰۷: باغ های معلق بابل در عراق

۱۰۳. مجسمه زئوس در معبد المپیا

معبد رنگارنگ زئوس در ناحیه ای که یونانیان هر چهار سال یک بار بازی های المپیک را برگزار می کردند ، مجسمه بزرگ زئوس خدای خدایان قرار داشت . فیدیاس که این مجسمه را بعد از ۴۳۲ ق.م ساخته بود ، برای معبد پارتون آتن نیز مجسمه آتنا را ساخته بود . (تصویر ۱۰۸)

تصویر ۱۰۸: مجسمه زئوس در یونان

مجسمه زئوس ۱۲ متر ارتفاع داشت و از عاج و طلا و چوب ساخته شده بود. زئوس که جواهراتی بر کاسه چشمانش جای داشت بر تختی از زر نشسته بود و پاها را بر یک کرسی طلایی نهاده بود. مردم باستان از دور دست ها، برای نیایش به پای این مجسمه می آمدند. نویسنده ای یونانی به نام پوزانیاس در قرن دوم میلادی، این مجسمه را سالم و دست نخورده دیده بود. پس از آن شاید در اثر حریق یا تهاجم بیگانگان، این مجسمه از صفحه تاریخ محو شد.

۱۰۴. معبد دیانا در افسوس

فیلون در گزارش خود از عجایب هفتگانه جهان نوشته است: اما هنگامی که این معبد را در افسوس (افس) دیدم که سر به فلک کشیده بود، تمام عجایب دیگر از نظرم محو شد.

معبد دیانا که حدود ۳۵۰ ق.م ساخته شده است، مجسمه ای از دیانا الهه شکار و باروری را در خود جای داده بود. پادشاهان بسیاری از کشورهای آسیا در ساختن این معبد سهیم بودند. این معبد که ۶۸ متر پهنا و ۱۵۸ متر درازا داشت به وسیله ۱۲۷ ستون مرمرین هر یک به بلندی ۱۸ متر نگهداری می شد. تا پیش از آن که گوت ها در سال ۲۶۲ م این معبد را با خاک یکسان کنند، سه بار در اثر تهاجم بیگانگان تخریب و بازسازی گردید. در سال ۱۸۷۴ و پس از ۱۱ سال حفاری، باستانشناس انگلیسی جی تی - وود، قطعاتی از ستون های اولیه معبد را کشف کرد. در سال ۱۹۵۴ بقایای مهمی از دوره روم و بیزانس از آن به دست آمد. طبق تحقیقات انجام شده هشت ستون از ستون های مرمر آن، به رنگ سبز تیره، در ساختن ایاصوفیه به کار رفته است. (تصویر ۱۰۹)

تصویر ۱۰۹: معبد دیانا در ترکیه

٨٤. ۱۰۵. آرامگاه موسولئوم

موسولوس ، فاتح جزیره رودس ، بر سر زمین ایرانی کاریا فرمانروایی داشت . همسرش آرتیمس ، هنگامی که موسولوس در سال ۳۵۳ ق.م در گذشت ، جسدش را سوزاندند و بیوه عزادارش خاکستر او را در جام شراب ریخت و سر کشید . وی برای بزرگداشت خاطره همسرش ، تصمیم گرفت زیباترین آرامگاه جهان را در هالیکارناس که اکنون شهر بدروم خوانده می شود ، بنا کند . در این کار از بزرگترین معماران و حجاران یونان دعوت نمود و در سال ۳۵۰ ق.م ، یادبود بنا تکمیل شد . این بنا عبارت بود از یک سنگ قبر مستطیل شکل از مرمر تراش خورده روی یک مصبه ، سپس ۳۶ ستون سفید و طلایی که روی آنها سر ستون قرار داشت و در روی آن نیز هرمی واقع بود که بر رأس آن ارباب ای از برنز با مجسمه های موسولوس و آرتیمس در آن به چشم می خورد .

این یاد بود ۱۹۰۰ سال بر پا ماند ولی در اثر زلزله فرو ریخت . تنها چیزی که از آن باقی مانده ، لغت موسولئوم است که به معنای آرامگاه به کار می رود . (تصویر ۱۱۰)

تصویر ۱۱۰: موسولئوم در ترکیه

۱۰۶. مجسمه کولوسوس رودس

اهالی جزیره رودس به شکرانه نجات از محاصره نیروهای بطلمیوس اول در فاصله ۲۹۲-۲۸۰ ق.م مجسمه عظیمی از حامی شهر، آپولو خدای خورشید بر پا داشتند. خارس، مجسمه ساز یونانی این مجسمه را طرح ریخت. کولوسوس برهنه، ۳۶ متر ارتفاع داشت و دور سینه و پشتیش به ۱۸ متر می‌رسید و از قطعات سنگی و آهن و برنز ساخته شده بود. برخلاف تصور عامه، پاهای این مجسمه برای عبور کشته‌ها از زیرش گشاده از یکدیگر نبود، بلکه این مجسمه با پاهای به هم چسبیده بر فراز یک برآمدگی در دهانه بندر قرار داشت که در سال ۲۲۴ ق.م به دنبال زلزله سرنگون شد و خرابه‌های آن حدود ۹۰۰ سال باقی بود. در سال ۶۶۷ م اعراب که جزیره رودس را تحت تسلط داشتند، ۳۲۷۰۰ کیلوگرم از بقایای مجسمه را با یک تاجر یهودی معامله کردند. تاجر یهودی که خرید خود را به اسکندریه برد متوجه شد که برای حمل آن ۹۰۰ شتر لازم دارد. (تصویر ۱۱۱)

تصویر ۱۱۱: مجسمه جزیره رودس در دریای مدیترانه

۱۰۷. فانوس دریایی اسکندریه

به فرمان بطلمیوس فیلادلفوس^{۸۰} در سال ۲۰۰ ق.م، سوستراتوس کنیدوسی، معمار یونانی یک فانوس دریایی ساخت که تا زمان خود در دنیا بی نظیر بود. این فانوس در جزیره کوچکی به نام فاروس

در خارج از اسکندریه ساخته شده بود . طبقات مرمرین بر جشن ابتدا چهارگوش و بعد دایره می شدند و هر یک دارای یک بالکن بودند و ارتفاع کل آن به ۱۲۰ متر می رسید . (تصویر ۱۱۲)

تصویر ۱۱۲: فانوس دریایی اسکندریه

در رأس این برج آتشدان بزرگی با آتش جاویدان قرار داشت که نور آن به وسیله آئینه بزرگی تقویت می شد بطوری که از فاصله ۵۰۰ کیلومتری در دریا قابل رؤیت بود . فاتحان عرب به امید یافتن طلانیمی از برج را تخریب کردند و باقیمانده برج نیز در سال ۱۳۷۵ م در اثر زلزله از میان رفت .

۱۰

هنر صدر مسیحیت و بیزانس

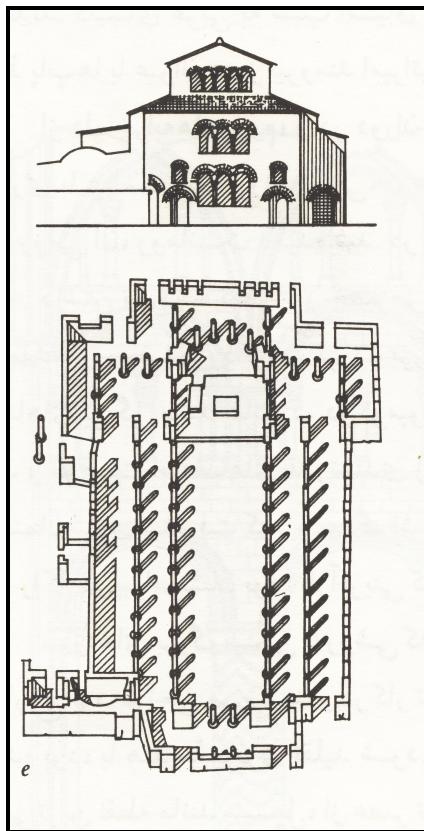
با ظهور مسیحیت کلیه جریانات هنری که در دوره امپراتوری روم وجود داشت از نظر مضامین و موضوعات جنبه مسیحی پیدا کرده ولی اسلوب همان شیوه رومی متأخر بود . اما تحت تاثیر جهان یینی مسیحی کم کم طبیعت گرایی یونانی و رومی تغییر ماهیت داد و پس از آن هنر مسیحی اولیه جایش را به هنر بیزانس داد که جنگ های صلیبی زمینه ساز این مسئله بود ، امپراتور کنستانتین در سال ۳۳۰ م در ساحل بوسفور (دریای سیاه) پایتخت خود را پایه ریزی کرد که آن تاریخ را می توان شروعی برای هنر بیزانس دانست و تا ۱۴۵۳ م که شهر قسطنطینیه به دست ترک ها افتاد ، یازده قرن دوران اوچ این هنر بود که هنر مقدس نامیده می شد و در خدمت کلیسا بود .

درابتدا تصویر سازی ممنوع بود و لذا نقوش هندسی و تجریدی و گل و بوته ها که دارای ارزش های تزئینی است زیاد می شود . در دوران های بعد اجازه داده می شود که نقوش مقدسین به ابعاد کوچک و به خاطر مسائل تربیتی و عقیدتی تصویر گردد این نقوش خشک و بدون حرکت و از طبیعت گرایی (شبیه سازی) به دور می باشند . هنر موزائیک و ویترای (استفاده از شیشه های رنگی ریز) در این دوره متداول می گردد . تکنیک نقاشی این دوره که آن نیز در کلیسا ها انجام می گرفت به شبیه فرسک (آبرنگ روی آهک) بوده است .

۱۰۸. بیزانس

هنگامی که امپراتوری روم غربی سرانجام در برابر مهاجمان در سال ۴۷۶ م سر فرود آورد ، نشان اداری امپراتوری به روم شرقی در کنستانتینوپل یا بیزانس (روم شرقی) فرستاده شد . بیرانسی ها خود را جانشینان امپراتوری روم می دانستند و در واقع معماری بیزانس تداوم مستقیم سنت کلاسیک در خارج

از روم است . ساختمان های نخستین بیزانسی مانند کلیسای سنت دیمیتریوس در تسلونیک (تسلونیک) که در حدود ۴۷۵ ساخته شد ، از سایر نمونه های ساخته شده در اواخر دوره امپراتوری روم متفاوت است . (تصویر ۱۱۳)

تصویر ۱۱۳: کلیسای سنت دیمیتریوس در تسلونیک یونان ، ۴۷۵ م

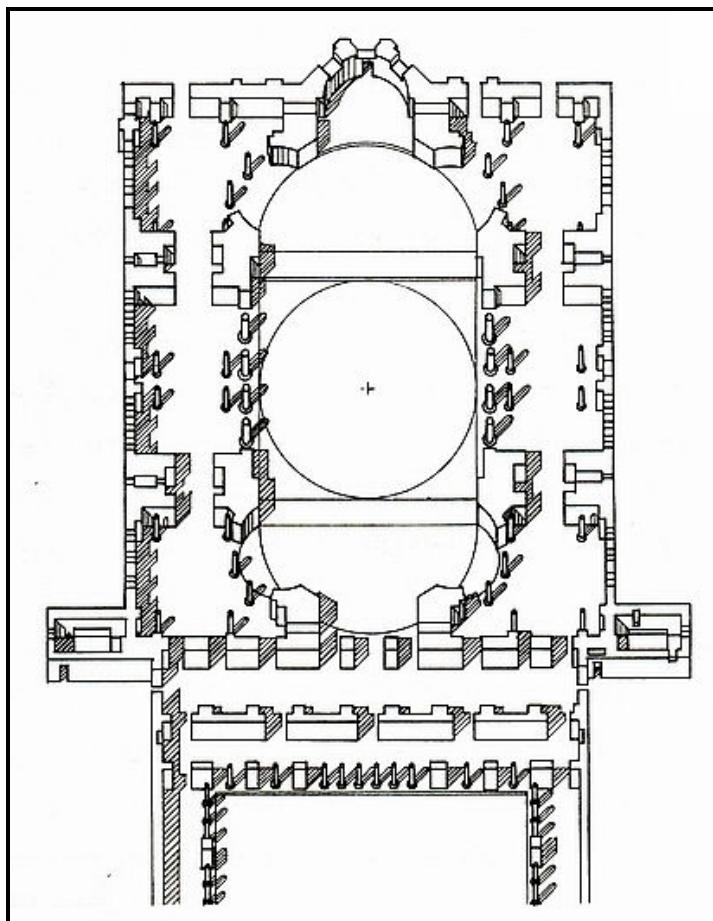
باسیلیکاهایی که در روم یک قرن پیشتر ساخته شده بودند ، تقریباً با همان الگو طراحی شده بودند ، اما در زمینه جزئیات داخلی ، به تدریج خصوصیات شرقی با طرح های انتزاعی متشكل از سنگ های رنگارنگ و موزائیک های طلایی و سرستون های کورنتین مانند به صورت واضح آشکار می شد . امپراتوری ایران تهدید بزرگی برای بیزانس بود ، اما امپراتور ژوستینیان در ۵۳۲ م قرارداد صلحی با ایران امضاء کرد و فراغتی حاصل نمود تا به فکر فتح مجدد ایالت های از دست رفته در افریقا و روم غربی

باشد . در باشکوه ترین دوره ، بزرگ ترین ساختمان امپراتوری بیزانس کلیساي اياصوفيا در استانبول ساخته شد . (تصویر ۱۱۴)

تصویر ۱۱۴: کلیساي اياصوفيا در استانبول ، م ۵۳۲

این ساختمان عظیم گنبدی ، نقطه اوج و کمال هندسه داخلی اوخر روم را کسب کرد . اتفاقی نیست که معماران آن آنتیموس و ایزیدروس به عنوان ریاضیدان معروف بودند . این گنبد با ارتفاع ۵۵ متر بر روی نقشه ای به شکل مربع استقرار یافته بود که توسط قوس های عظیمی نگهداشته می شد و دو نیم گنبد در طرفین گنبد اصلی زده بود که سه نیم گنبد کوچکتر نیز در کنار آن دو قرار داشت . این سازه جسورانه امکان احداث پنجره هایی را در بالای گنبد فراهم می آورد و قوس های حائل آن اجازه می داد که گنبد از نظر عابران شناور در آسمان به نظر برسد . هندسه بنا ، جزئيات تغییر شکل یافته آن را تحت الشعاع قرار داده است . رواق یا ردیف ستون ها و قوس ها نمونه ضعیف و کمنگی از تزئینات داخلی منظم کلاسیک متعلق به اوایل امپراتوری روم است . ساروج یا بتون رومی تا آن هنگام به کار نمی رفت و گندهای بزرگ از آجر محکم ساخته می شده اند . (تصویر ۱۱۵)

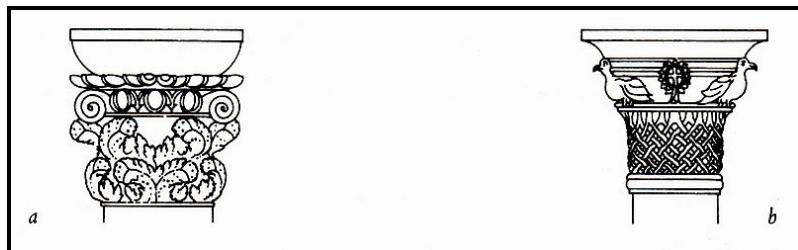

تصویر ۱۱۵: پلان کلیسای ایاصوفیا در استانبول، ۵۳۲م

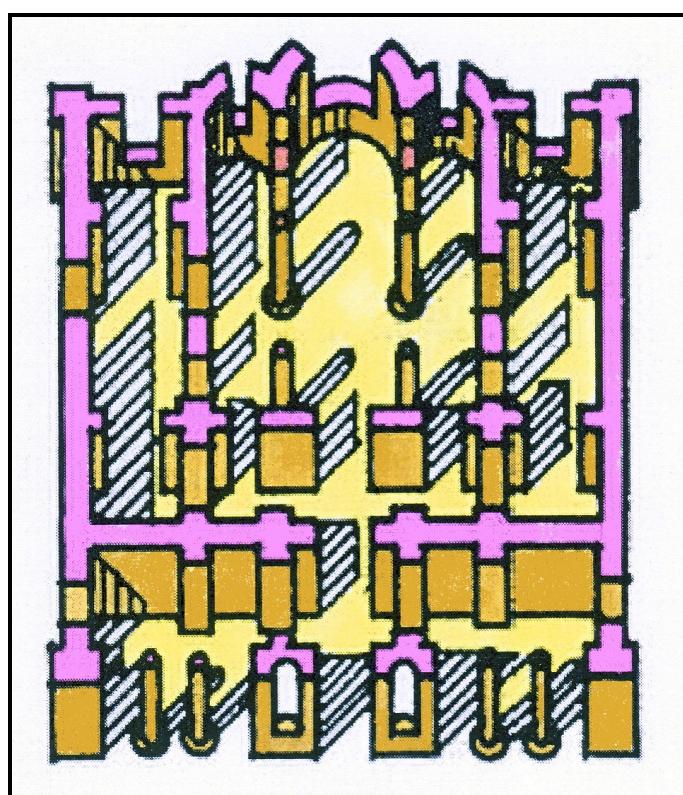
اکنون نمونه متمایز بیزانس بر اساس سبک کلاسیک پدید آمده بود و به وسیله نمونه های جدیدی از سرستون های سنتی تزئین شده بود . حجاری های با طرح قدیمی برگ دندانه ای شکل عمودی به خود گرفته بود و چنان دور آن حرکت کرده بود که گویی بوسیله باد مواج شده بود ، در (b) همه جزئیات سنتی جای خود را به آبستره (انتزاعی) و سمبل های مسیحی داده بود . (تصویر ۱۱۶)

تاخت و تاز ببرها در غرب و ظهور اسلام در شرق به زودی پیروزی را به یک عقب نشینی طولانی تبدیل کرد ، اما طی ۹ قرن بعد عصر با عظمت ژوستینیان در قالب ساختمان های کوچکی که معماران آنها طرح های هندسی پیچیده را ادامه دادند ، مانند ساختمان آجری گنبد کلیسای سنت آپوستل در

تسالونیک در ۱۳۱۵ م زنده ماند و تداوم یافت . هنگامی که آخرین امپراتور رومی ، استانبول را در ۱۴۵۳ م ترک کرد معماری کلاسیک بیزانس به پایان رسید ، اما میراث آن در ساختمان های اروپای شرقی و حتی ساختمان های عثمانی تداوم یافت . (تصاویر ۱۱۷-۱۱۸)

تصویر ۱۱۶: حجاری های بیزانسی

تصویر ۱۱۷: پلان کلیسای سنت آپوستل در تsalونیک، ۱۳۱۵ م

تصویر ۱۱۸: کلیسای سنت آپوستل در تسالونیک، م ۱۳۱۵

۱۱

هنر رومانسک

هنر رومانسک^{۸۶} یا رومی وار ادامه هنر بیزانسی و در عین حال مقدمه ای بر هنر گوتیک و کماکان در خدمت کلیساها که قدرت را در دست داشتند بود . موضوعات نقاشی همچنان در خدمت مذهب است و کلیساها دارای تزئینات نقاشی های فرسک و موزائیک بوده اند . تصویر سازی کتاب های مذهبی شکل دیگر کارهای نقاشی این دوره است .

به خاطر نجات سرزمین مقدس و جنگ های صلیبی و لذا برخورد افکار مسیحیان با مسلمانان و عقاید اسلامی هنر رومانسک نیز متأثر از هنر و معماری اسلام می گردد .

در شکل سازی ها هنوز هم تاثیر هنر روم باستان نمایان است . اشکال تخت ، فاقد بعد ، خشک و بی جان می نمایند . به کار گیری سنگ های سفید و سیاه در کف کلیساها و فضاهای مقدس در معماری این دوره دیده می شود و به طور کلی ظرافت چندانی ندارند . طاق ها به شکل رومی (هلالی) و دیوارها و پشت بندهای ستبر همچنین استفاده از ویژگی هایی که در معماری شرقی دیده می شود از خصوصیات معماری این دوره است .

۱۰۹. معماری رومانسک

وقتی که امپراتوری روم غربی سقوط کرد ، رومی ها مدت دو قرن بود که در کنار فاتحین برابر و دیگر مهاجران زندگی می کردند . این همسایگان نا آرام در فرانسه ، ایتالیا و اسپانیا زیر لوای حاکمان قبایل محلی دور هم جمع شدند و ماهیت قطعه قطعه شده امپراتوری روم غربی در آخرین سال های خود به واقعیتی شناخته شده تبدیل گشت .

آرمان های سیاسی امپراتوری زنده ماند و ساختمان ها به عنوان یادگارهایی استوار از مهارت های از دست رفته برجای ماند . پادشاهان ببر سعی در گسترش امپراتوری خویش و تقلید از بناهای بزرگ رومی بودند . در این آشفته بازار ، شارلمانی پادشاه قبائل فرانک (فرانسه) تسلط بر فرانسه ، آلمان و بخش عمدۀ ای از ایتالیا را بدست گرفت . (تصویر ۱۱۹)

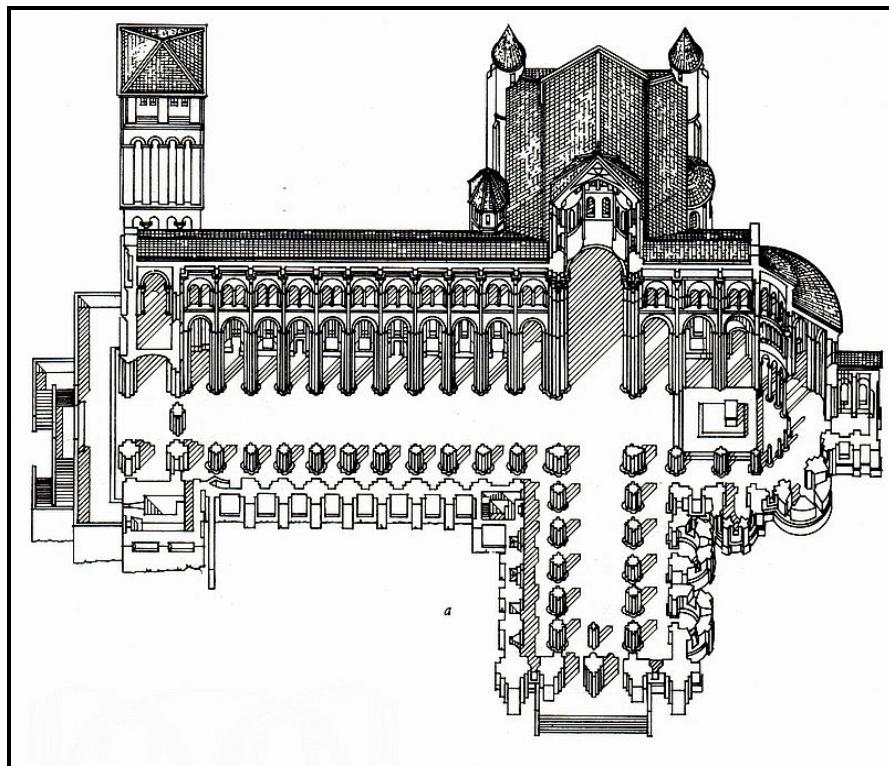
تصویر ۱۱۹: دروازه صومعه در لورش ، م ۸۰۰

شارلمانی در ۸۰۰ م در روم به عنوان امپراتور مقدس روم غربی توسط پاپ تاجگذاری کرد ، وی در زمینه احیاء تمدن رومی در عرصه ادبیات و نقاشی اقدامات مهمی انجام داد . بناهای وی مانند دروازه صومعه در لورش که تلاشی در جهت احیای طاق نصرت رومی بود ، نمونه ای ابتدایی اما صادقانه در جهت احیاء امپراتوری روم بود .

امپراتوری مقدس رومی با تجزیه داخلی و تهاجم اسکاندیناوها ، اسلاوها و عرب های مسلمان به سرعت دچار آشوب شد . کلیساي روم و پاپ و اسقف روم به تنها سازمان استوار در اروپای تجزیه شده تبدیل گشتند . کلیساي غربی به سبب اشتیاق روزافزون به رهبانیت ، مسیحی کردن ببرها و به علت تسلط پاپ ها با عنوان قدرتمند امپراتور مقدس روم به بزرگ ترین سازنده بنا در اروپا تبدیل گشت . از

دل خرابه های روم و در دوران حکومت کوتاه شارلمانی با الهام از بناهای اواخر روم و دانش ناکامل معماری با شکوه بیزانس نوعی کلاسیسیسم بربری اروپایی پدید آمد. این معماری جدید با توجه به منشاء رومی آن، رومانسک نامیده شد که در بریتانیا آن را نرمن، در اسپانیا کاتالان و در ایتالیا لومباردی می نامند.

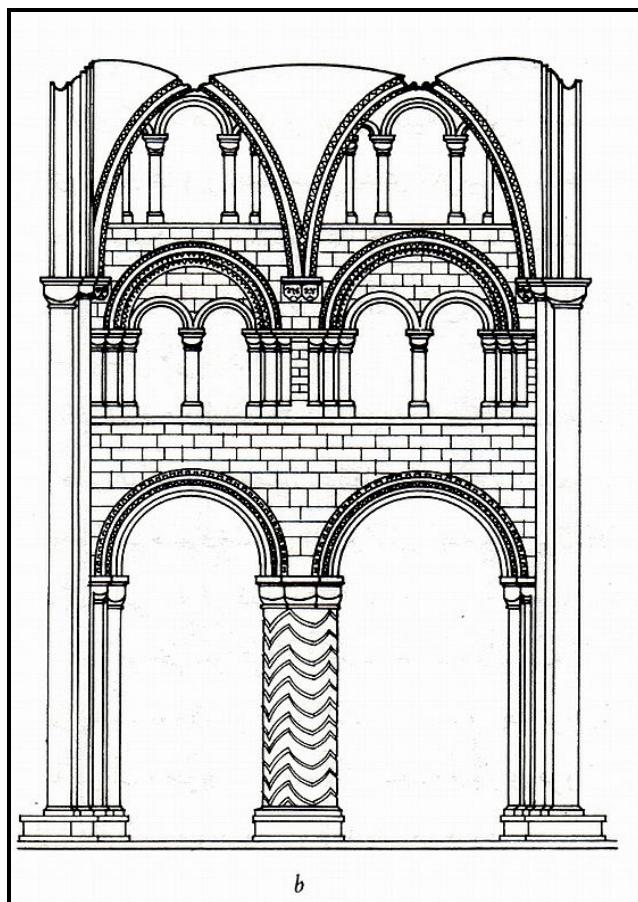
داشتن اعتقاد به معجزه قدیسین وفات یافته و لوازم به جا مانده از آنها، ثروتی هنگفت از جانب زائرین به کلیساها و اماكن مذهبی به ارمغان آورد. کلیساهای بزرگی مانند سانتیاگو دو کومپوستلا^{۸۷} در اسپانیا در ۱۰۸۰ م ساخته شدند تا این گروه ها را در خود جای دهند و موجب اعتبار اسقف های ثروتمند شوند. مهارت های معماری پیشرف特 کرد و حجاران کوشش کردند تا از نو فضاهای داخلی و بزرگ بنای رومی رو به زوال را بازآفرینی کنند. (تصویر ۱۲۰)

تصویر ۱۲۰: سانتیاگو دو کومپوستلا در اسپانیا، ۱۰۸۰ م

۸۷- سانتیاگو دو کومپوستلایا

سازه های بزرگ سنگی با اصولی که یادآور خلق شکل هایی از مهارت های از دست رفته در معماری با ساروج بود طراحی می شدند و در کار تزئینات بنا کوشش می شد که موضوعات یونان باستان با هندسه برابری توصیف گردند . معماری از شمالی ترین نقطه مانند دورهام در انگلستان تا جنوبی ترین مکان مانند سیسیل از عصر تاریکی بیرون آمد . سنت های از دست رفته با نیرویی طبیعی که منجر به کسب نوعی عظمت می شد ، احیاء شدند و معماری اروپایی به دوران قرون وسطی وارد شد . (تصویر ۱۲۱)

تصویر ۱۲۱: دورهام در انگلستان

۱۲

هنر گوتیک

در اواخر دوره رومانسک ، نقاشان و معماران و صنعت گران ، مکتب جدیدی را به نام گوتیک بنیان می گذارند . این دوران خود پلی است برای بیرون آمدن از زیر سلطه فرهنگ مسیحیت که در این جهت در راه تصویر سازی و القاء بعد در نقاشی قدم بزرگی برداشته شد . هنر گوتیک پیشتر از فرانسه شروع شد و سپس به آلمان و بعد به ایتالیا رفته تکامل پیدا کرد . لغت گوتیک به معنی پست می باشد و این اسم را بعدها معماران زمان رنسانس به علت این که آنها معماری زمان گوتیک را پست تصور می کردند ، نامگذاری کردند .

معماری گوتیک بر خلاف شیوه رومانسک ، بسیار کشیده و ظریف است و قوس های جناغی و طاق ضربی جای طاق های یکتواخت رومی را گرفته است . این نوع معماری نشانگر نوعی وحدت است که در نهایت ناظر را به بالا و سوی خداوند جلب می کند . پنجره های کلیسا با شیشه های ویترای^{۸۸} تزئین می شد و نقاشان کار خود را به صورت فرسک^{۸۹} و موزائیک در کلیسا و مصور سازی داستان های مذهبی و تذهیب^{۹۰} برای کتاب های مقدس انجام می دادند .

جیما بوئه از اولین نقاشان این دوره است که حرکتی در نقاشی بوجود آورد و واقع گرایی و شیوه سازی را رواج داد . جوتو ، سیمونه مارتینی ، آمبروجو لورنتسی از دیگر نقاشان این دوره هستند . تفکر اومانیستی (انسانگرایی) در اواخر این دوران رایج گردید که خود ، خط بطلانی بر روی عقاید کهنه

۸۸-شیشه های رنگی طرح دار

۸۹-نقاشی آبرنگ روی گچ و آهک

۹۰-نقوش هندسی ترسیمی

کلیساها می کشد . جوتو از شاگردان چیما بوئه و از کسانی بود که فرم و رنگ در نقاشی را بسیار تغییر داد .

۱۱۰. معماری گوتیک

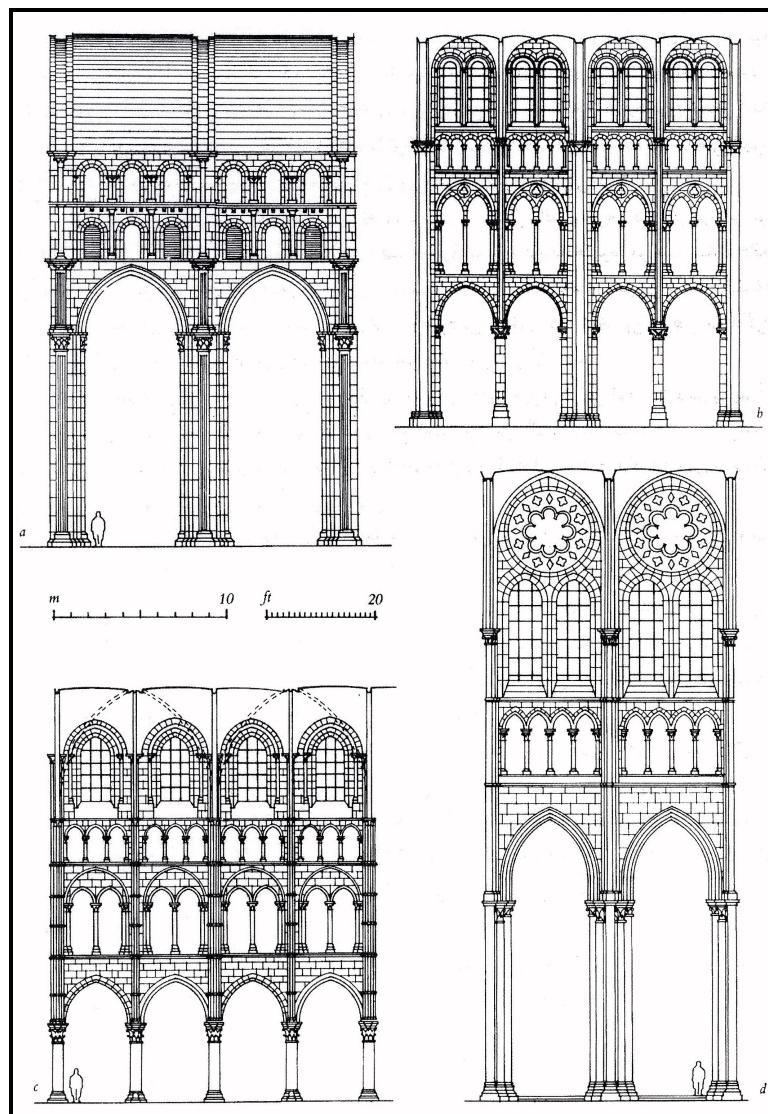
اروپا پس از چند قرن تهاجم و جنگ در قرن ۱۲ م به آرامش نسبی رسید و مراکز آموزشی در شهرهای کلیساها توسعه یافت . جنگ های صلیبی تا حدودی مانع پیشرفت مسلمین گردید و سفرهای امنتری را در جنوب اروپا و فلسطین ممکن نمود . یک بار دیگر متون روم باستان که در کتابخانه های رهبانی نگهداری می شد مورد توجه قرار گرفت و زبان لاتین دوباره احیاء گردید و فلسفه و علوم کهن زیر بنای آموزش گردید . کشیشان ثروتمند از کلیساها کلاسیک روم و بناهای یادمانی کنستانتین در فلسطین دیدن کردند و کلیساها خودشان را با جرزهایی حجمی ، تزئینات و فضاهای داخلی زمخت مانند برابرها ملاحظه کردند .

گذشت قرن ها خاطره روم باستان را از یاد نبرده بود ، اما تداوم شکوه تمدن روم از میان رفته بود . هنرمندان سعی می کردند شکل های باستانی را با ظاهری جدید تصویر کنند . خرافات به اعتقادات مذهبی اضافه شده بود و هنگامی که سازندگان کلیساها جامع در جستجوی خلق ساختمان هایی به سبک باستانی بودند ، علاقه ای به باز تولید دقیق آنها نداشتند ، اما ابعاد سمبولیک و برخی از خصوصیات معماری آنها را تقلید می کردند .

در فرانسه شرقی در ۱۸۰۹ م کلونی (تصویر ۱۲۲ a) مرکز نیرومند رهبری راهبان فرقه کلونی برای رقابت با سنت پیتر روم بازسازی شد . ساختمان جدید در زمینه تزئینات کلاسیک غنی بود اما دارای نخستین نمونه از قوس نوک تیز (جناغی) بود که از ساختمان های عربی که در سیسیل ، اسپانیا یا فلسطین دیده می شد ، تقلید شده بود . (تصویر ۱۲۳)

در ابتدا تفاوت بین این قوس جناغی و قوس گرد رومی چندان مهم به نظر نرسید تا این که روش ساخت قوس های جناغی گسترش یافت . در همین زمان اسقف های ثروتمند فرقه کلونی در شمال فرانسه از معماران خود خواستند که سطح دیوارهای کلیساها یاشان را برای تعییه سطوح وسیعی از شیشه رنگی ویترای جهت ایجاد نوری رمزآمیز و عرفانی بر روی رواق ها و ردیف ستون های کلاسیک داخلی باز نگه دارند . معماران برای رسیدن به این هدف ، وزن طاق های سنگی را به کمک ساختن قوس های متقطع اریب در بین ستون ها کم کردند . این قوس ها یا توزیه ها وزن و نیروی وارد را به

نیم قوس ها یا شمع های حائل (پشتیند معلق یا شمشیری) که به دیوارهای خارجی متکی بودند ، منتقل می کردند .

تصویر ۱۲۲: مقایسه کلیساها از نظر ارتفاع و فرم

به ترتیب (کلونی- نوبون - لئون- چارتز)

تصویر ۱۲۳: کلیسی در فرانسه شرقی، ۱۸۰۹ م

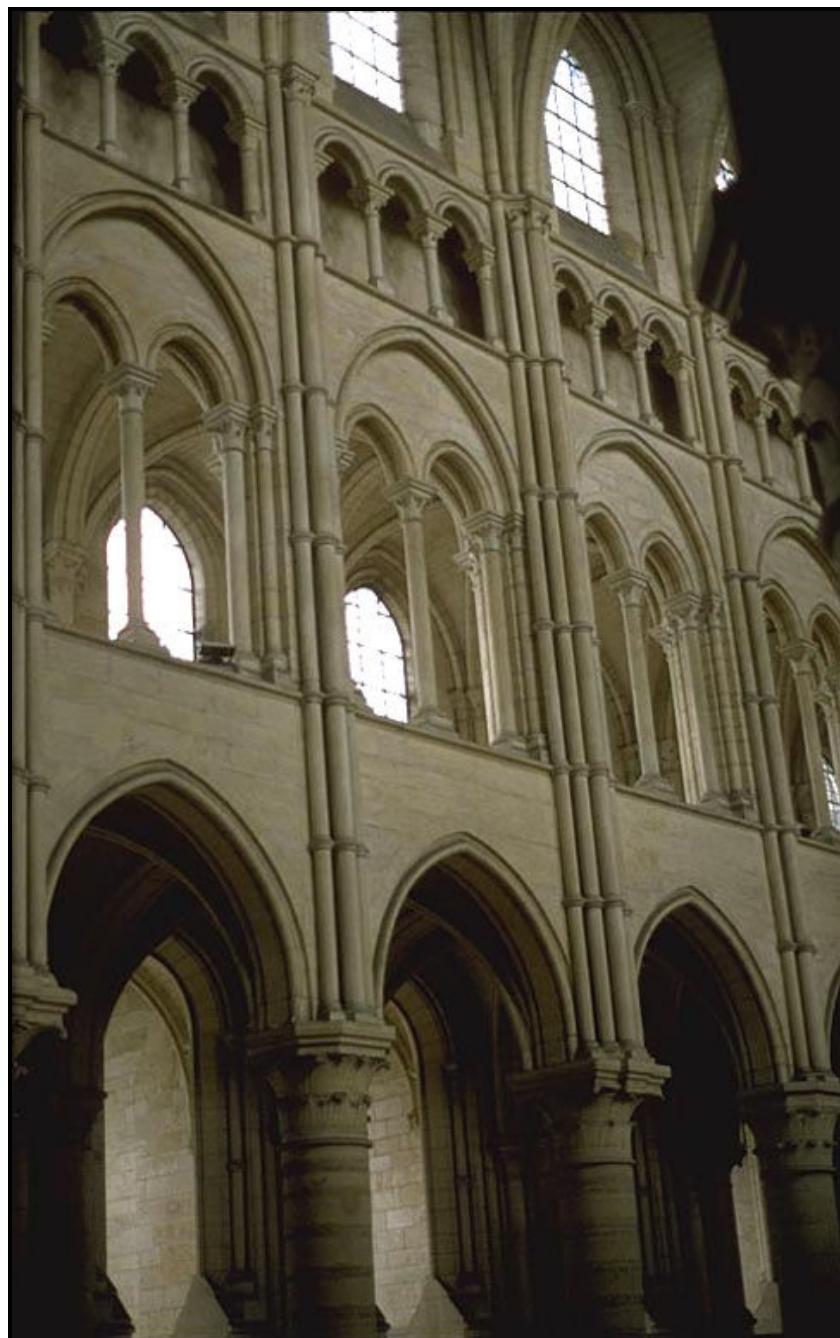
پیشرفت قابل ملاحظه ای در اسکلت بندی ساختمانی پدید آمد که همراه با مزیت های ساختمان سازی با قوس های جناغی ، معماران را قادر کرد که ساختمان های بلندتر و سبکتری با پنجره هایی بزرگتر بسازند .

همانگونه که روش معماری از کلیساي جامع نويون (تصویر ۱۲۲b) تا لئون (تصویر ۱۲۲c) بهبود می یافت ، سرانجام ردیف پیوسته ستون ها مانند آنهایی که در کلیساهاي اواخر دوره روم یافت می شد، به دست آمد . (تصاویر ۱۲۵-۱۲۶)

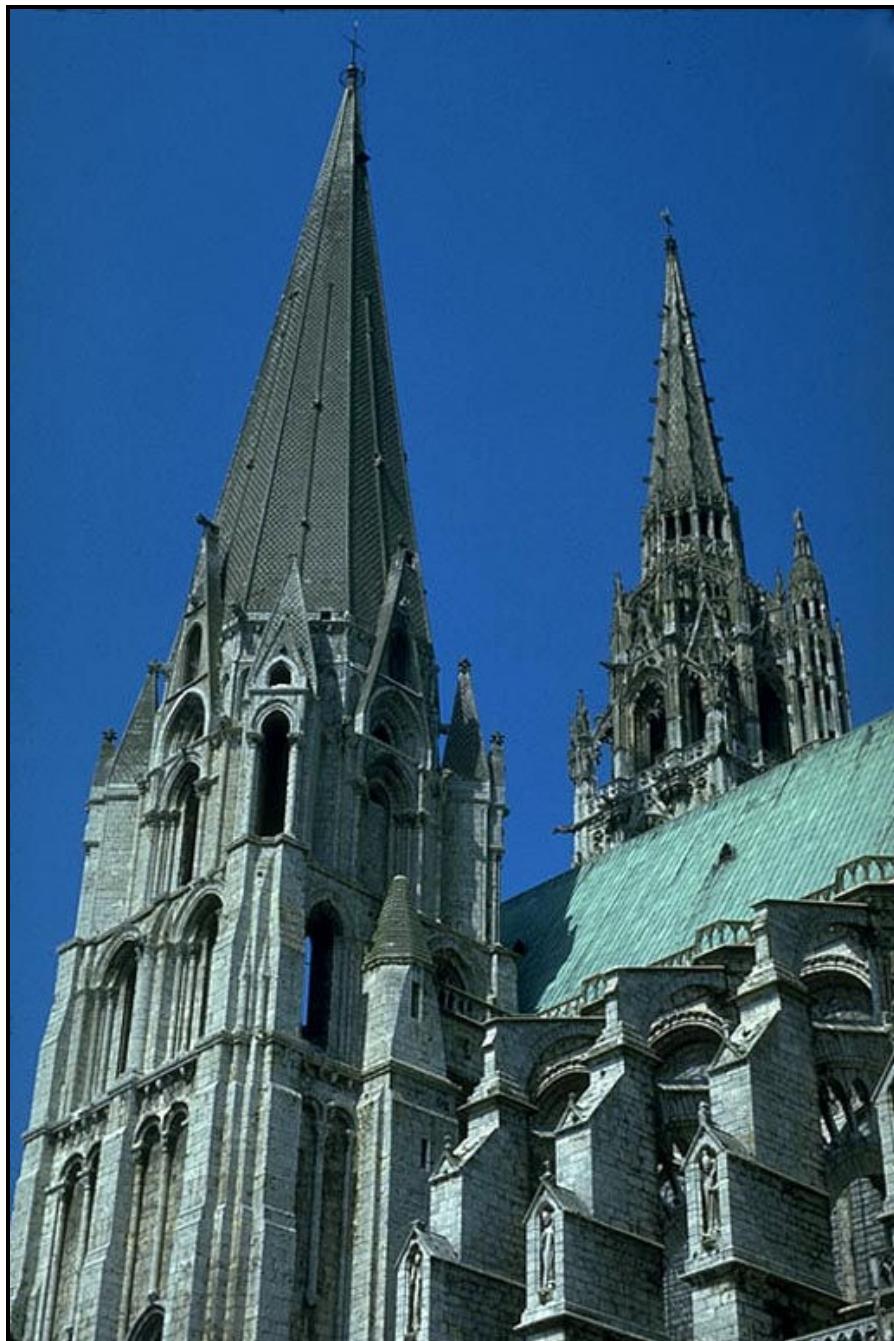
در اوخر اين قرن ، تجديد حيات لاتين به پایان می رسيد و ابداعات ساختمانی در کلیساهاي جامع فرصت های تازه ای پدید آورده بود . در کلیساي جامع چارترز (تصویر ۱۲۲d) آرمان معماری کلاسيك به سبب ارتفاع ساختمان و کاربرد شيشه در آن محو و پایمال شد . اينک معماری قرون وسطی سبک خودش را برای الهام داشت ، اما اين شيوه ای بود که ريشه اصلی آن از معماری روم باستان پدید آمده بود . (تصویر ۱۲۶)

تصویر ۱۲۴: کلیساي جامع نويون

تصویر ۱۲۵: کلیسای جامع لئون

تصویر ۱۲۶: کلیسای جامع چارترز

۱۳

هنر رنسانس

هنر رنسانس به معنی دوباره متولد شدن است و در باره پیدایش آن نظریات گوناگونی وجود دارد . در این دوره هنرهای بصری مانند نقاشی و مجسمه سازی و معماری به اوج خود می رستند ، رنسانس دوران کلاسیک یونان را برای خود سرمشق قرار می دهد ، همانطور که ذکر شد از لحاظ دیگر فرهنگ اوامانیستی (انسان گرایی) را از عوامل پیدایش رنسانس باید دانست .

هنرمندان در این دوره در پی یافتن اصولی غیر متزلزل جهت احراز زیبایی ها و رسیدن به تنشبات هستند و عقیده دارند که این اصول در کلاسیک یونان به کار گرفته شده است . رنگ های به کار رفته در نقاشی های این دوره اغلب محدود هستند و به افراد ، تصاویر و پیکره ها تحرک داده می شود . آنatomی به صورت علمی مورد استفاده قرار می گیرد و استفاده از پرسپکتیو علمی در کارها دیده می شود .

در معماری ساختمان های عظیم و زیبایی بر معیار اصول به کار برده شده در هنر معماری کلاسیک یونان ساخته می شود . که از آن جمله نمازخانه فلورانس را می توان نام برد . از نقاشان به نام این دوره ماساچو ، فرانچسکا ، لئوناردو داوینچی ، بوتیچلی ، میکلانژ و رفائل می باشند . میکلانژ جدا از نقاشی به مجسمه سازی نیز اشتغال داشت که تاثیر مجسمه سازی و پیکر تراشی او در فرم های انسانی مجسمه های او نیز دیده می شود . کاربرد رنگ و روغن در این دوره آغاز می گردد . تابلوی شام آخر لئوناردو داوینچی با استفاده از تکییک رنگ و روغن می باشد . لئوناردو داوینچی خود در پرسپکتیو مطالعات بسیار انجام می دهد . نقاشان بطور کلی در این دوره بر نوعی واقعگرایی تأکید داشتند . خطوط روان و پر تحرک است و فیگورهای نقاشی ها همچون مجسمه های این دوره می باشد . استفاده از بعد نمایی و پرسپکتیو علمی در تمام کارها دیده می شود . موضوعات نقاشی ها و پیکره ها

در این دوره کماکان موضوعاتی مذهبی است . بیشتر نقاشی ها جهت تزئین کلیساها به روش فرسک انجام می گیرد . تصاویر از حضرت عیسی و مریم ، داستان های کتاب انجلیل و روایاتی از حواریون و تمثیل های پاپ و اشخاص مذهبی آن دوران می باشد .

۱۱۱. رنسانس

زندگی شهری در ایتالیا ویرانی ناشی از دوران تاریکی را همچنان با خود داشت و برخی از دولتشهرها در قرون وسطی به جمهوری های خودگردان و آزاد از اطاعت رعیت وار به شاهان و دوک های زمیندار تبدیل شدند . آزادی موجب تسریع کمال فرهنگ شهری و رشد صنعت کارخانه ای شد . دربی ثبات اشرافیت ، تجار این دولت شهرها که در تقاطع راه های اروپا ، جهان اسلام و بیزانس واقع شده بودند به بانکداران اروپا تبدیل شدند و ثروت و قدرت زیادی نزد خود متتمرکز کردند ، که تنها توسط قدرت قابل ملاحظه سیاستمداران داخلی شهرها و رقابت شدید بین دولت های کوچک برای تجارت ، سرزمین و منزلت هنری مهار می شدند .

ظرافت شکننده گوتیک پیشرفته هرگز در ایتالیای مرکزی جایگاهی نیافت و برخورد با هنر بیزانسی نوعی واقع گرایی انقلابی را در قرن سیزدهم وقتی که هنر تحت سیطره سمبول و قرارداد ها بود ، موجب شد . علاقه به ادبیات روم قدیم در قرن چهاردهم منجر به رهایی از دست نوشه های کتابخانه های رهبانی گردید و فلسفه ای جدید ، یعنی انسان گرایی^{۹۱} ، مسیحیت و اندیشه غیر دینی را با هم آشتی داد . نخستین موطن انسانگرایی دولت شهر فلورانس بود ، جایی که خانواده های برجسته اش حامیان پرشورش بودند و انقلاب هنری بزرگ ، معروف به رنسانس ، از این سرزمین حاصلخیز در اوایل قرن پانزدهم پدید آمد . هنرمندان عصر رنسانس با خود آگاهی الهام گرفته از روم باستان و با طرد گوتیک جامعه را با انفجار نوآوری ها دگرگون کردند . معماران ویرانه های فراموش شده روم را مطالعه کردند تا بنایهای خلق کنند که نیازهای جامعه ای را که از فئودالیسم قرون وسطی سر بیرون می آورد ، تأمین کنند .

میکلوزو^{۹۲} در ۱۴۴۰ م کاخ خانواده مدیچی را با کارکردهای مسکونی ، تجاری و همچنین به عنوان قلعه ای نظامی طراحی کرد . (تصویر ۱۲۷)

^{۹۱}- اومانیسم یا هومانیسم

^{۹۲}- میکلوزو

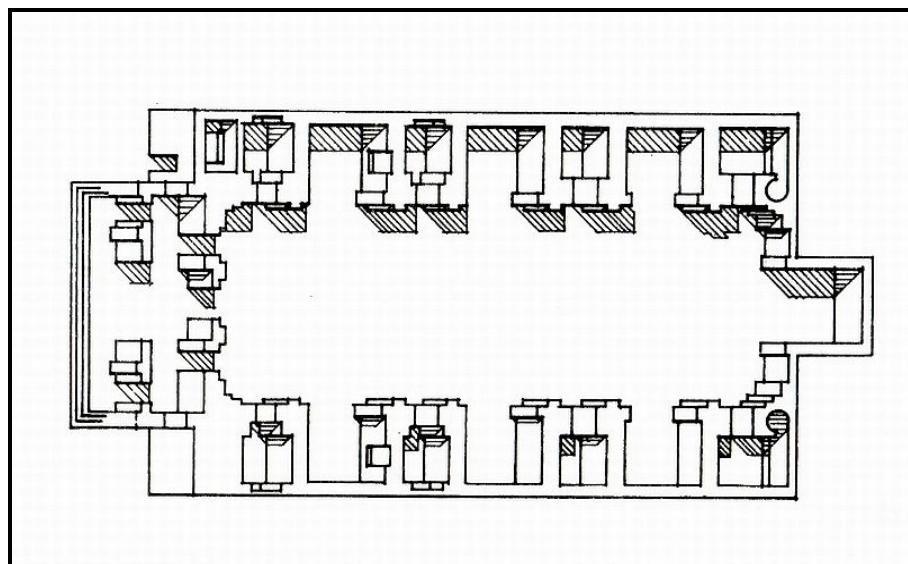

تصویر ۱۲۷: کاخ خانواده مدیچی کار میکلوزو ، م ۱۴۴۰

برای جلوگیری از حمله و انتقام بیگانگانی که به شهرهای ایتالیا آسیب می رسانندند ، همیشه این نوع خانه - شهرهای بزرگ طراحی می شد ؟ اما میکلوزو سبک کلاسیک را به طرح سنتی اضافه کرد . دیوارها از سه ردیف سطح صاف واقع در روی یکدیگر تشکیل می شد و هر کدام از آنها توسط ردیفی افقی از سنگ که خط منظمی از پنجره های قوس دار را نگه می داشت ، تقسیم می شد . ترکیب نما

بوسیله پیش آمدگی های آویخته عظیم کلاسیک و قرنیز پوشیده شد ، که جای برج و باروی سنتی را گرفت .

وقتی که آلبرتی دانشمند و معمار بزرگ ، کلیسای سن آندریا را در مانتوا به سال ۱۴۷۰ در پایان زندگی خود طراحی کرد ، نمونه هایی مشخص تر از معماری کلاسیک را برای پیروی در مقابل خود داشت و از فضاهای داخلی طاقدار رومی مانند باسیلیکای کنستانتین الهام می گرفت . او از نقشه رایج کلیسای طویل پیروی کرد ، اما جناح ها یا راهروهای کناری را برای نگه داری وزن زیاد سقف سنگی به نمازخانه (عبادتگاه) تبدیل کرد . (تصویر ۱۲۸)

تصویر ۱۲۸: تبدیل راهروهای جانبی به نمازخانه

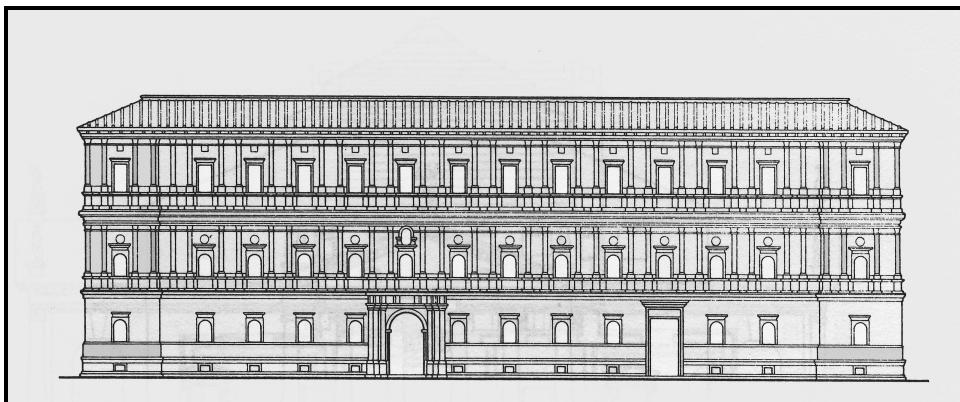
او در نمای خارجی از طرح قوس طاق نصرت رومی استفاده کرد و نقش آن را از تکریم امپراتور به تکریم خدای مسیحیت دگرگون کرد . رنسانس اولیه در ایتالیا ، رویدادی فکری بود که اروپا را به جهان مدرن وارد کرد . نوعی آگاهی و درک تازه از تاریخ همراه با نیروی اصالت موجب خلق معماری کلاسیک جدید با زیبایی فراوان شد . (تصویر ۱۲۹)

تصویر ۱۲۹: کلیسای سن آندریا در مانتوا ، ۱۴۷۰ م

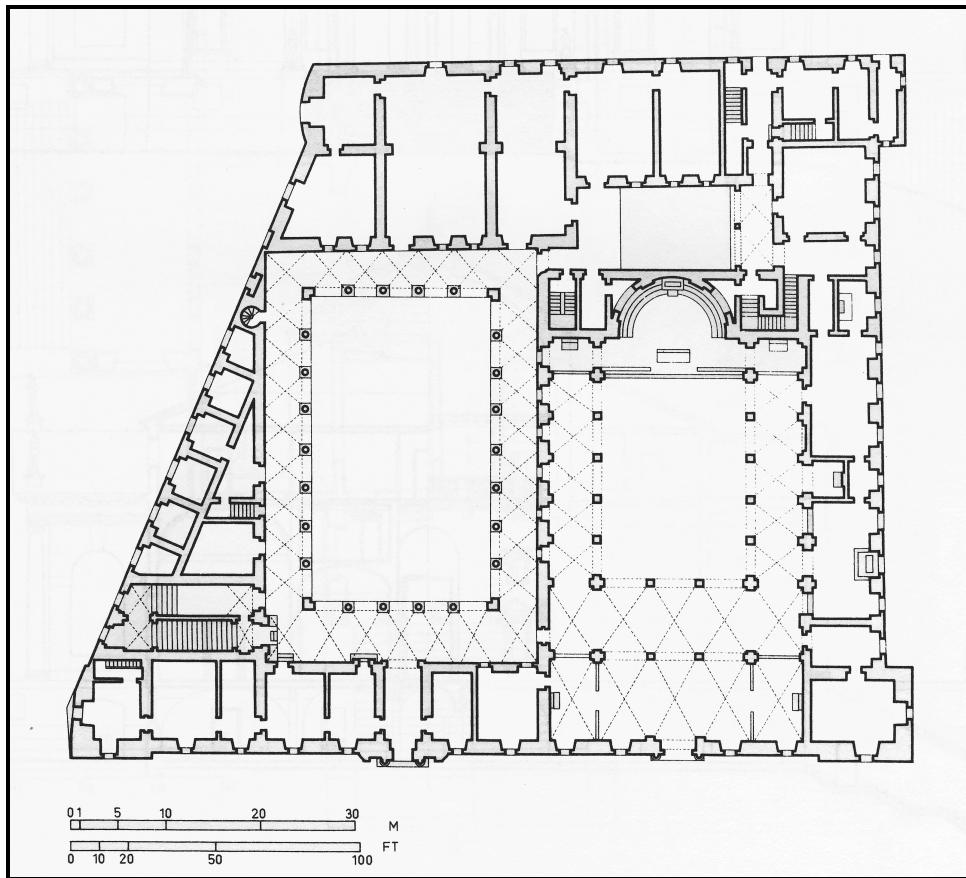
۱۱۲. رنسانس پیش‌فتنه

در ۱۴۱۷ پاپ مارتین پنجم انتخاب شد و سه رقیب پاپ معزول شدند ، در نتیجه تفرقه بزرگی که سرزمین ایتالیایی پاپ‌ها را فقیر و مقام پاپی را بی اعتبار کرده بود ، پایان یافت . سی سال بعد پاپ نیکلاس پنجم سکونتگاه خود را به نشانه بهبود وضع مالی پاپ‌ها و شروع ساختمان سازی گستردۀ به واتیکان منتقل کرد . هنرمندان و معماران رنسانس در روم ، که در میان خرابه‌هایی که در پی چند قرن نبرد و انتقام گیری پاپ‌ها برای انتخاب پاپ به منطقه اندکی بزرگتر از یک روستا در آمده بود ، تجمع کردند . توجه جدید به روم باستان به مطالعه دقیق بسیاری از بنای‌های یادمانی باقی مانده منجر شد ، اما متأسفانه جستجوی سنگ برای احداث ساختمان‌های جدید موجب انهدام آنها شد . روم به یک مرکز فرهنگی بزرگ و مرکز پیشرفت در معماری و هنر رنسانس تبدیل شد .
کانسلریا ، در ۱۴۸۶ بوسیله یک معمار گمنام به نام برنیو طراحی شد و در آن موقع سطح تازه‌ای از مهارت را با خلق نمایی مشابه نمای کاخ‌های رنسانس ارائه کرد . (تصاویر ۱۳۰-۱۳۱)

تصویر ۱۳۰: کانسلریا کار معمار گمنام ، ۱۴۸۶ م

طبقه پاییتر کانسلریا به پایه‌ای محکم و استوار برای دو طبقه بالاتر آن که از ستون‌های چهارگوش یا تخت ، با ستون‌های کاذب تبدیل شد ؟ به طور همسطح جای نگرفته اند بلکه به صورت زوج هستند . پیش آمدگی‌های بام یا قرنیزها به جای این که با کل ارتفاع ساختمان متناسب باشند ، تنها با بالای ردیف ستون‌ها متناسب هستند . پنجره‌ها فاقد قوسهای متعلق به کاخ‌های پیشین هستند و پنجره با نعل درگاه‌های صاف با قرنیز خودشان به شکلی آگاهانه ارائه شده اند . تمام نما با اندکی پیش آمدگی دو جناح واقع در دو انتهای عمارت کلاه فرنگی کامل شده است .

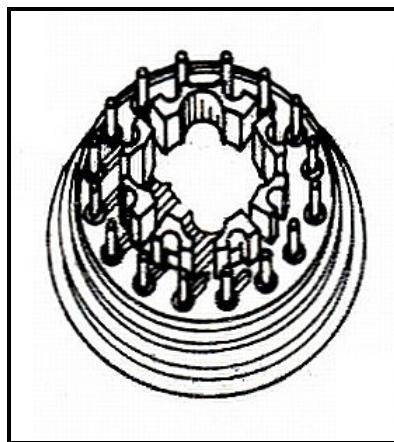
تصویر ۱۳۱: کانسلریا ، ۱۴۸۶ م

در ۱۵۰۲ معمار برامانته که کانسلریا (کانچلریا) را کامل کرده بود ، یک نمازخانه کوچک برای نشان دادن محلی که به شکل سنتی گمان می رفت سنت پیتر در آنجا شهید شده بود ، طراحی کرد و طرح آن براساس آثار باقیمانده از معابد گردد رومی تهیه شده بود ، این ساختمان کوچک نیز خصوصیات جدیدی مانند نرده کشی یا احداث طارمی^{۹۳} و سُنبل های خاص مسیحی را دارا بود .

(تصویر ۱۳۲-۱۳۳)

تصویر ۱۳۲: نمازخانه سنت پیتر کار بر امانته ، ۱۵۰۲ م

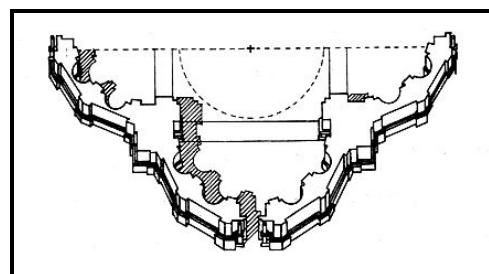

تصویر ۱۳۳: نمازخانه سنت پیتر کار بر امانته، ۱۵۰۲ م

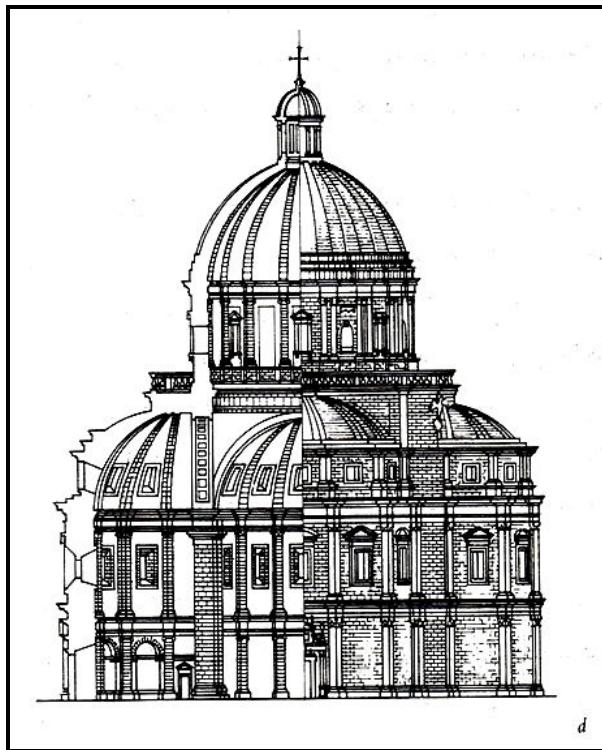
این بنا همچون گوهرب از اوچ رنسانس چنان مورد تمجید قرار گرفت که به زودی امتیاز قرار داشتن در سطحی معادل با بناهای باستان به آن تعلق گرفت. کلیسای بزرگ سانتا ماریا دلا کنسولاسیون در بیرون شهر کوچک تودی در ایتالیای مرکزی بوسیله معماری نامشهور بنام کولادا کاپرا رولا در ۱۵۰۸ طراحی شد. نقشه این بنا از تعدادی دایره و مربع تشکیل شده و یکی از چندین ساختمن شیبه به هم که دارای یک فضای مرکزی گبددار هستند، می باشد. اگرچه در طرح این بنا آشکارا از بناهای باستانی الهام گرفته شده بود. اما معماران، این کلیساها را با شکل های هندسی خالص را با همان نوع جذایت آکادمیک که منجر به ثبت و طبقه بندی ویرانه های روم باستان شد، طراحی می کردند.

رنسانس پیشرفته دانش بیشتری از دوران کهن را برای اراضی علاقه اهل فلورانس به جهان باستان به ارمغان آورد. گذشت زمان همنوایی کاملی با امکانات طراحی کلاسیک به همراه آورد و امکانات خلاقیت وسیعی را که به سبب میراث ناخودآگاه قرون وسطی پنهان بود، آشکار کرد.

(تصاویر ۱۳۴-۱۳۵)

تصویر ۱۳۴: سانتا ماریا دلا کنسولاسیون، ۱۵۰۸ م

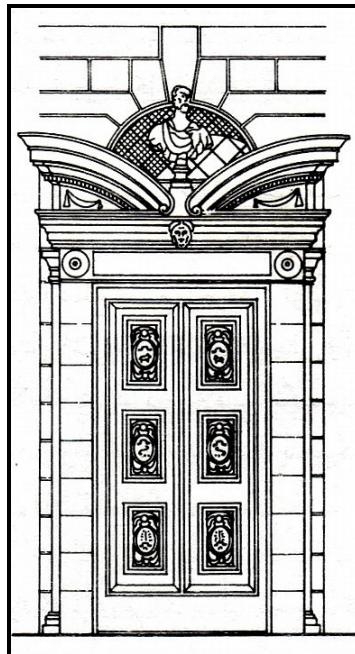
تصویر ۱۳۵: سانتا ماریا دلا کنسولاسیون ، ۱۵۰۸ م

۱۱۲. منریسم (شیوه گری)

در ۱۵۲۷ م شهر روم بوسیله نظامیان حامی تاریخی پاپ - امپراتور مقدس رومی - غارت و پاپ اسیر شد. تنها چند سال پس از واقعه مهم جدایی لوتر از کلیسا، جنگ در ایتالیا موجب بی توجهی و فساد شد و رنسانس پاپی را به پایان رساند. موج جدیدی از اعتقادات روحانی همراه با نظامیان پیروز امپراتور اسپانیا به ایتالیا وارد شد.

در هنرها، یک قرن خلاقیت که از افسانه روم باستان و از اندیشه انسان گرایی استدلالی دنیوی الهام می گرفت، به انتهای جریان رسید. خستگی از همراهی با امکانات هنر کلاسیک در ترکیب با جو آن جهانی در آن دوره منجر به این شد که معماران و هنرمندان در جستجوی منبع الهام جدیدی در معانی نهفته باشند. منریسم، همچون نوعی انحراف خودآگاه هنری از اندیشه رنسانس، از این فضای درونگرایانه و به خود آمدن پدیدار شد.

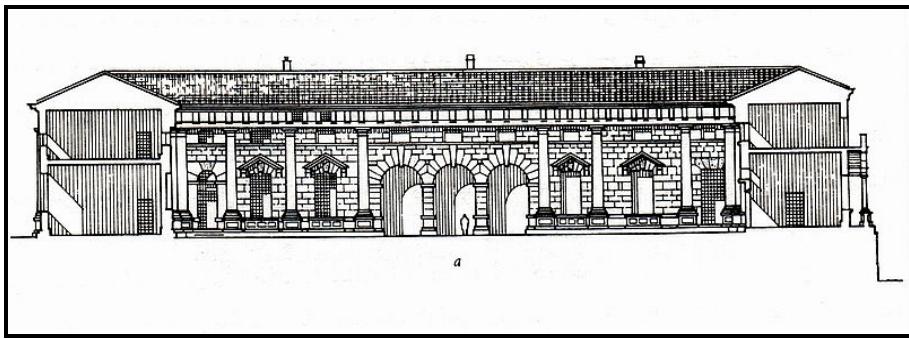
در یک درب ورودی در فلورانس که بوسیله بونتا لنتی در ۱۵۷۴ طراحی شد ، تقریباً تمام جزئیات سنتی که پیرامون یک در سنتی بود ، از شکل معمول آن خارج شد . ستون ها به اندازه یک میله برجسته در بیرون قسمتی از نمای خارجی که غیر معمول بود ، باریک شدند یا قاب تزئینی دور درگاه (فرسب) که در بالای آنها بود ، با رأس منحنی شکل معمول آن با ستوری به دو نیمه تقسیم شده بود و هر نیمه به سمت بیرون قرار گرفته و پایه ای خارج از اندازه برای یک مجسمه نیم تنه بزرگتر از اندازه را شکل داده بود که آن نیز به نوبه خود به صورت مجازی یک پنجره قوسی شکل را در پشت خود پنهان کرده بود . (تصویر ۱۳۶)

تصویر ۱۳۶: دربی ورودی در فلورانس ، ۱۵۷۴ م

ساختمان کاخ دله بوسیله جیلیو رومانو ، یکسال پیش از غارت روم آغاز شد . هر طرف بنا از سمت دیگرش متفاوت بود و ویژگی خاص خود را داشت . حتی هریک از دو طرف یک حیاط تزئینات خاص خود را داشت .

در طرف شمال در دو سوی محور تقارن نما ، سه قوس وجود دارد و ستون های واقع در دو سوی هر کدام از آنها با فاصله هایی نامنظم نسبت به هم قرار گرفته اند . (تصاویر ۱۳۷-۱۳۸)

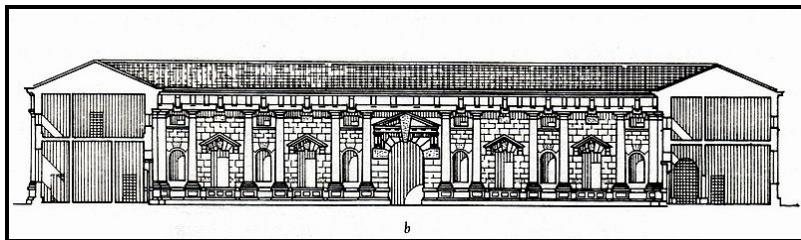

تصویر ۱۳۷: کاخ دلته کار جیلیو رومانو ، دید شمالی

تصویر ۱۳۸: کاخ دلته کار جیلیو رومانو ، دید شمالی

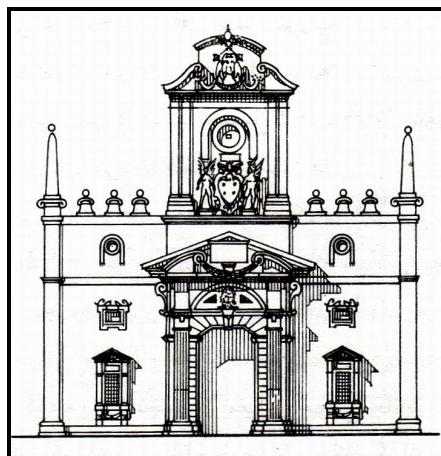
در طرف غرب در ورودی ، در مرکز نما قرار گرفته است و ستون های واقع در دو سوی آن دارای الگوی منظمی هستند ، اما سنگ های بین ستون ها خارج از ردیف هستند و به نظر می رسد که جزئیاتی روشن و پویا دارند . درست در زیر سقف و در فضاهای بین ستون ها ، سنگی در حال افتادن به نظر می رسد ، و سنگ مرکزی واقع در بالای هر کدام از پنجره های پایینی برای تماس با آن بالاتر رفته و سنگ های بالا سر را مجزا کرده اند . (تصویر ۱۳۹)

تصویر ۱۳۹: کاخ دلته کار جیلیو رومانو، دید غربی

هنرمند بزرگ میکل آنژ بیش از هر هنرمند دیگر طراحی کلاسیک را از قواعد سخت و استوار رها کرد. در ساختمان های طراحی شده توسط او، به گونه ای با اصول و جزئیات معماری برخورد شده بود گویی با پشتونه جواز هنری وی باز سازی و اصلاح شده اند.

آخرین کار او، دروازه پاپ پیوس چهارم در روم مربوط به سال ۱۵۶۱، اندکی بیش از یک نمای باریک است. نمای در به شکلی است که در آن چند سطح بر روی یکدیگر قرار گرفته اند و به وسیله استفاده از جزئیات آشنای کلاسیک با روش های جدید و بدیع، ترکیب تصویری پویا به آن داده شده است. منریسم با استفاده از جزئیات سنتی کلاسیک که برای هر ناظری، آشنا و شناخته شده بود اثری تکان دهنده و نمایشی خلق کرده بود. این جریان نمی توانست بدون موفقیت رنسانس پدید آید و چنانچه بعضی از جزئیات چنان جنبه خاص و سلیقه ورزانه داشتند که به سادگی قابل تقلید نبودند اما بسیاری از ابتکارات این دوره جایی سازگار در سنت کلاسیک پیدا کرد. (تصویر ۱۴۰)

تصویر ۱۴۰: دروازه پاپ پیوس چهارم در روم ، ۱۵۶۱م

۱۱۴. رنسانس در شمال

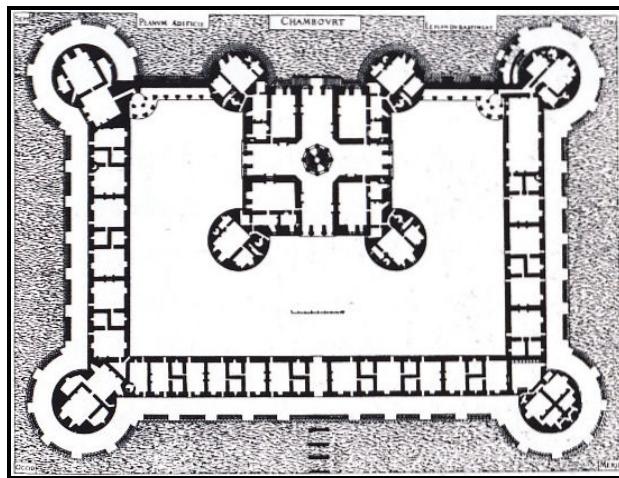
آن نوع معماری که براساس مطالعه بناهای یادمانی روم باستان پی ریزی شده بود به عنوان سبکی ایتالیایی بمدت ۱۰۰ سال باقی ماند . کلیسا اشتیاقی انسانگرایانه برای ادبیات باستانی ترویج کرده بود و نقاشان مسافر از شمال ، واقعگرایی رنسانس را با خود همراه آورده بودند . اما معماری در کشورهایی که ریشه های آن عمیق شده بود ، به شکل استواری بصورت گوتیک باقی ماند .

فرانسه نخستین کشوری بود که در پی تهاجم بر ایتالیا در ۱۴۹۴ میلادی و قرار گرفتن در بافت سیاست آن کشور تحت تاثیر معماری جدید رنسانس قرار گرفت . دولتشهرهای ایتالیایی در اتحاد با مهاجم در پی امتیازاتی بودند و معماران این دولتشهرها از فرانسه دیدن کردند . اما سبک جدید بدون بنیان های استوار ایتالیایی آن تنها می توانست کمی بیش از تزئینات مد روز در برابر فنون ساختمان سازی دیرپای گوتیک فرانسه باشد . بنای بزرگ شاتو دوشامبور کاملاً مانند یک قلعه قرون وسطایی با یک خندق ، تعدادی ساختمان به عنوان حصار و یک برج عظیم مرکزی یا برج دفاعی بوسیله یک ایتالیایی به نام دومینیکو داکور تونا در ۱۵۱۹ طراحی شد . (تصویر ۱۴۱)

تصویر ۱۴۱: شاتردو شامبور کار دومینیکو داکور تونا ، ۱۵۱۹ م

یک طرح ضربدری شکل در کف بنا به صورت استادانه ای در نقشه قلعه ای سنتی جا افتاده است و بیرون آن ، ترکیب زیبایی از جزئیات ابداعی و عالی ایتالیایی وجود دارد که بر روی انبوی از سقف ها و برجک های گوتیک قرار گرفته اند . مدت زمان طولانی از جستجوی سرچشمه های ایتالیایی سبک جدید توسط معماران بومی سپری نشده بود اما سنت فرانسوی زنده باقی ماند و یک سنت متمایز التقاطی توسعه یافت تا به یگانه مشارکت فرانسوی در سنت کلاسیک تبدیل شد . (تصویر ۱۴۲)

تصویر ۱۴۲: شاتردو شامبور کار دومینیکو داکور تونا ، ۱۵۱۹ م

بر هم خوردن رابطه پروتسستان ها با کلیساها روم بسیاری از دولت های شمالی را از همسایگان کاتولیک آنها جدا کرد . پدید آمدن فرستادهای جدید تجارتی در آتلانتیک موجب شد منابع جدیدی برای اندوختن ثروت در اختیار کشورهای شمالی قرار گیرد . در این زمان معماری ایتالیایی خلوص چنان باستان را بر اثر کجریوهای منریسم پشت سر گذاشته بود و این سبک منریسم بود که راه خودش را در شمال در کتابهای چاپ شده و مصور یافت . این جزئیات دلفریب در هلند به شکل عجیبی محترم شمرده شد و این شکل فریبنده تزئینات به همسایگان پروتسستان آن صادر شد . وقتی که ساختمان تالار شهر آنتورپ بوسیله کورنلی فلوریس در ۱۵۶۱ ساخته شد ، سبک جدید کلاسیک بعنوان نمونه ای برای ساختمان های شهری در شهرهای غنی و مستقل در کشورهای پایین بنیان نهاده شد . اگرچه فلوریس در ایتالیا تحصیل کرده بود ، اما سقف شیبدار ، سطح وسیع پنجره ها و

تزئینات غنی سه گوش شیروانی مرکزی عمودی ، همگی از سنت های گوتیک شهر خودش ناشی شده است . (تصویر ۱۴۳)

تصویر ۱۴۳: تالار شهر آنتورپ کار کورنلی فلوریس ، ۱۵۶۱ م

همچنین وقتی که در ۱۵۷۲ رابت اسمیت سون خانه ای جدید برای یک درباری ثروتمند در لانگلیت در بیلاقات انگلیس طراحی کرد او تزئینات متقارن ظرفی از ستون و اجزای کلاسیک را به ساختمان مربع شکل و ساده آن با سبک متأخر گوتیک انگلیسی با پنجره های بزرگ و متمایز و سقف صاف به طرح بنای فوق اضافه کرد . (تصویر ۱۴۴)

تصویر ۱۴۴: لانگلیت کار رابت اسمیت سون

از جهاتی جالب توجه است که معماری کلاسیک در دوره ای که ارتباطات ضعیف بود و روند تجزیه در اروپا شکل گرفته بود ، آنچنان در مقیاس جهانی جذایت یافته بود که برای قرن ها سنتی همچون گوتیک را آن هم قویتر از گوتیکی که در ایتالیا وجود داشت ، کنار گذاشت . جای تعجب نیست که این سبک کلاسیک نخست باید در قالبی ظهور و بروز می کرد که قویاً تحت تاثیر سنت های منطقه ای دگرگون شده بود .

۱۴

هنر باروک

باروک یعنی مروارید درهم و اصل این لغت ریشه اسپانیایی دارد ، زیرا بخشی از این نهضت از اسپانیا نشأت می گیرد . ولی در اصل احیاء علاقه به هنر باروک در آلمان شروع شد .

رفرم های مذهبی از عوامل بوجود آورنده این سبک است . در هنر نقاشی سبک باروک واقعیت ها یا رئالیسم مورد توجه است . فرم ها محدود بوده و در کاربرد رنگ ها تنوع ایجاد می شود . در کمپوزیسیون ها جزئیات مطرح نیست ولی ترکیب بندهای بهتر از دوران رنسانس می باشد . اشخاص در نقاشی ها از اشخاص عادی اجتماع هستند . کشف آثار علمی در این دوران در پیشبرد این مکتب موثر است . از جمله ماشین چاپ ، هنر نقاشی و معماری در این مکتب بیش از همه مورد توجه است .
شیوه معماری باروک نه تنها در اروپا بلکه در سرزمین های دیگر جهان نیز موثر افتاده ، ایجاد تنوع و دخل و تصرف در مدلول های ریاضی و حساب شده ، شیوه کلاسیک ، ایجاد ترئینات در بنا از خصوصیات معماری این دوره می باشد . از نقاشان معروف این دوره ال گریگو ، کارباجو ، ربتز ، رامبراند و واندایک است .

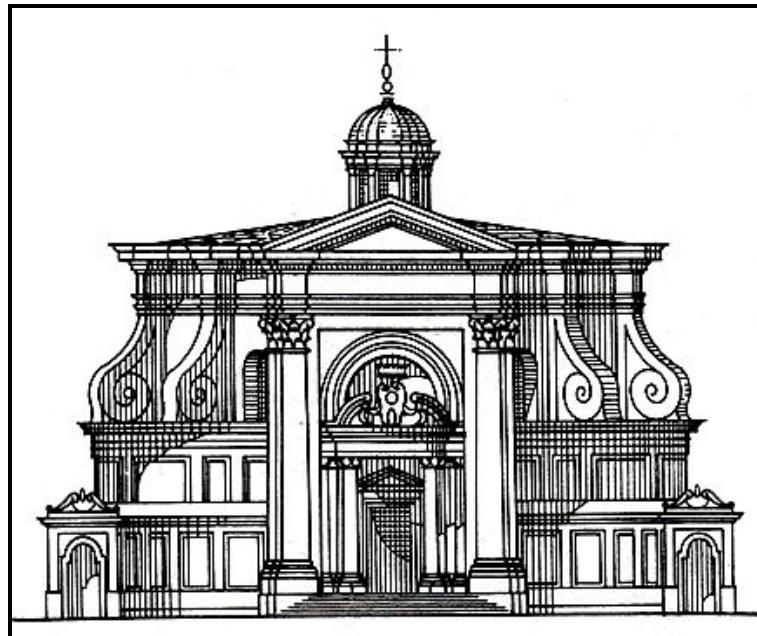
۱۱۵. باروک بین المللی

اروپا از اواسط قرن شانزدهم به مدت صد سال به طور مداوم در جنگ غوطه ور بود ، چنانکه پروتستان ها و کاتولیک ها برای عقایدشان ، ملت ها برای استقلال خود و طبقات کاسپ و بازرگان برای آزادی خود می جنگیدند .

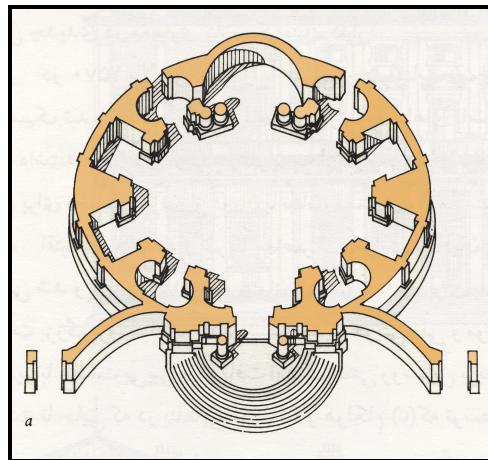
کلیسای رومی که به وسیله نهضت پروتستان ها متلاطم شد در یک سختگیری مبارزه جویانه و بی رحمانه ملهم از اسپانیا بر ضد اصلاحاتی که برای عقب راندن موج پروتستان گرا بی طراحی شده بود صفوت خود را پالوده کرد .

در حدود ۱۶۲۵ ، اصلاح سیزان مطمئن شدند که پروتستان گرایی اگر هم شکست نخورده باشد ، قابل کنترل است و روش های خشونت آمیز را کنار گذاشتند و به تبلیغات فریبنده روی آوردند . یک سبک هنری و معماری برای تأمین نیاز های این روح جدید خود عفو کردن پدید آمد . این سبک موسوم به باروک به شکل های گوناگون هر ناحیه از اروپا را که از محرومیت های ناشی از جنگ بهبود یافته بود ، در نوردید . معماری کلاسیک تا این زمان خود را در هر جا جلوه گر می ساخت و با اقتباس و پذیرش جهانی باروک ، تمام قاره برای نخستین مرتبه از قرن سیزدهم در یک نوع معماری با یکدیگر سهیم و مشترک شدند .

مجسمه ساز و معمار رومی ، جان لورنتسو برنینی ، یکی از مهم ترین اشخاص در توسعه باروک بود . در کلیسای او در سنت آندریا آل کوئیر نیال که در روم ساخته شده در سال ۱۶۵۸ عناصر گوناگون کلاسیک و نقشه با روشنی منظم تقسیم بندی نشده ، بلکه با هم ترکیب شده اند تا بنایی مجسمه وار و وسیع بسازند که با گسترش عناصر آشنا و هماهنگ کردن آنها با یک سری منحنی های ظریف تماشاچی را غوطه ور کند و اجازه دهد که بنا هیجانات را با موجی از نشاط نمایشی دامن زند .
(تصاویر ۱۴۵-۱۴۶)

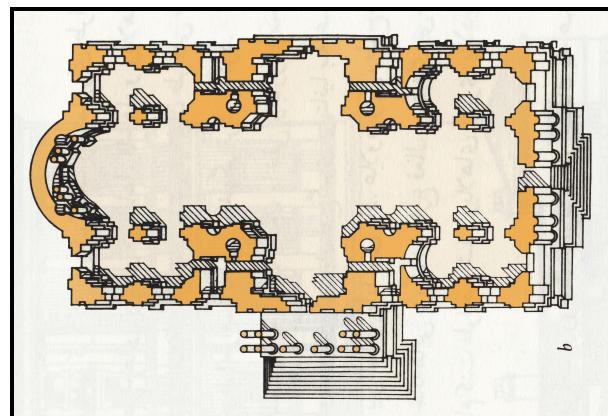
تصویر ۱۴۵: نمای سنت آندریا آل کوئیر نیال در روم ، ۱۶۵۸ م

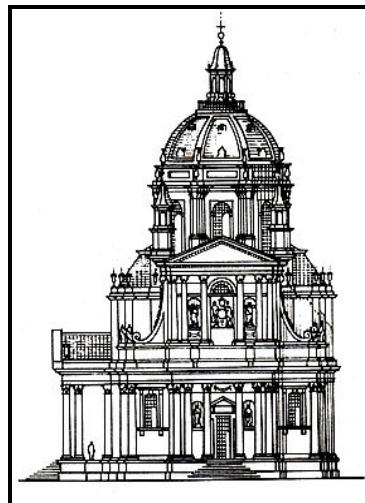
تصویر ۱۴۶: پلان سنت آندریا آل کوئیرنیال در روم، ۱۶۵۸ م

نخستین بنایی که در فرانسه بقایای سنت گوتیک را کنار نهادند از سبک منیری استفاده کرده اند که موجب تولد باروک شد. این نخستین ابداع سنت مهار شده تری در فرانسه ایجاد کرد که از وسوسه و انجام افراط در ایتالیا و اسپانیا جلوگیری کرد.

کلیسای سورین که بواسیله ژاک لومر سیه در ۱۶۳۵ شروع شد، یکی از نخستین نمونه های این سبک ایتالیایی در فرانسه بود. تزئینات غنی اما استادانه کلاسیک، فاصله گذاری متنوع سطح متعدد از ستون های مت مرکز بر روی در ورودی مرکزی، و قرار گرفتن یک گنبد جالب توجه بر بالای آنها ساختمان ها را شبیه بنای ۶۰ سال پیش روم کرد. (تصاویر ۱۴۷-۱۴۸)

تصویر ۱۴۷: پلان کلیسای سورین کار ژاک لومر سیه ، ۱۶۳۵ م

تصویر ۱۴۸: نمای کلیسای سورین کارژاک لومر سیه ، ۱۶۳۵ م

قدرت سیاسی فرانسه در قرن ۱۷ موجب ارائه و معرفی سبک جدید به همسایگان شمالی آن شد . وقتی که جنگ داخلی در انگلستان به پایان رسید و پادشاه از تبعید فرانسه بازگشت ، معماری باروک برای یک برنامه فعال بازسازی الگو قرار گرفت بطوری که شاهد خلق بناهای بزرگی مانند کاخ بلنهایم هستیم که بواسیله معماران وانبرو و هاکسمور ساخته شد . (تصویر ۱۴۹)

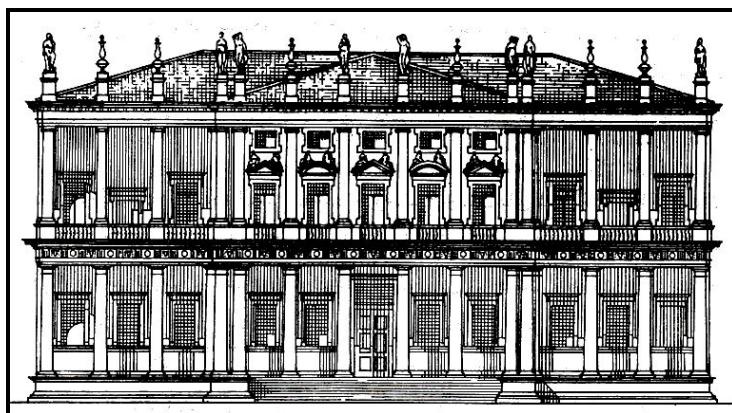

تصویر ۱۴۹: کاخ بلنهایم کار معماران وانبرو و هاکسمور

نمایش و ظاهر با ابهت باروک کمک بزرگ و ماندگاری به سنت کلاسیک بود . اگرچه باروک برای دستیابی به آزادی و ابتکار خود برگستن همنوایی با رنسانس و انحراف عمده میریسم تکیه داشت ، معماری باروک در بسیاری از جنبه ها به آزادی موجود در معماری کلاسیک روم باستان نزدیکتر بود .

۱۱۶. پالادیو و میراث او

دولتشهر دریایی قدرتمند و نیز بحد کافی مهارت داشت تا خود را از غارت جنگ های قبیله ای که روم را در ۱۵۲۷ و فلورانس را در ۱۵۳۰ از پای درآورد ، دور نگاه دارد . سرنوشت ارتش های پادشاهی عظیم که بیشتر شبه جزیره ایتالیا را عاطل و باطل گذاشته بودند جمهوری ونیز را متلاعده کرد که با ثروتش ، خود را درون مرازهایش تحکیم کند و مسابقه خطرناک توسعه طلبی را رها کند . وقتی اقبال به ونیز روی آورد که هنرمندان و روشنفکران تبعیدی در این جمهوری بیطرف احساس امنیت کردند ، اصلاحات کشاورزی موجب توسعه روستاهای شد و خانواده های ثروتمند تشویق شدند که برای اداره املاک خود خانه هایی بسازند . معمار بزرگ ، آندره آپالادیو در این جو پر تحرک پیشرفت کرد . بنایهای او ترکیب متمایزی از آزادی شیوه منریسم و دانش اوج رنسانس بود . مطالعه شخصی او درباره ویرانه های روم و آزادی هنری آن زمان ، چشم او را به آزادی کشف نشده در معماری باستان باز کرد . طرح او در ساختمان کاخ چریکاتی در شهرک ونیزی ویچنزا کاربرد سنتی دو ردیف ستون را با یک نمای جدید درونی - بیرونی که فضای باز تراس ها را به بیرون و در جلوی ساختمان آورد ترکیب کرد ، این شکل که ناشی از امتر بودن کاخ ها بود ، شاید نشانگر استحکام سیاسی جمهوری ونیز بود ، اما در عین حال می توانست ناشی از پیاده کردن طرح فضای باز در شهر باشد . (تصویر ۱۵۰)

تصویر ۱۵۰: کاخ چریکاتی در شهرک ونیزی ویچنزا

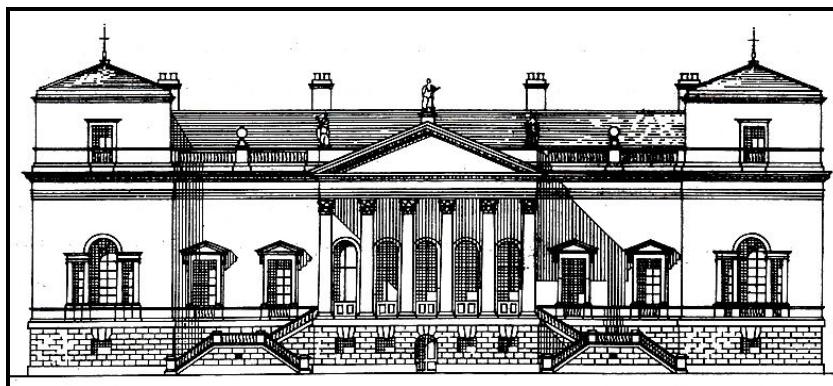
ویلا های بیلاقی پالادیو فصل جدیدی در معماری کلاسیک بنیان گذارد ، در ۱۵۷۰ پالادیو کتابی را با عنوان چهار کتاب معماری منتشر کرد که به یک کتاب راهنمایی برای طراحی کلاسیک تبدیل شد .

در کنار مطالعاتش در مورد بنایی باستانی، طرح‌های او برای کلیساها، کاخ‌ها، ویلا‌ها نیز قرار داشتند ویلا‌های او که به عنوان محل کار و تفریح اشراف و نیز در املاک روستایی پیشرفته شان طراحی شده بود، برای نخستین مرتبه از دوران باستان معماری و همه منظره محیط اطراف آن را با یکدیگر ترکیب کرد. اقتباسی محدود و تقریباً معاصر از معماری پالادیان در انگلستان، به سبب جنگ داخلی و باروک محو و منتفی شد و تنها در ۱۷۱۵ به عنوان پادشاه زهر معتدلی برای باروک پدیدار شد. اوج گیری بریتانیا به عنوان قدرت بزرگ پرورستان به پالادیانیسم جدید هویتی ملی و موقعیت بین الملل پایداری داد. علاوه بر این طرح‌های پالادیو با عظمت بی‌پیرایه در بافت املاک سنتی روستایی بریتانیا با خانه‌هایی بزرگ و مزارع فعال جاذبه‌ای بی‌همتا داشت تا جایی که در بنایی مانند تالار هولکام که توسط ویلیام کنت طراحی شد، ویلا‌های ونیزی پالادیو به سنتی بریتانیایی تبدیل شد.

(تصاویر ۱۵۱-۱۵۲)

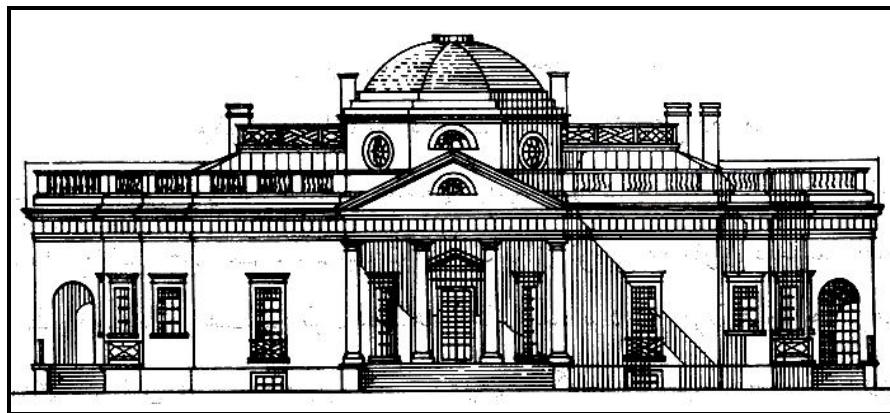

تصاویر ۱۵۲: عکس تالار هولکام

تصاویر ۱۵۲: نمای تالار هولکام کار ویلیام کنت

ترجمه متن چهار کتاب اثر پالادیو و شهرت پایدار آن و موقعیت رو به اوچ بریتانیا در جهان به عنوان قدرتی عظیم و پدر انقلاب صنعتی آشکارا به پالادینیسم حیاتی طولانی و محبویتی گسترده داد. این سبک عموماً^۱ تا سال ۱۷۹۶ پذیرفه شد تا جایی که توماس جفرسون یکی از نخستین انقلابی های مستعمرات که از بریتانیا استقلال به دست آورد، می توانست پالادینیسم را به عنوان سبکی معمول برای طراحی خانه خودش، مونسلو در ایالت متحده آمریکا در نظر گیرد. (تصاویر ۱۵۳-۱۵۴)

تصویر ۱۵۳: نمای مونسلو در آمریکا کار جفرسون

تصویر ۱۵۴: مونسلو در آمریکا کار جفرسون

۱۵

هنر روکوکو

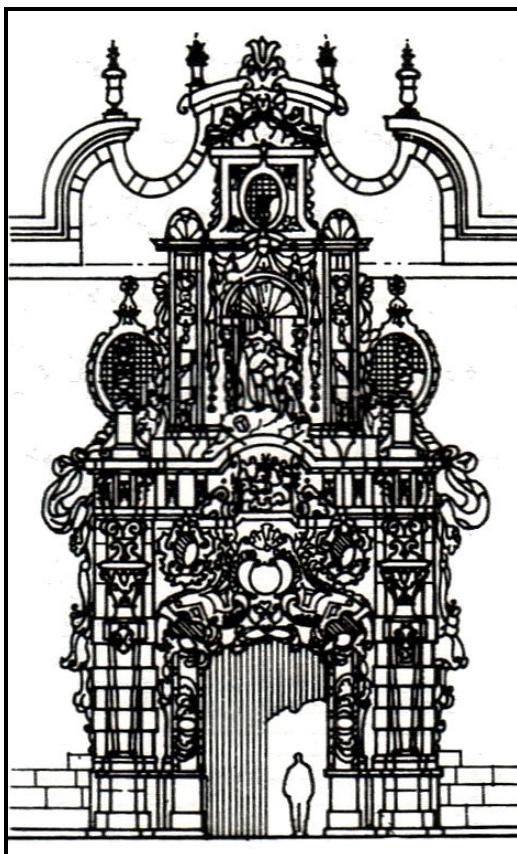
روکوکو کلمه فرانسوی است و در لغت به معنای قلوه سنگی است که با آن غارهای مصنوعی را تزئین می کرده اند . این هنر در فرانسه به دنیا آمد و در آلمان به حد اعلای تکامل رسید . معماری سبک روکوکو بر پایه معماری سبک باروک و به صورت سبکی در تزئین داخلی آغاز شد . آزادی معمار در این سبک از حد و حصر گذشت و آنها اشکال خاص معماری این دوره را بوجود آوردند . در نقاشی ، روح روکوکو هیچ محدودیتی را شامل نمی شود . میل به آزادی به نقاش این دوره الهام می بخشد . روکوکو آخرین تجلی یک سبک اصیل اروپایی است . هنر روکوکو می کوشد برای ایجاد زیبایی بدون رعایت ملاحظات آزادی داشته باشد و مردم خوشقلب از آن لذت فراوان برند . به نوعی هنر روکوکو را هنر برای هنر می دانند . از نقاشان این دوره می توان از واتئو ، شاردن و هوگارت را نام برد .

۱۱۷. معماری روکوکو

در مقابل بریتانیا که نقش رهبری قدرت پرووتستان را در اختیار گرفت و از گسترش باروک رویگردان شد ، کشورهای کاتولیک رومی ، طرح باروک را در سطوحی ورای خیال افراط مورد استفاده قرار دادند در نیمه نخست قرن هجدهم ، در اسپانیا ، فرانسه و کشورهای اروپای مرکزی ، نمایش وزین باروک به سبب تجزیه شکننده هر عنصری که زمخت به نظر می رسید ، به تزئینات شلوغ در نما و جبهه بصری تظاهر گونه دگرگون شد . به نظر می رسد موطن طبیعی روکوکو اسپانیا بوده است یعنی سرزمینی که معماری کلاسیک در خالصترین شکل هایش هرگز پدیده ای بیش از یک احساس سطحی پدید نیاورد . ۸۰۰ سال خلافت اسلامی سر انجام در ۱۴۹۴ به پایان رسید ، اما با این حال میراث

تزئینات اعراب برای نوعی معماری دلفریب اشتیاقی پدید آورد. یک شیوه رسمی که توسط پادشاهان راهب در قرن هفدهم آغاز شده بود، در قرن هجدهم رها شد و با روک طبیعی دوباره ظاهر شد که برای نخستین مرتبه به سبب اقبال عمومی گسترده تقویت شد.

درب ورودی آسایشگاهی در مادرید به وسیله پدرو ریبرا در ۱۷۲۲ طراحی شد، تقریباً پیشینه منریست، کلاسیک را در سطحی از سنگ حجاری شده در انبوهی از تزئینات مشکل از گل‌ها، جواهرات، میوه‌ها، آبشارهایی از پرده و تعداد بیشماری از جزئیات کلاسیک سنتی تغییر شکل داد. این هنر تقریباً کلاسیک و شوریده و شلوغ مشتاقامه توسط تمدن‌های مغلوب سرخپستی در مرکز و جنوب آمریکا که با هنر بومی آنان به نحو شگفت آوری شباهت محتوایی داشت جذب شد. (تصویر ۱۵۵)

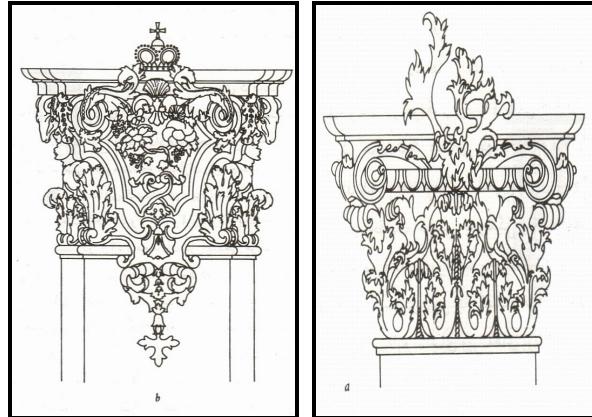
تصویر ۱۵۵: درب ورودی آسایشگاهی در مادرید کار پدرو ریبرا، ۱۷۲۲ م

همچنانکه دولت های کوچک آلمانی به تدریج وحشت جنگ های ۳۰ ساله را فراموش می کردند و اتریش آسایش و آزادی را تجربه می کرد و چون ترک ها را از دروازه های وین در ۱۶۸۳ عقب راندند ، جامعه ای متعالی در اروپای مرکزی که امپراتوران ، اسقف ها ، و دوک های بزرگ برای شخصیت و هویت هنری با یکدیگر رقابت می کردند ، پدید آمد .

معماران محلی جانشین معماران ایتالیایی شدند و نوعی روکوکوی ناحیه ای بسیار کامل پیرامون کلیسا و کاخ توسعه یافت . این سبک چنان با تمایلات اهالی سازگار بود که بصورتی فعال به بخشی از هنر روزمره عامه مردم تبدیل گردید . بنایی بزرگ مانند زوینگر در درسدن ، محوطه ای تشریفاتی با فضاهای ورودی مجلل که توسط پاپلمن در ۱۷۱۱ ساخته شده ، از نمونه های مشابه اسپانیایی خود طریفتر و زیباتر هستند . معماران جزئیات سنتی را جدای از یکدیگر و اندکی فراتر از شکل های کلاسیک به کار برد و آنها را در ترکیبی تازه از تزئیناتی جالب متشکل از منحنی ها و منحنی های زوج سایه روشن ها و برجستگی ها به کار بردند . (تصویر ۱۵۸)

روکوکو اساساً نوعی تزئینات بود که در بهترین حالت با نوعی معماری ترکیب می شد و از آن می شد برای اجرای داخلی ، مبلمان ، و اشیاء ساخته شده استفاده کرد و به این شکل اساساً از طریق فرانسه راه خود را به معماری استوارتر بریتانیا گشود .

چنانکه دو سر ستون (a) ، (b) نشان می دهد ، روکوکو با توجه به آزادی چشمگیر و تقارن موردی واقعاً در طراحی کلاسیک از لحاظ تاثیر نپذیرفتن از آرمان های معماری باستان متمایز و یگانه بوده است . (تصاویر ۱۵۶-۱۵۷)

تصاویر ۱۵۶-۱۵۷: سر ستون های a و b

تصویر ۱۵۸: زوینگر در درسدن ، کار پاپلمن ، ۱۷۱۱ م

۱۶

هنر نئو کلاسیک

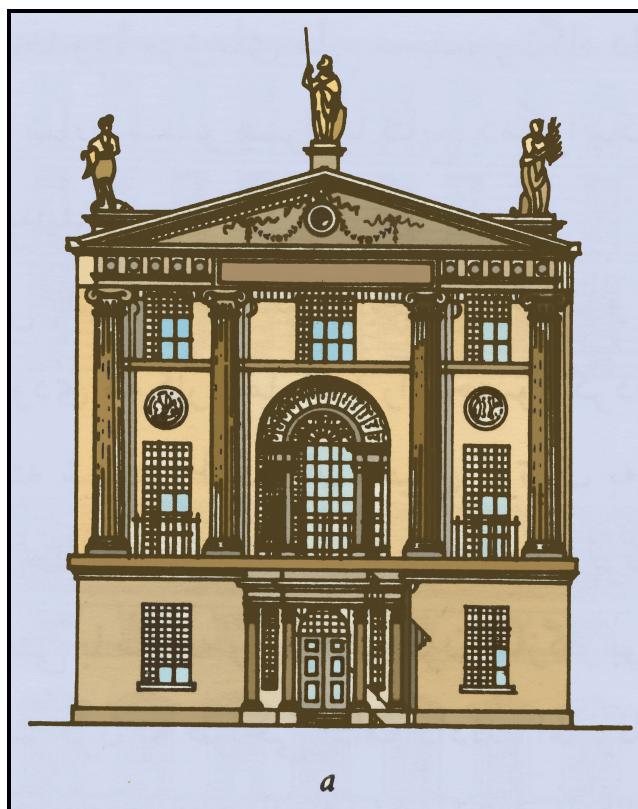
در قرن ۱۸ میلادی با کشف شهر پمپئی و کشور- شهر سنگی قدیم هرکولانیوم و گسترش علم باستانشناسی توجه همه به هنر کلاسیک یونان در قدیم جلب می شود . اصول و قوانین زیبایی شناسی و تناسبات کلاسیک یونان مطرح می شود و آنچه در طبیعت و زیبا است مورد تجزیه و تحلیل و مطالعه و نقاشی قرار می گیرد . این جریان نئو کلاسیک^{۹۴} پایه اصلی خود را بر تجدید حیات هنر کلاسیک یونان قرار داد . موضوعات نقاشی این دوره دارای سوژه های اساطیری می شود و عناصر معماری بر پایه عناصر معماری یونان قدیم قرار می گیرد . حتی لباس ها در نقاشی ها نیز از همان فرم لباس های زمان رومی ها اقتباس می گردد . از نقاشان معروف این دوره داوید و انگر می باشند .

۱۱۸. معماری نئو کلاسیک

اروپا در قرن ۱۸ ، شروع به کنار گذاشتن نظام های قدیمی حکومتی خود کرد . فلسفه های جدید آموزش بهتر و ثروت روزافزون حاصل از تجارت و انقلاب صنعتی طبقه های متوسط رو به رشد را نسبت به دیکتاتوری موروئی پادشاهان و ملکه ها را بر انگیخت . در اواسط قرن ، روندی در جریان بود که منجر به انقلاب جمهوری خواهان در امریکا و فرانسه و نوعی حکومت سلطنتی ضعیف در بریتانیا شد .

روش جدید تفکر هنگامی ظهر کرد که مردم از تحمل بار سنگین تاریخ فرهنگی خود رویگرداندند و در پی آن بودند تا در پناه خلوص و سادگی پنداری سرچشمه های فرهنگی اولیه خود

به بالندگی تازه‌ای دست یابند. فلاسفه در بی‌حقیقت اساسی، به زندگی و خصوصیت طبیعی انسان، فارغ از قراردادهای اجتماعی توجه کردند. مطالعه تاریخ صرفاً به منظور بررسی خود آن و اکتشافات باستانشناسی، هنرمندان و معماران را به جستجوی منابع الهام هنری به بازسازی دقیق آثار گذشته هدایت کرد. زمینداران به بازسازی کلیساها ویران شده پرداختند و اشراف انگلیسی عازم تماشای ویرانه‌های یونان و روم شدند. احیاء گوتیک شروع شد و اروپا و آمریکا به دوره‌ای از ارتباط رمانیک با گذشته وارد شدند که تاکنون ادامه یافته است. در ۱۷۴۰ معماران در آکادمی فرانسه در روم طرح‌هایی ابداع کردند که بر پایه تصور آنان از بناهای یادمانی باستانی از شهر روم استوار بود. که نخستین نمونه‌های روند جدید در کلاسیک یعنی، نئوکلاسیسیزم به شمار می‌آمد.

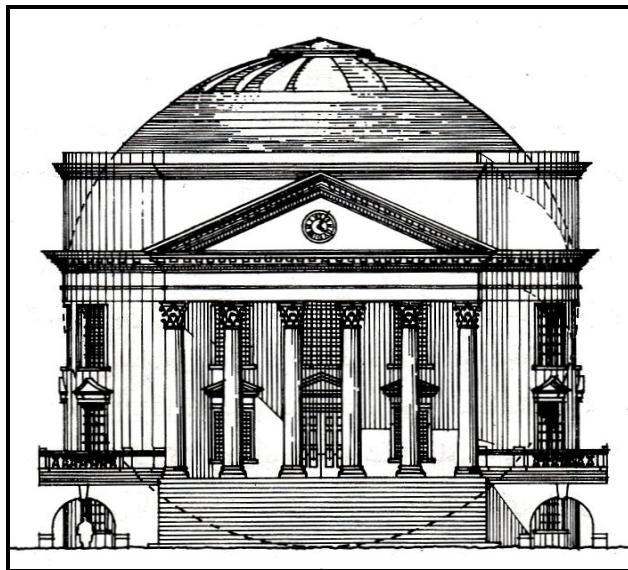
تصویر ۱۵۹: انجمن سلطنتی هنرها مطالعه رابت آدام، ۱۷۷۲ م

یک باستانشناس پروسی موسوم به وینکلمان هنر یونان را در ۱۷۵۴ به غرب معرفی کرد . تصاویری از معماری یونان باستان در ۱۷۶۲ بوسیله معماران بریتانیایی استوارت (مشهور به آتنی) و روت چاپ و منتشر شد . که نوعی سادگی را نشان می داد که معاصران را سخت به تعجب آورد . در همان زمان ، معمار اسکاتلندی ، رابرت آدام با انتشار کتاب هایی از معماری بناهای پیچیده تر روم باستان نام آور شد و معماری پالادین بریتانیا را با تفسیرهایی دقیق از مطالعاتش مانند انجمن سلطنتی هنرها از ۱۷۷۲ دگرگون کرد .^{۹۰} (تصویر ۱۵۹)

رهبران انقلابی در پایان قرن ، جمهوری خواهان یونان باستان و روم را همچون اسلاف خود می نگریستند و معماری جدید بیان روشنی به آرزوهای آنان داد . در ایالت های انقلابی آمریکای شمالی ، یونان و روم با شوقی یکسان پذیرفته شدند و توماس جفرسون ، سومین رئیس جمهور حکومت جدید شخصاً دانشگاه و کتابخانه جدیدی در شارلوت سویل ویرجینیا در ۱۸۱۷ طراحی کرد که به پانtheon در روم خیلی شباهت داشت . (تصاویر ۱۶۰-۱۶۱)

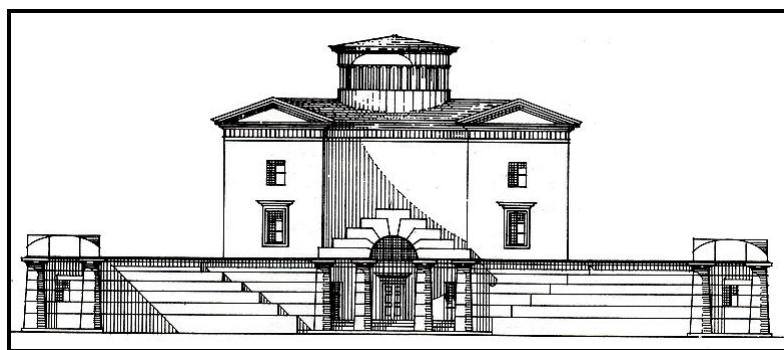

تصویر ۱۶۰: دانشگاه و کتابخانه شارلوت سویل ویرجینیا ، ۱۸۱۷ م

تصویر ۱۶۱: دانشگاه و کتابخانه شارلوت سویل ویرجینیا ، م ۱۸۱۷

انقلاب های سیاسی و بصری در فرانسه شدیدتر بود . معمارانی مانند بوله و لدو با طرح هایی شامل نوعی سادگی بدروی که از بنایهای ابتدایی یونان باستان و یادمان های روم نشات گرفته بود ، به استقبال انقلاب سیاسی رفتند . طرح های ابداعی آنان شامل طرح هایی برای شهرها و بنایهای یادمانی می شد که تئوری های سیاسی و آرمان های نمادی را بیان می کرد . طرح هایی مانند خانه ای که بوسیله لدو ترسیم شد جلوه هایی نحسین از دقت زیاد در مرحله آخر نئوکلاسیسم است که وارد جهان تغییر شکل یافته در قرن ۱۹ می شود . (تصویر ۱۶۲)

تصویر ۱۶۲: خانه لدو ، نئوکلاسیسم

۱۷

احیای رنسانس

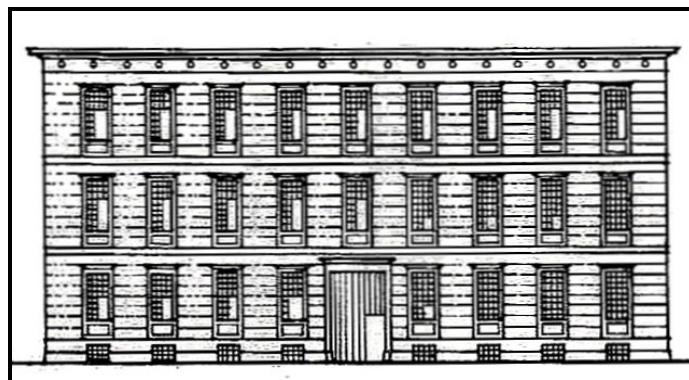
تا اواسط قرن نوزدهم شورش همگانی در اتریش ، آلمان ، سوئیس ، بلژیک ، ایتالیا و بریتانیا نشان داد که تاثیر انقلاب فرانسه را نمی توان در محدوده مرزهای ملی محصور نگاه داشت .

هم ثروت و هم فلاکت ناشی از انقلاب صنعتی در زادگاه آن ، بریتانیا شایع شد و همراه با نتایج دموکراتیک نا آرامی های سیاسی ، جامعه ای با نیازهای پیچیده تر و متنوع تر از پیش پدید آورد . نوعی احیای اعتقادات مذهبی پدید آمد و ادبیات به احساسات (رمانتیسم) و ترس (گروتسک) محدود شد . هنرمندان به بیان و احساسات خود بیش از فضای محدودی که کارفرما خود را محصور کرده بود ، توجه کردند و معماران از نظم و قاعده ساده بنایان نئوکلاسیک خسته شدند . طرفداران احیای گوتیک به مذهب پیوستند و مشارکت و پیوند محدود خود را با معماری کلاسیک جداً کنار نهادند . ظرافت تزئینات پر کار گوتیک و آزادی آن برای طراحی خواسته های پیچیده تر جامعه ای صنعتی با سلیقه و نیاز های قرن سازگار بود .

۱۱۹. احیای رنسانس و معماری

معماران نئوکلاسیک در سراسر قرن به طراحی ادامه دادند ، اما وفاداری افراطی آنان به شکل ها و عناصر معماری جهان باستان ، تطابق با کارکردهای جدید را دشوار ساخت . احیای رنسانس مسائل عصر جدید را حل کرد ، تنشیات زیبای آن و کاربرد تزئینات با بنایان قدیمی شده نئوکلاسیک تضاد داشت . انواع گوناگونی از بنایها ، و آزادی بیشتر برای ابداع ، نیاز برای طراحی نقشه های پیچیده را پاسخ داد . ارتباط مهم بین رنسانس نخستین و معماری گوتیک ، و توسعه متنوع رنسانس ، پس از تقاطع آزاد سبک ها و جزئیات عناصر معماری که از خصوصیات قرن نوزده بود ، پدید آمد . تأثیر رنسانس نخست در پاریس در نخستین دهه قرن ۱۹ ظاهر شد . در ۱۸۲۸ شینکل معمار بر جسته نئوکلاسیک پروسی

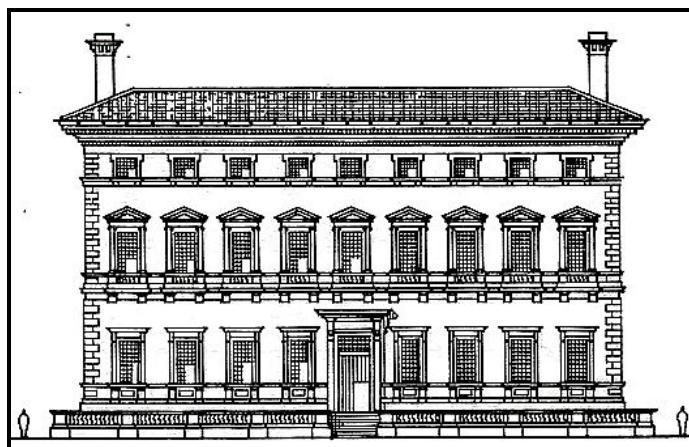
خانه‌ای در برلین برای صاحب یک کارخانه سفال‌سازی طراحی کرد که محصولات تزئینی مشتری خود را در نمای رنسانسی ساده‌ای به کار گرفت. (تصویر ۱۶۳)

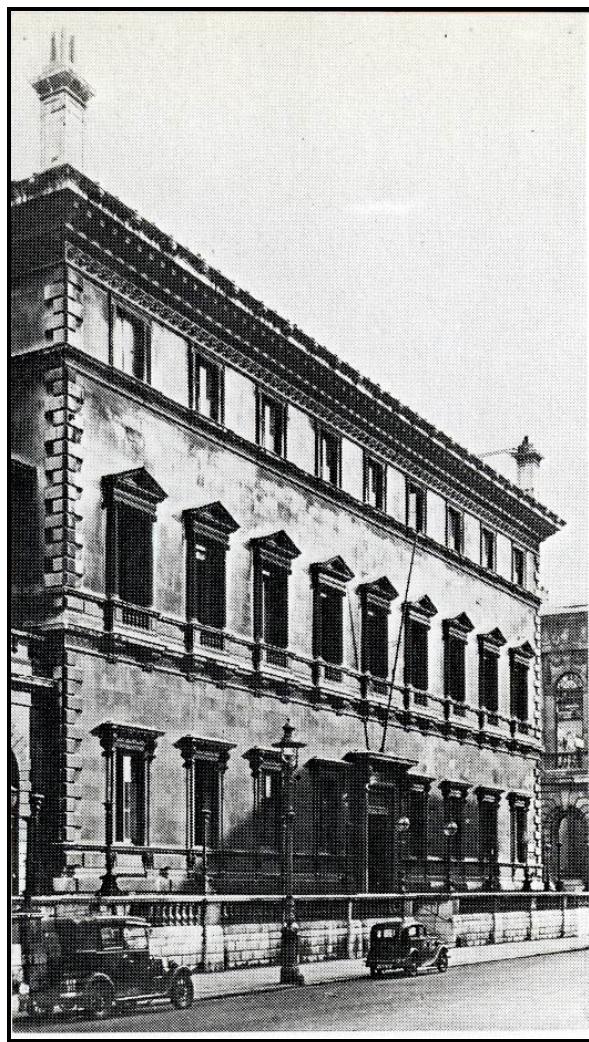
تصویر ۱۶۳: نوکلاسیک پروسی، خانه‌ای در برلین، ۱۸۲۸ م

در دهه بعد این تجدید حیات تثیت شد و چارلز باری با باشگاه اصلاحات از ۱۸۳۷ در بریتانیا پیشرو شد. نمای بیرونی ساده بنای باری که با سبک رنسانس پیشرفته ساخته شده بود، دارای فضای داخلی کارکردنی بود که به شکل ماهراهه‌ای با نیازهای متنوع یک باشگاه مردانه اشرافی در پیرامون حیاطی ایتالیایی با سقفی شیشه‌ای برای محافظت فضای داخلی از هوای بریتانیا، سازگار بود.

(تصاویر ۱۶۴-۱۶۵)

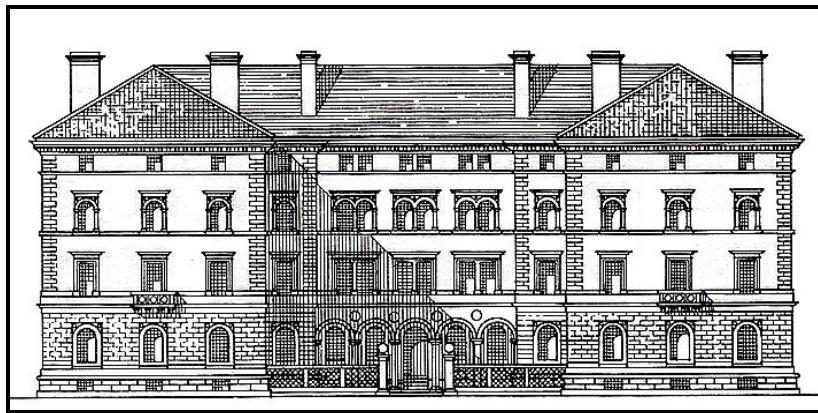

تصویر ۱۶۴: باشگاه اصلاحات کار چارلز باری، ۱۸۳۷ م

تصویر ۱۶۵: عکس باشگاه اصلاحات کار چارلز باری ، ۱۸۳۷ م

خانه های هانری جی . ویلارد شش خانه در پیرامون یک حیاط توسط مک کیم ، مید و وایت در نیویورک طراحی شد که از یک سو در کنار خیابان قرار داشت . این طراحی شهری بر جسته و چشمگیر در ۱۸۸۲ اجرا شد ، جدید بودن تاریخ آن گواهی بر موفقیت بزرگ تجدید حیاط رنسانس برای مواجهه با نیازهای کارکردی و بصری قرن ۱۹ است . (تصویر ۱۶۶)

تصویر ۱۶۶: خانه هانری جی . ویلارد ، ۱۸۸۲ م

۱۸

هنرها و صنایع دستی

انقلاب صنعتی قدرت و ثروت نخستین را برای بریتانیا به ارمغان آورد ، اما منبع آلدگی و استثمار نیز بود . بعضی از بشر دوستان فکر می کردند که چون صنعت عامل ایجاد شرایط نامناسب برای زندگی بود ، اصلاح روند ساختن مصنوعات راه حل مشکلات است .

در عین حال گوتیک احیاء شده نه تنها به عنوان سبکی مسیحی و انگلیسی تلقی می شد ، بلکه قرون وسطی از لحاظ اخلاقی به عنوان دوره ای آرمانی با صنایع دستی زیبای کارگرانی گمنام اما خشنود از کار خود تصور می شد .

در سال های دهه ۱۸۶۰ نوشته های جان راسکین ، و نوشه ها و تاثیرات ویلیام موریس ، سوسیالیزم و هنر را به یکدیگر نزدیک کرد و نهضت صنایع دستی و هنر را پدید آورد .

پیشروان این نهضت مبلمان ، آثار سفالی ، منسوجات ، و آثار فلزی بسیار عالی می ساختند . خصوصیات کاربردی این آثار و نیز تأکید بر اصول اخلاقی موجب می شد که ترئینات مختصر و ساده ای در آنها به کار رود . اگرچه این نهضت در اصلاحات صنعتی شکست خورد ، اما خریداران آگاه محصولات آن را خیلی تحسین می کردند .

۱۲۰. معماری و نهضت هنرها و صنایع دستی

در زمینه معماری ، آثار و ساختمان های متأثر از نهضت هنرها و صنایع دستی خیلی اندک بود . اینها بیشتر خانه های خصوصی بودند که کوشش می شد خصوصیت بومی گوتیک محلی در آنها خلق شود . هیچ اثر معماری بزرگی که متأثر از این نهضت باشد ، با تأسیس اتحادیه صنف هنرمندان در ۱۸۸۴ پدید نیامد .

همه معماران بنیانگذار از دفتر نرمن شاو بودند و چنانکه از خانه او موسوم به خانه قو در ۱۸۷۵ در لندن آشکار است ، تا آن زمان معماران پیشرو حرکتی را برای دور شدن از گوتیک به سوی سبکی به اندازه گوتیک آزاد ، انگلیسی و کلاسیک آغاز کرده بودند که از معماری بومی اوایل قرن ۱۸ در قلمرو سلطنت ملکه آن تاثیر پذیرفته بود . (تصویر ۱۶۷)

تصویر ۱۶۷ : خانه قو کار نرمن شاو ، ۱۸۷۵ م

این سبک به آسانی تقلید شد و به سرعت در ایالات متحده ، در بناهایی مانند خانه بالتمور که توسط ویلسون در ۱۸۷۹ برای خانم مک کیم طراحی شده بود گسترش یافت . (تصویر ۱۶۸)

تصویر ۱۶۸: خانه بالتیمور (خانم مک کیم) کار ویلسون ، ۱۸۷۹ م

این روند کلاسیک بر هنرها و صنایع معماری چیره نشد ، اما عناصر آزاد کلاسیک غالباً در ترکیب با طراحی گوتیک و بعضی از خصوصیات ممتاز این نهضت یافت می شوند . بعضی از معماران به رعایت آرمان های خدشه ناپذیر گوتیک موریس ادامه دادند اما این خلوص کوتاه مدت بود . در اواخر قرن مزبور ساختمان های کلاسیک مانند لاکولی در وکینگهام که توسط ارنست نیوتون طراحی شده بود ، توسط قدیمی ترین معماران طراحی می شدند . (تصویر ۱۶۹)

تصویر ۱۶۹: لاکولی در و کینگهام کار ارنست نیوتون

بیشتر این ساختمان‌ها نسبت به اصول این جنبش در حمایت از جنبش صنایع، کاربرد مصالح محلی و خلق خصوصیت مشخص محلی و فادر مانند.

تأثیر جنبش هنرها و صنایع دستی فراتر از تولیدات کوچکی بود که خلق کرده بود. این نهضت هم آنهایی را که در نهضت مدرن، در جستجوی پایان سنت کلاسیک بودند و هم از طریق معماران وابسته به نهضت، معماری کلاسیک قرن بیستم را تحت تأثیر قرار داد.

۱۹

تجدید حیات باروک

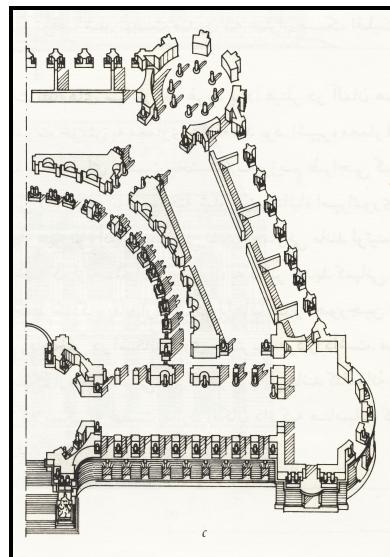
در سال ۱۸۷۱ میلادی که دو قدرت بزرگ اروپایی، ایتالیا و آلمان متحده شدند، دوره ای از مسابقه و رقابت سخت پدید آمد، ملت های جدید و قدیمی برای نگه داشتن بازارهایی برای محصولات خود به سبیز پرداختند، آخرین کشورهایی که به این عرصه وارد شدند، کوشش کردند که سرزمین های واقع در آن سوی دریاها را تحت سلطه خود درآورند و فضایی از ملی گرایی سبیزه جو را رواج دهند. ایالات متحده به محض آن که از جنگ داخلی آسوده شد، قدم در تشکیل امپراتوری گذاشت، در حالی که ژاپن تازه خود نمایی در شرق را شروع کرده بود. روزهای بازار آزاد و آرام اواسط قرن نوزدهم به پایان رسیده بود و ملت های بزرگ جهان در عرصه جنب و جوش فعالیت های تبلیغاتی برای امپراتوری هایشان قرار گرفتند.

تکوین و ثبت هنر و ادبیات آرمان های امپراتوری را توسعه داد و بر پیروزی های امپراتوری روم تکیه کرد. در سراسر جهان غرب رفاه به دست آمده از گسترش اقتصادی و کسب بازارهای امپریالیستی، با دست و دل بازی صرف طرح های بزرگ ساختمان سازی شد. در انگلستان و فرانسه به معماران قرن هفده آن کشورها توجه شد، کسانی که خصوصیات و ابداعات نمایان باروک را با خصوصیات ملی در هم می آمیختند و ساختمان های جدید را بدون آن که منحصراً از اصول باستانشناسی متأثر باشند، به شکلی ابداعی با منزلت می ساختند.

۱۲۱. تجدید حیات باروک و هنر های زیبا

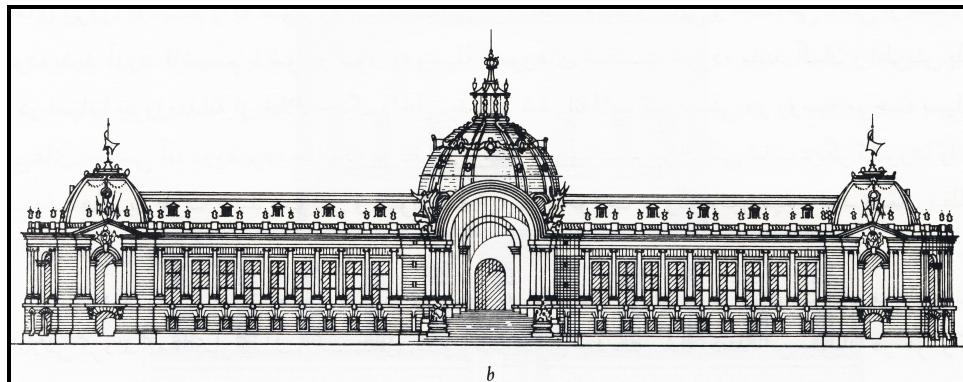
سنت کلاسیک در فرانسه در سراسر قرن نوزدهم به سبب وجود یک نظام ممتاز و آموزش رسمی معماری به صورت نیرومند باقی ماند که معماران را در طراحی ساختمان های بزرگ عمومی آموزش

می داد ، این آموزش انجام مطالعه در آکادمی فرانسوی روم را نیز فرامی گرفت . در اواخر این قرن بعد از مدرسه معماری بوزآر در پاریس ، سبکی پدید آمد که هنر های زیبا نامیده شد .

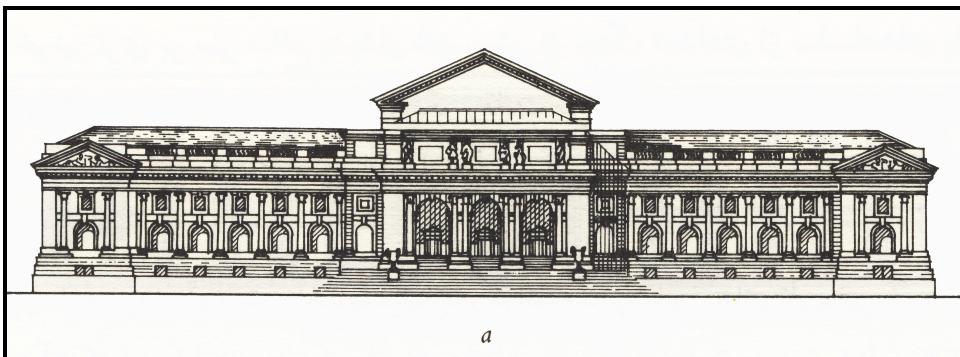
تصویر ۱۷۰ : داخل کاخ ژیرو ، نمایشگاه ۱۹۰۰ م پاریس

ساختمان هایی مانند کاخ کوچک ژیرو (c) و (b) که برای نمایشگاه سال ۱۹۰۰ پاریس ساخته شد ، نقشه محوری شکل با عظمت و نماهای با ابهت و غنی آن خصوصیات این سبک را نشان می دهند .
(تصاویر ۱۷۰ - ۱۷۱)

تصویر ۱۷۱ : نمای کاخ ژیرو ، نمایشگاه ۱۹۰۰ م پاریس

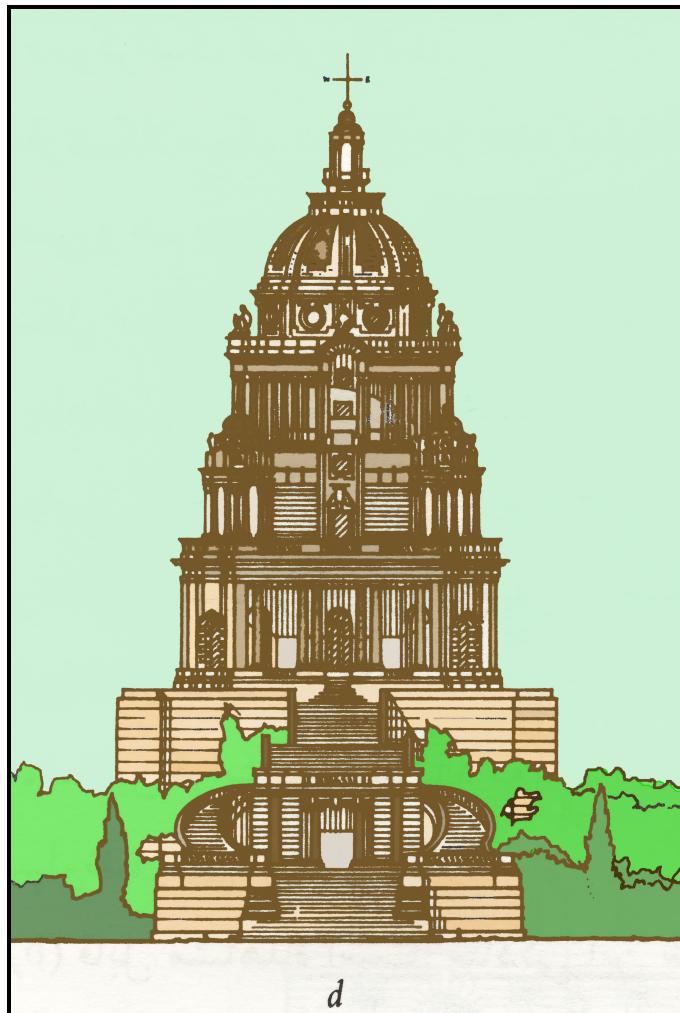
این موضوع به خصوص در ایالات متحده موثر بود ، چون در آنجا ثروتی مطمئن و عظیم موجب ساخته شدن شمار فراوانی از بناهای عمومی و تجاری مانند کتابخانه عمومی نیویورک در ۱۹۱۱ به وسیله کریر و هستینگر شد . (تصویر ۱۷۲)

تصویر ۱۷۲: کتابخانه عمومی نیویورک کار کریر و هستینگر ، ۱۹۱۱ م

تجدید حیات باروک در بریتانیا بر عهده معماران نهضت هنر ها و صنایع دستی بود که آن را با ویژگی هایی از اصالت و ناسیونالیسم خویش اشیاع و غنی کردند . نهضت هنرها و صنایع دستی و نیز تجدید قوای حیات گوتیک در برابر آثار فراوان و جلوه ساختمان هایی با سبک معماري کلاسیک مانند بنای عظیم یادمانی ایشتون مموریال که توسط بلشر و جواس که در سال ۱۹۰۷ برای بزرگداشت کارخانه دار مهمی در شهر لنکستر طراحی و ساخته شد ، کمنگ و تضعیف شدند . (تصویر ۱۷۳) ملی گرایی امپریالیستی یکی از عوامل موثر در پیدایش جنگ جهانی اول و پیدایش سوسیالیسم انقلابی جهانی بود . سبک عالی کلاسیک نو و از میان رفتن سبک منطقی و اخلاقی گوتیک احیاء شده به تقویت نهضت مدرن کمک کرد .

یک جریان هنری و انقلابی ، همه آنچه را که پیشتر ارائه شده بود ؛ رد می کرد و در جستجوی خلق یک جهان جدید سوسیالیستی بود . خلق چنین جهانی نیاز به هنری داشت که به تکنولوژی های جهان آینده نظر داشته باشد .

تصویر ۱۷۳: ایشتون مموریال کار بلشر و جواس ، ۱۹۰۷ م

d

۲۰.

انقلاب ها و جنگ های قرن ۲۰

عواقب بعدی نخستین جنگ جهانی ملت های غربی را به دهه ای از اغتشاش و انقلاب کشانید که از درون آن عوامل برخورد خونین تری بر سر منافع پدیدار شد . پیش از جنگ تعدادی از سلسله های پادشاهی با سطوح گوناگون از آزادی برای تجارت و کسب نفوذ با یکدیگر رقابت می کردند ، پس از جنگ چهره سیاسی غرب به نحو چشمگیری دگرگون شد و حکومت ملی با آرمان های سیاسی کاملاً متفاوت و متضاد با نگرانی افزاینده ای به یکدیگر توجه داشتند .

در میان کشورهای پیروز ، ایالات متحده امریکا ، بریتانیا و فرانسه دموکراسی های تاریخی خود را حفظ کردند ، اگر چه حکومت فرانسه آشکارا بی ثبات بود و امپراتوری های اروپایی در حال تجزیه شدن بودند .

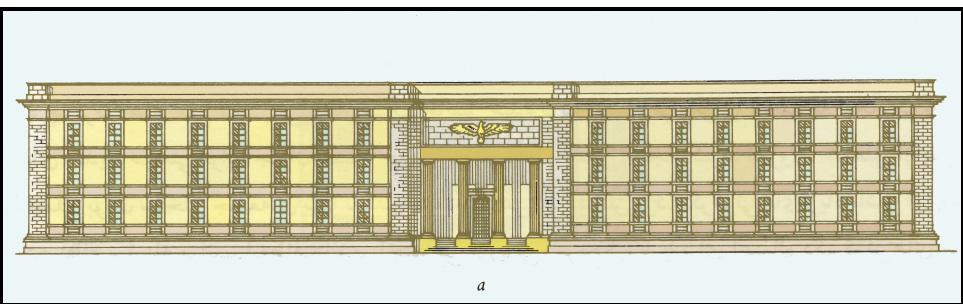
ایتالیا یکی از کشورهای پیروز ، فاشیسم را به عنوان روش استبدادی که از اغتشاش های مالی و اجتماعی ناشی از جنگ ایجاد شده بود ، پدید آورد . فاشیسم با شور و شوق از طرف کشورهای شکست خورده مانند آلمان و اتریش پذیرفته شد و در اسپانیا پیروزمندانه از خلال جنگ داخلی پدیدار شد . انقلاب کمونیستی در روسیه موجب بسیاری از بی ثباتی های سیاسی آن دوره بود ، چنانکه به نظر می رسید سوسیالیسم بین المللی ثبات دیگر کشورها را تهدید می کند . ملت های بی طرف مانند سوئیس و سوئیس که از این تحولات بزرگ تاثیر نپذیرفتند ، همان نظام های دموکراتیک خود را حفظ کردند .

۱۲۲. معماری بین دو جنگ

در سال های پس از جنگ جهانی اول در روسیه و بخصوص در آلمان نوآوران هنرها و معماری نهضت مدرن تلاش کردند که با کنار گذاشتن سنت ها ، راه و رسم هنری جدید خلق کنند . این جریان

در هر دو کشور آلمان و روسیه توسط دیکتاتورهای غیر موافق که بر ابقاء سنت کلاسیک که شکل اصلی معماری در میان دیگر ملت‌های غربی بود، اصرار داشتند، ناگهان دچار رکود و توقف شد. نهضت مدرن به عنوان سبک اقلیت در کشورهای دموکراتیک تداوم یافت.

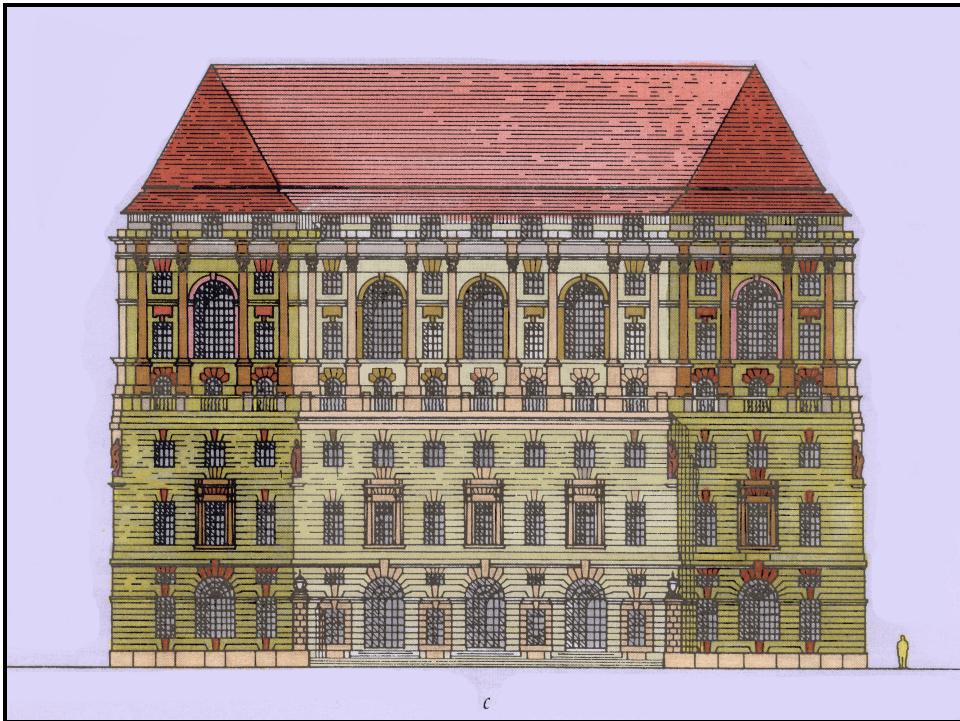
معماری کلاسیک در این دو دهه نمایانگر تفاوت نظام‌های سیاسی در غرب بود. هیتلر در آلمان هم به دلایل شخصی و هم به عنوان وسیله‌ای تبلیغاتی به نفع قدرت خویش به معماری علاقمند بود. اشپیر، معمار او در تاثیر از شینکل معمار نئوکلاسیک پروسی طرح‌هایی باشکوه برای عظمت بخشیدن به رژیم طراحی کرد و شماری از بناهای رسمی مانند ساختمان اداری در برلین به این نحو ساخته شد. (تصویر ۱۷۴)

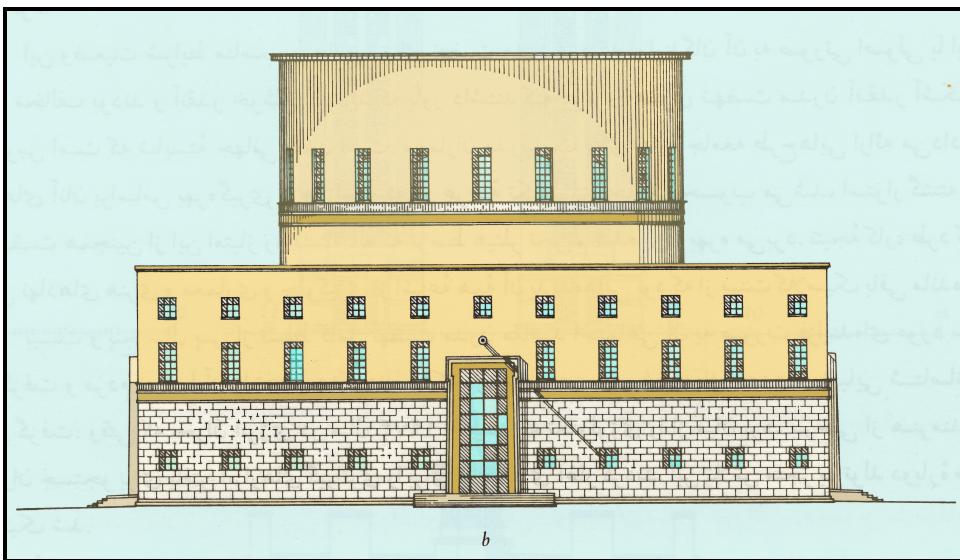
تصویر ۱۷۴: ساختمان اداری در برلین کار اشپیر، عصر هیتلر

در بریتانیا، امپراتوری به سختی و کمایش به حیات خود ادامه می‌داد و کشور دچار هیچ نوع انقطاع سیاسی نشد. معمارانی مانند لوتینس به ساختن نمونه‌هایی شبیه تر به باروک پیش از جنگ پرداختند که از جمله آنها می‌توان به دفاتر جدید کمپانی نفت ایران و انگلیس در لندن اشاره کرد. جو تازه‌ای از حفظ سادگی پدیدار گشت که در بریتانیا آن را جورجین تازه می‌نامیدند. (تصویر ۱۷۵) اما این گرایش جدید نزد دولت‌های پیشگام رفاه بخش در اسکاندیناوی بیشترین نفوذ را داشت. معمار سوئدی اسپلوند، یکی از نماینده‌گان اصلی این نوع کلاسیک اروپای شمالی بود که در بناهایی مانند کتابخانه شهر استکهلم قابل مشاهده است. سادگی این سبک از کلاسیک به نهضت مدرن امکان داد که مناسبات کمتر متضادی را با معماری کلاسیک در کشورهای اسکاندیناوی برقرار کند.

(تصویر ۱۷۶)

تصویر ۱۷۵: دفاتر جدید کمپانی نفت ایران و انگلیس در لندن

تصویر ۱۷۶: کتابخانه شهر استکھلم کار اسپلوند سوئدی

۲۱

آغازی نوین

پایان جنگ جهانی دوم برای ملت های خارج از حوزه نفوذ روسیه وحدتی دموکراتیک و برای اروپای غربی ، انتخاب حکومت های چپگرا را به ارمغان آورد . وظیفه بازسازی با تصمیم به ایجاد جامعه ای بهتر همراه شده بود .

پیشرفت های فی که در پی فشار جنگ حاصل شده بود ، اعتماد فراوانی را نسبت به امکانات ناشی از راه حل های جدید صنعتی برای جبران کمبود خانه ها و خسارات جنگی ایجاد کرد . نیروی حاصل از پیروزی اندیشه عملی بودن ساختن جامعه ای بهتر با مدیریت اجتماعی الهام بخش بود . دگرگونی های زیاد ناشی از جنگ و فرو ریختن نظام سلسله مراتب انعطاف ناپذیر اجتماعی اروپایی ، مردم اروپا را برای اعمال دگرگونی های عمیق آماده کرد .

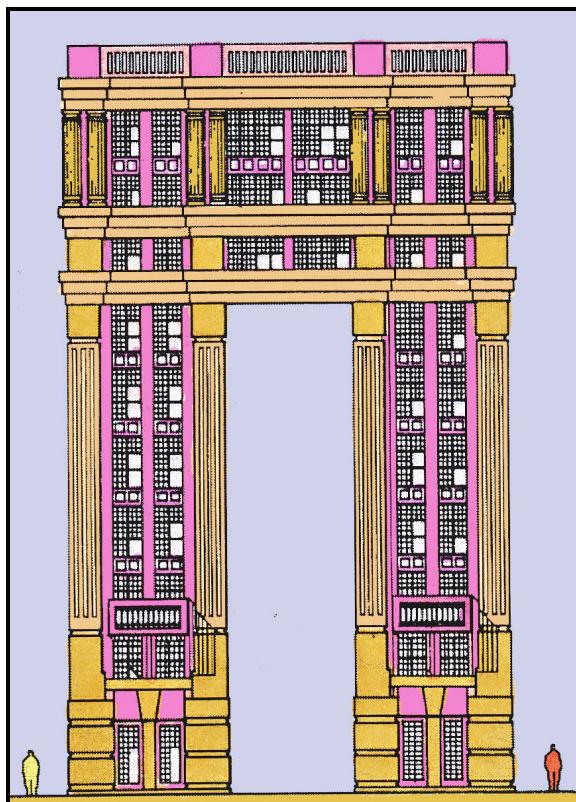
۱۲۳. معماری مدرن و پست مدرن

این وضعیت شرایط مناسب و جامعی برای نهضت مدرن بود که نمایندگان آن به صورتی اصولی با ابقاء سنت مخالف بودند و آنقدر خوشبین بودند که باور داشتند که برتری هنری نهضت مدرن آنقدر آشکار و محسوس است که شایسته جهانی شدن است . معماران مدرنیست برای اداره جامعه طرح هایی ارائه می دادند و طرح های آنان بر اساس بهره گیری از هر آنچه که در عرصه تکنولوژی جدید محسوب می شد ، استوار گشته بود . این نهضت همچینی از این امتیاز روانشناسانه که توسط هیتلر تحريم شده بود ، بهره می برد .

نتیجه کار ، طرد کامل تمامی نهادهای هنری و معماری و جلوگیری از اشاعه همه آن پدیده هایی بود که از سنت کلاسیک باقی مانده بود .

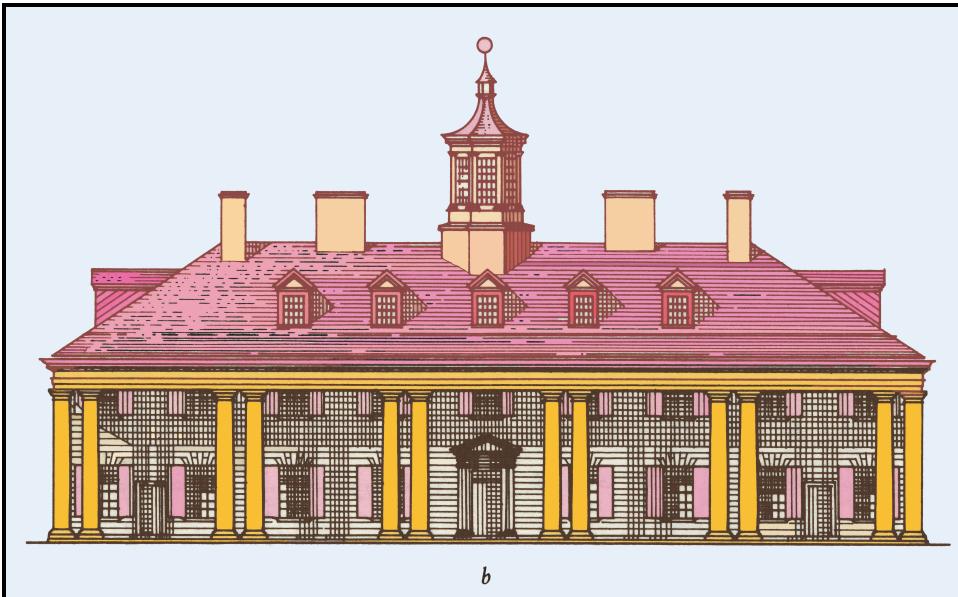
بیست و پنج سال پس از تسلط کامل نهضت مدرن مقاصد اجتماعی آن به صورت فزاینده‌ای مورد سؤال قرار گرفت و مردم نه تنها آن را تحسین نکردند ، بلکه در آن نوعی تنفر شدید از جنبه‌های زیبایی شناسانه آن شکل گرفت . وقتی که بحران انرژی در سال ۱۹۷۴ اطمینان به تکنولوژی را از میان برد برخی از هنرمندان و معماران جستجو برای یافتن ابزارهای گیراتری را برای بیان هنری آغاز کردند . این تلاش منجر به تولد دوباره سنت کلاسیک شد .

تأثیر نهضت مدرن در گستره ترین شکل معماری کلاسیک نو یعنی پست مدرن ، باقی ماند . مجموعه‌های بزرگ مسکونی در خارج پاریس ، مجتمع ساختمانی اسپاس آبراگ زاس اثر بوفیل معمار اسپانیایی در حالی که آشکارا به شکل کلاسیک است ، بر نمایش مصالح جدید برای بیان منظور خود و تغییر شکل جدیدی از آنچه در معماری مدرن معمول است ، تکیه دارد . (تصویر ۱۷۷)

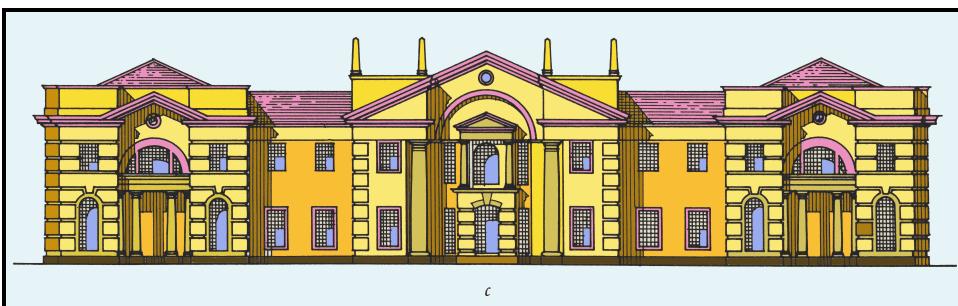
تصویر ۱۷۷: مجتمع ساختمانی اسپاس آبراگ زاس اثر ریکاردو بوفیل معمار اسپانیایی

گرایش در این زمینه نه تنها نهضت معماری مدرن ، بلکه بیشتر معماری قرن ۱۹ را در خلق مجدد دقیق یک سبک کامل تاریخی مانند خانه روستایی معمار آمریکایی ، گرینبورگ در کونکتی کات انکار کرده است . (تصویر ۱۷۸)

تصویر ۱۷۸: خانه روستایی معمار ، کار گرینبورگ در کونکتی کات آمریکا

بین این دو جریان افراطی ، ساختمان هایی مانند ساختمان اداری جدید ، در همپشاير که توسط رابرت آدام در جستجوی تداوم سنت کلاسیک بدون انکار وجود تکنولوژی جدید یا امکان پیشرفت در درون سنت کلاسیک طراحی شد ، قرار دارند . (تصویر ۱۷۹)

تصویر ۱۷۹ : ساختمان اداری جدید کار رابرت آدام در همپشاير

عده اندک اما فراینده ای از معماران به سنت کلاسیک بازگشت کرده اند ، اما نهضت مدرن هنوز بر نهادهای هنری و معماری مسلط است . نیروی ۳۰۰ سال سنت هنر مردمی ، به هر حال نیروی کافی برای غلبه کردن بر فرهنگ ۵۰ سال دیکتاتوری را دارد .

ضمان

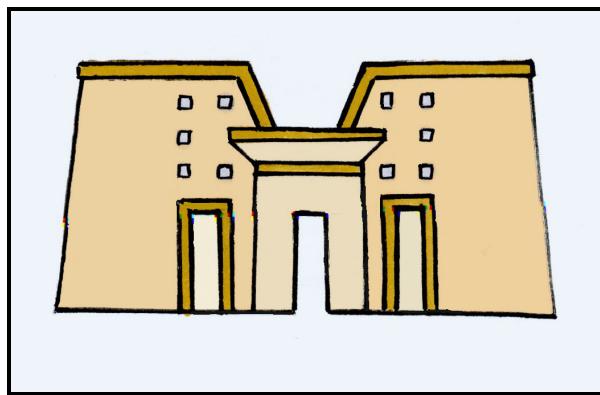
۱

مروز سبک های معروف معماری جهان

برخی ویژگی های عمدی و شاخص که می تواند کمک موثری در شناسایی سریع سبک های معماری جهان غرب از مصر تا قرن بیستم بنماید، به صورت تصویری با توضیحات مربوطه ذکر گردیده که عبارتند از:

۱۲۴. معماری مصری

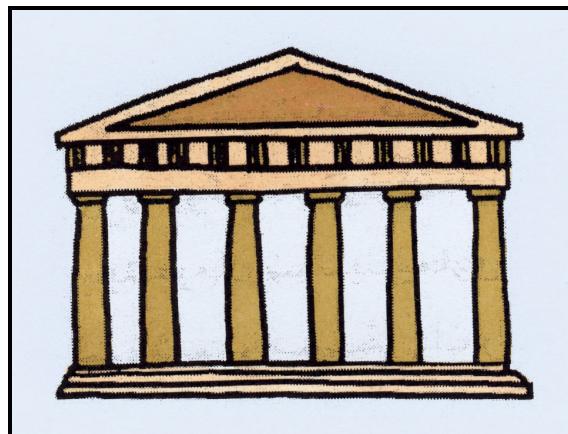
۱. ساختمان عظیم از سنگ آهک با نقشه مستطیل شکل.
۲. دروازه دو برجی شیبدار با ورودی تنگ.
۳. سرستون هایی با نقش گل و غنچه برای ستون ها و نعل در گاه ها.
۴. فضای مرکزی مرتفع و پنجره دار در تالار ستون دار.
۵. تک ستون های یادبودی و تندیس ابوالهول رو بروی دروازه دو برجی.
۶. نقوش بر جسته روی دیواره ها و ستون ها. (تصویر ۱۸۰)

تصویر ۱۸۰: پیلون مصری (۳۰۰۰-۱۰۰۰ق.م)

۱۲۵. معماری یونانی

- .۱ ساختمان نسبتاً کوچک با نقشه مستطیل شکل از سنگ مرمر.
- .۲ پیشانی ستوری ، کتیبه ، افريز و پایه.
- .۳ سرستون های دوریک ، ایونیک یا کورنیتی بر روی ستون های خیاره دار و نعل درگاه ها.
- .۴ رنگ و طلا کاری روی مجسمه ها و ظرافت و ریزه کاری معمارانه.
- .۵ رویکرد ریاضی به عنصر تقارن.
- .۶ اصلاح تنشیات به قصد ایجاد ترکیب های خاص بصری. (تصویر ۱۸۱)

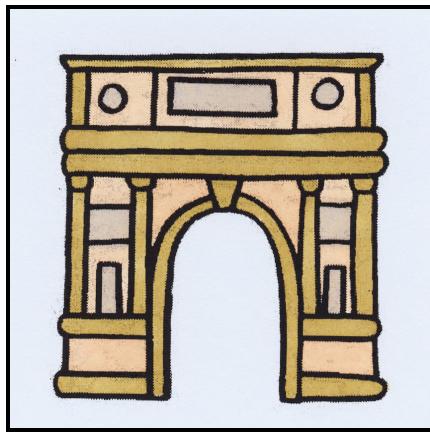

تصویر ۱۸۱: معبد دور ستونی یونان (۶۰۰-۱۰۰ ق.م.)

۱۲۶. معماری رومی

- .۱ ساختمان با نقشه مستطیلی و دایره ای شکل با تزئینات گچی.
- .۲ اصول مهندسی ساخت گنبد بر روی گریو^{۹۶} یا استوانه ، طاق ضربی ، قوسی و تویزه.
- .۳ ستون های عادی و تریئنی آزاد یا حائل به صورت خیاره دار و با نظم خاص یونانی.
- .۴ سقف های قاب بندی شده روی فضاهای بزرگ.
- .۵ ستوری هایی به شکل مستطیل ، دایره و یا ستوری شکسته.
- .۶ قاب بندی ها و سنگ تاج های تریئنی. (تصویر ۱۸۲)

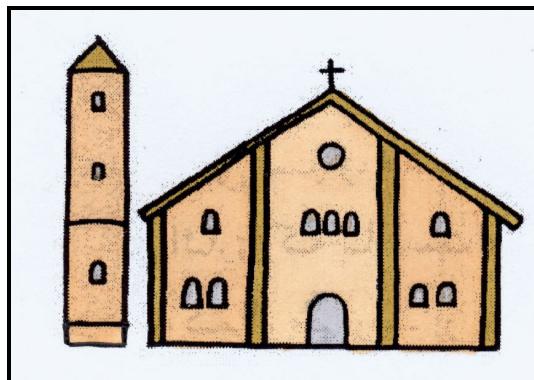
^{۹۶}- گریو یا پایه گنبد

تصویر ۱۸۲: تریومف یا طاق نصرت رومی (۵۰۰ م - ۱۰۰ ق.م)

۱۲۷. معماری صدر مسیحیت

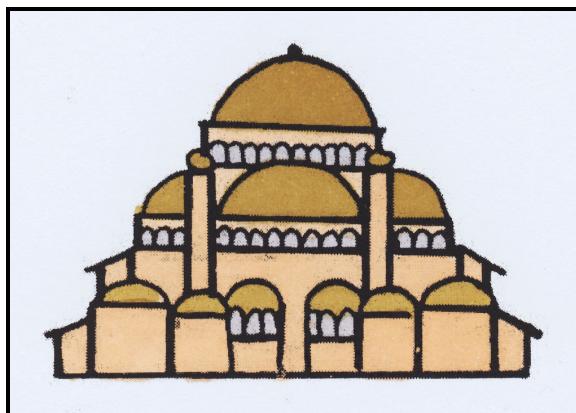
۱. نقشه باسیلیکای رومی در راهروی مرکزی ، یک یا دو راهروی کناری و بیرون نشستگی پشت محراب .
۲. نمای شمعدار ساده ، گاهی همراه با پنجره های کوچک گرد و طاق های مرکب .
۳. برج ناقوس مستقل از بنا .
۴. سقف هایی با قاب بندی چهار گوش .
۵. مرمر و موزائیک در ورودی ساختمان .
۶. صورت هایی از نظام های رومی و از جمله سرستون های سبدی . (تصویر ۱۸۳)

تصویر ۱۸۳: باسیلیکا و برج ناقوس (۷۰۰ م - ۳۰۰ م)

۱۲۸. معماری بیزانسی

۱. نقشه صلیبی یونانی با دیواره های آجری طرح دار ، به شکل پیچ دار ، مشبك یا هفت و هشت .
۲. گنبد بزرگ ، بنا شده روی نیم گنبد های معلق .
۳. نمای خارجی ساده .
۴. ستون های بنا شده در یک ردیف .
۵. سرستون های حجاری شده سبدی شکل .
۶. راهروهای پوشیده از مرمر رنگی و موzaïek های پر دانه در طبقه فوقانی . (تصویر ۱۸۴)

تصویر ۱۸۴: پلان صلیبی و گنبد بیزانسی (۱۰۰۰ م - ۳۰۰ م)

۱۲۹. معماری رمانسک

۱. نقشه صلیبی لاتینی با استفاده از سنگ های محلی .
۲. طاق های ضربی ، قوسی و توپیزه .
۳. برج های متصل به ساختمان و برج بزرگ در بازوی عرضی .
۴. گنبد غالباً روی بیرون نشستگی پشت محراب بنا شده است .
۵. مدخل های تو نشسته و مزین به مجسمه و پنجره های چرخی (رز ویندو) در طبقه فوقانی .
۶. جزء های مستقر در یک ردیف ، ستون های ضخیم یا هردو . (تصویر ۱۸۵)

تصویر ۱۸۵: باسیلیکا با برج ناقوس در وسط (۱۰۰۰ م - ۱۲۰۰ م)

۱۳۰. معماری گوتیک

۱. نقشه صلیبی لاتینی ، معمولاً با استفاده از سنگ های محلی .
۲. استفاده از طاق های نوک تیز و قوس در برج ناقوس .
۳. برج های بلند با ناوдан کله اژدری .
۴. پنجره های چرخی و قوس نیزه ای مشجر .
۵. برج های تزئین شده .
۶. مدخل های بلند و توپشته که با چهره های حجاری شده کشیده تزئین شده اند .

(تصویر ۱۸۶)

تصویر ۱۸۶: ارتفاع زیاد و قوس های جناغی اسلامی (۱۴۰۰ - ۱۲۰۰ م)

۱۳۱. معماری رنسانس

- .۱ طرح مستطیلی شکل همراه با ستون‌ها و نعل درگاه‌ها و فرم‌های قوسی.
- .۲ پنجره‌ها و نورگیرهای متوازن در سه طبقه.
- .۳ گنبد قوسی با برجک نورگیر (گنبد فلورانسی).
- .۴ سرستون با ستون‌های دو طبقه.
- .۵ ستوری‌های مثلثی و گاھی ستوری شکسته.
- .۶ تزئینات یونانی و رومی. (تصویر ۱۸۷)

تصویر ۱۸۷: تناسبات طلایی و احجام اقلیدسی (۱۴۰۰-۱۶۰۰ م)

۱۳۲. معماری باروک

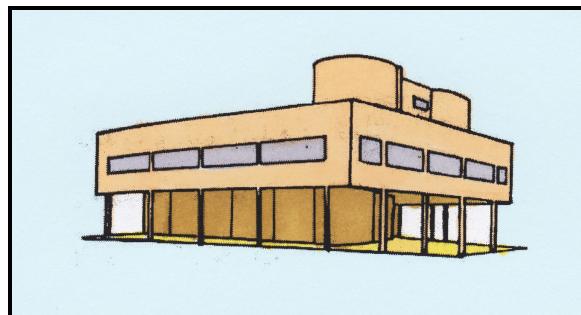
- .۱ طرح‌ها و تزئینات دایره‌ای، که در نماهای باروک به ساختمان‌های موجود اضافه شده است.
- .۲ حرکت تند و انحنا دار در پلکان ورودی و خروجی و نرده‌ها.
- .۳ تأکید بر مجسمه‌هایی با ارتفاع بیشتر از سطح دید.
- .۴ استفاده از رنگ آمیزی تیره و روشن به شکل شاد و نمایشی.
- .۵ ستوری‌های شکسته در بالای در و پنجره‌ها.
- .۶ طاقچه‌های سه گوش، سکوها، ساعت‌ها و فواره‌های ظریف. (تصویر ۱۸۸)

تصویر ۱۸۸: فرم های دایره ای و تفاضل (۱۶۰۰-۱۷۰۰ م)

۱۳۳. معماری بین المللی

- .۱. فقدان تزئینات.
- .۲. اصول مهندسی جدید، از قبیل استفاده از شیب.

تصویر ۱۸۹: پلان آزاد لوکوبوزیه (دهه ۱۹۲۰)

- .۳. سازه های چند سطحی.
- .۴. استفاده گسترده از شیشه، فلزو بتن.
- .۵. مصالح جدید از قبیل شیشه نشکن و آلومینیم.

۶. تأکید - دست کم به لحاظ نظری - بر فایده گرایی صمیمانه^{۹۷}. (تصویر ۱۸۹).

منابع و مأخذ

۱. آدام ، رابرт. (راهنمای جامع سبک کلاسیک) ، حسین سلطان زاده ، تهران : دفتر پژوهش های فرهنگی ، ۱۳۷۵ ، چاپ اول.
۲. استرلن ، هانری . (دایره المعارف معماری جهان) ، نادر روز رخ ، تهران : فرهنگان ، ۱۳۸۰ .
۳. پوپ ، آرتور . (معماری ایران) ، غلامحسین صدری افشار ، ارومیه: انزلی ، ۱۳۶۶ ، چاپ اول .
۴. پیرنیا ، محمد کریم و غلامحسین معماریان . (شیوه های معماری ایرانی) ، تهران: هنر اسلامی، ۱۳۶۹ ، چاپ اول .
۵. پیرنیا ، محمد کریم و غلامحسین معماریان . (سبک شناسی معماری ایرانی) ، تهران: پژوهنده، ۱۳۸۲ ، چاپ دوم .
۶. جنسن ، ه.و. (خلاصه تاریخ هنر) ، پرویز مرزبان ، تهران: علمی و فرهنگی ، ۱۳۷۳ ، چاپ دوم .
۷. ذکر گو ، امیر حسین . (سیر هنر در تاریخ ، جلد ۱) ، تهران: انتشارات مدرسه ، ۱۳۸۰ .
۸. زارعی ، محمد ابراهیم . (آشنایی با معماری جهان) ، تهران: فن آوران ، ۱۳۷۹ ، چاپ اول .
۹. علی عسگری ، هوشنگ . (معماری و تاریخ) ، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی، ۱۳۷۶ .
۱۰. گاردنر ، هلن . (هنر در گذر زمان) ، محمد تقی فرامرزی ، تهران: آگاه ، ۱۳۷۹ ، چاپ ششم .

۱۱. گروه تاریخ دفتر تحقیقات و برنامه ریزی و تألیف کتب درسی. (تاریخ تمدن و فرهنگ)، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران ، ۱۳۶۳ .
۱۲. محبوب ، محمود و یاوری ، فرامرز. (گیتا شناسی کشورها) ، تهران : گیتا شناسی ، ۱۳۶۴ .
۱۳. مکاولی ، دیوید. (بناهای تاریخی ، جلد ۲: روم باستان) ، جهانشاد پاکزاد ، تهران: کانون پژوهش فکری کودکان و نوجوانان ، ۱۳۷۷ ، چاپ اول .
۱۴. میردانش ، سید مهدی و ویدا تقوایی. (تاریخ معماری قبل از اسلام) ، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران ، ۱۳۷۹ .
۱۵. والچینسکی ، دیوید. (نام ها و نکته ها) ، دینا بایندر و سیف غفاری ، تهران: نشر نو ، ۱۳۶۲ .
۱۶. -- (فصلنامه معماری و فرهنگ). سال اول شماره ۴ - بهار ۱۳۷۹ ، صص ۲۶-۲۴ .
- 17 . Jordan, R. Furneaux. (Western Architecture). London, Thames & Hudson , 1996 .
- 18 . Trachtenberg, Marvin & Isabel Hyman. (Architecture From Prehistory To Postmodernity), Italy: Abrams, 2002, Second Edition .

